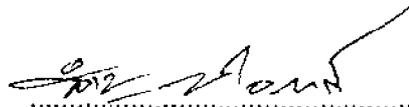

การพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงาน
ของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5
ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน
จังหวัดสิงห์บุรี

นันทิยา สิงสีทา

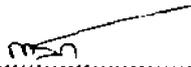
วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขายุทธศาสตร์การพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
ปีการศึกษา 2549
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี อนุมัติวิทยานิพนธ์เรื่องการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการ
ทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอ ค่ายบางระจัน
จังหวัดสิงห์บุรี เสนอโดย นางนันทิยา สิงสีทา เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์การพัฒนา

รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและบัณฑิตศึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สำราญ พงษ์โอภาส)
วันที่ 28 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2550

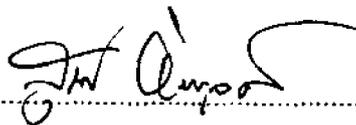
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

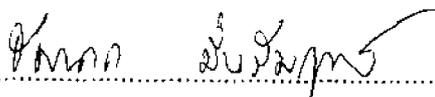
ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กาสัก เต๊ะขันหมาก)

กรรมการ
(ดร.ประสาร ฉลาดคิด)

กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุนทร หิรัญวงษ์)

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชมนาด มั่นสัมฤทธิ์)

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
อาจารย์ที่ปรึกษา	ดร.ประสาร ฉลาดคิด ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุนทร หิรัญวงษ์
ชื่อนักศึกษา	นันทิยา สิงสีทา
สาขา	ยุทธศาสตร์การพัฒนา
ปีการศึกษา	2549

บทคัดย่อ

การวิจัยและพัฒนาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่เน้นการมีส่วนร่วมของกรรมกรสมาชิกและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการการพัฒนา การแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนา การกำหนดดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาและการปฏิบัติกิจกรรมการพัฒนา เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือแบบสอบถาม การสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติทดสอบที่ t (t-test) และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

1. โครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ในด้านคณะกรรมการและด้านสมาชิกมีความตั้งใจที่จะพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงาน แต่ขาดความรู้ ความเข้าใจที่ชัดเจน ไม่มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ให้ชัดเจน ด้านระเบียบข้อตกลงไม่ชัดเจน ไม่มีเป็นลายลักษณ์อักษร ด้านสถานที่ทำงานไม่มีข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน ไม่ได้ร่วมกันจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม ด้านกระบวนการทำงาน ระบบข้อมูลยังไม่ชัดเจน ไม่มีการวางแผนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว รวมทั้งไม่มีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงการมีทัศนคติที่ไม่เหมาะสมในเรื่องกรรมการและกระบวนการทำงาน

2. แนวทางและวิธีการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานโดยใช้การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ การปรับทัศนคติและการส่งเสริม สนับสนุน การติดตามเชื่อมโยงให้เกิดการปฏิบัติการอย่างต่อเนื่องและจริงจัง โดยการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการและการจัดเวทีระดมความคิดเรื่องโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่ม การจัดทำเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องให้ชัดเจนเป็นปัจจุบันและเป็นไปตามมาตรฐานกลุ่ม การฝึกปฏิบัติการให้ความรู้เรื่องเกษตรกรชีวภาพและ

การจัดเวทีสรุปบทเรียน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาคือ ร้อยละ 80 คณะกรรมการและสมาชิกที่เข้าร่วมกระบวนการพัฒนา มีความรู้ความเข้าใจ และมีทัศนคติที่เหมาะสมได้ลงมือปฏิบัติจริง และมีโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มที่เป็นไปตามมาตรฐานกลุ่ม

3. การพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานเกิดผลโดยสามารถทำให้คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้านห้วยมะระมากกว่าร้อยละ 80 เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติกิจกรรมการพัฒนาจริงแล้วสั่งสมความรู้ไว้จนมีความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้น แตกต่างจากก่อนการพัฒนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($t = 7.31$, $p\text{-value} = .000$) และทัศนคติที่เหมาะสมเพิ่มขึ้น แตกต่างจากก่อนการพัฒนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($t = 5.41$, $p\text{-value} = .000$) นำไปสู่การจัดโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่ม รวมทั้งการปฏิบัติที่สอดคล้องกับมาตรฐานกลุ่ม เป็นไปตามดัชนีชี้วัดที่กำหนดไว้ ทั้งยังก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทุกฝ่าย สามารถพัฒนาเป็นรูปแบบที่จะนำไปสู่การถ่ายทอดความรู้และขยายผลสู่ชุมชนอื่นได้

Thesis Title   The Development of Structure and Working Process of Biological
Agriculture Group of Ban Huang Mara, Moo 5, Nongkratum
Subdistrict, Khai Bang Rachan District, Sing Buri Province

Thesis Advisors   Dr. Prasan Chaladkid
Asst. Prof. Sunthorn Hiranwong

Name   Nanthiya Singsitha

Concentration   Development Strategy

Academic Year   2006

ABSTRACT

This research and development aims to develop the structure and working process of the biological agriculture group of Ban Huang Mara, Moo 5, Nongkratum Subdistrict, Khai Bang Rachan District, Sing Buri Province by using participatory action research emphasizing participation of board and members and insiders in every step which started with current problems, needs for development, determine guidelines and methods of development, including key performance indicators for development and activity practice for development. The instrument used to collect data was a set of questionnaires, an interview, and group discussion which was analyzed to calculate percentage, mean ($\bar{X}$), standard deviation (S.D.), t-test, and content analysis.

The findings indicated that:

1. regarding board and members of the structure and working process of biological agriculture group of Ban Huang Mara, they intended to develop the structure and working process, but they lacked correct knowledge and understanding, their responsibilities and regulations were not clear in written documents; a lack of current information in their workplace, no participation in setting appropriate environment; regarding working process: no clear information system, no planning both short-term and long-term, no evaluation follow up the management regularly including improper attitude about the board and working process.
2. guidelines and methods to develop the structure and working process were processed by improving knowledge and understanding, adjusting their attitude, supporting and following up the real practice continuously, holding a workshop training and brainstorming the structure and group working process, up to date the document according to the group standard, providing practicing knowledge on biological agriculture, setting places to conclude

lessons and exchanging experience. The key performance indicator for development is 80%, i.e. the board and members participating developmental process understand and have appropriate attitude with real practice. The group structure and working process accorded with the group standard.

3. this program resulted in understanding, i.e. more than 80% of the board and members of the biological agricultural group of Ban Huang Mara understand from real practice and still increase their knowledge which differs significantly from the pre-development ($t = 7.31$, $p - \text{value} = 0.00$), and also add up appropriate attitude which differs significantly from the pre-development leading to structure setting and group working process which accord with the group standard in practice and the key performance indicators set. This program also resulted in participation in learning process of the insiders and all others involved, developed into the style leading to impart this knowledge to other communities.

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือและแนะนำอย่างดียิ่ง จากที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ดร.ประสาร ฉลาดคิด ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุนทร หิรัญวงษ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กาสัก เตชะขันหมาก ประธานกรรมการสอบ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชมนาด มั่นสัมฤทธิ์ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ได้สละเวลาให้คำปรึกษาและชี้แนวทางที่เป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัย จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จเรียบร้อย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอย่างสูงด้วยความเคารพยิ่งไว้ ณ โอกาสนี้

กราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ให้คำแนะนำ และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบพระคุณ นายแดง จังสถิตย์ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่ม นายประสิทธิ์ อินทนะ ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่ม นายเกริน เชื้อนิล ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 นางสาวชูศรี สว่างดี เลขานุการกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 นายภาณุ สว่างดี ประธานกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระหมู่ที่ 5 และสมาชิกกลุ่มเกษตรกรชีวภาพ บ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ทุกคน ที่คอยเป็นกำลังใจและให้ความร่วมมือเกี่ยวกับข้อมูลในการวิจัย และพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระหมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ในครั้งนี้เป็นอย่างดี

สุดท้าย ขอกราบขอบพระคุณบุคคลสำคัญที่สุดในชีวิตคือ คุณพ่อจรัส คุณแม่เนกแก้ว จิวจรัสรงค์ ที่หล่อหลอมชีวิตและจิตใจมาจนถึงทุกวันนี้ด้วยความรัก ความอบอุ่น และขอขอบพระคุณ ทองใบ สิงสีทา คุณสุทธิลักษณ์ ยืนยงศานาน คุณเฉลิมศรี ยศธแสนย์ คุณชลอ รุ่งกำจัด ที่คอยช่วยเหลือเกื้อหนุนและให้กำลังใจกับผู้วิจัยในระหว่างการทำวิทยานิพนธ์ และหากวิทยานิพนธ์ เรื่องนี้มีผลดีและประโยชน์อยู่บ้าง ผู้วิจัยขอมอบผลแห่งความดีทั้งหมดให้กับทุกคนที่เกื้อกูลผู้วิจัย ในครั้งนี้

นันทิยา สิงสีทา

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย	1
คำถามการวิจัย.....	6
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	6
ขอบเขตการวิจัย.....	6
วิธีดำเนินการวิจัยและพัฒนา.....	7
นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	9
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
บริบทของชุมชนบ้านห้วยมะระ หมู่ที่ 5.....	10
โครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่ม.....	12
ประสบการณ์การพัฒนาของกลุ่มเกษตรกร.....	18
กระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม.....	20
การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	23
บทที่ 3 สภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการ ทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วยมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	29
คำถามการวิจัย.....	29
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	30
วิธีดำเนินการวิจัย.....	30
สภาพปัจจุบัน ด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงานกลุ่มเกษตรกรชีวภาพ บ้านห้วยมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	35
ปัญหาและความต้องการการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงาน กลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วยมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	51

	หน้า
บทที่ 4 แนวทางและวิธีการพัฒนา และดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้าง และกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระหมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	57
คำถามการวิจัย.....	57
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	57
วิธีดำเนินการวิจัย.....	58
แนวทางและวิธีการพัฒนา และดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนา โครงสร้าง และกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะ ระหมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	60
ยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกร ชีวภาพบ้านห้วงมะระหมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	74
บทที่ 5 การพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพ บ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	75
คำถามการวิจัย.....	75
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	75
วิธีดำเนินการวิจัยและพัฒนา.....	75
การพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพ บ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	77
ผลการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพ บ้านห้วงมะระหมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	87
การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการ ทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	94
บทที่ 6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะจากการวิจัย.....	97
สรุปการวิจัย.....	97
อภิปรายผลการวิจัย.....	101
ข้อเสนอแนะจากการวิจัย.....	105

	หน้า
บรรณานุกรม.....	108
ภาคผนวก.....	111
ภาคผนวก ก แบบสอบถามสภาพปัจจุบันของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพ บ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	112
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) และเป็นผู้มีส่วนอย่างสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างและ กระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	117
ภาคผนวก ค รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม เมื่อวันที่เสาร์ที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548.....	120
ภาคผนวก ง รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการ ทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เมื่อวันที่อาทิตย์ที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548.....	122
ภาคผนวก จ เอกสารประกอบการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เมื่อ วันอาทิตย์ที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548.....	125
ภาคผนวก ฉ รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาโครงสร้างและ กระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เมื่อวันที่พุธที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2548.....	136
ภาคผนวก ช รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการ ทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เมื่อวันอังคารที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549.....	138
ภาคผนวก ซ รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการ ทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เมื่อวันอังคารที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2549.....	141
ประวัติผู้ทำวิทยานิพนธ์.....	143

สารบัญตาราง

		หน้า
ตาราง 1	การใช้สารเคมีในนาข้าว หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	4
ตาราง 2	ความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างของกลุ่ม.....	42
ตาราง 3	ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานของกลุ่ม.....	44
ตาราง 4	ทัศนคติเกี่ยวกับโครงสร้างของกลุ่ม.....	47
ตาราง 5	ทัศนคติเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของกลุ่ม.....	50
ตาราง 6	สรุปปัญหา และความต้องการการพัฒนาโครงสร้างของกลุ่ม	52
ตาราง 7	สรุปปัญหา และความต้องการพัฒนากระบวนการทำงานของกลุ่ม.....	56
ตาราง 8	แนวทางและวิธีการพัฒนาและดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนา โครงสร้างของกลุ่ม.....	61
ตาราง 9	แนวทางและวิธีการพัฒนาและดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนา กระบวนการทำงานของกลุ่ม.....	70
ตาราง 10	ดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของ กลุ่มในระดับต่างๆ.....	73
ตาราง 11	การเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา และจำนวนผู้ที่ร่วมกิจกรรมการพัฒนา....	88
ตาราง 12	ค่าสถิติทดสอบ t (t-test) ของคะแนนทดสอบความรู้ ความเข้าใจเรื่อง โครงสร้างและกระบวนการทำงาน ก่อนและหลังการฝึกอบรม.....	89
ตาราง 13	ค่าสถิติทดสอบ t (t-test) ของคะแนนทดสอบทัศนคติ เรื่องโครงสร้าง และกระบวนการทำงาน ก่อนและหลังการฝึกอบรม.....	90

สารบัญญภาพ

	หน้า
ภาพ 1	ขั้นตอนการวิจัยและพัฒนา..... 8
ภาพ 2	แผนที่บ้านห้วงมะระ หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี..... 11
ภาพ 3	กลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน อำเภอดงเมืองนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี..... 20
ภาพ 4	เปรียบเทียบโลกทัศน์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัย..... 24
ภาพ 5	สัมภาษณ์แบบเจาะลึกคณะกรรมการกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548..... 33
ภาพ 6	การจัดเวทีชาวบ้านระดมความคิดเห็นคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เมื่อวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2548..... 34
ภาพ 7	นายเกริ่น เชื้อนิล ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 เสนอความคิดเห็นสภาพปัจจุบันของโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2548..... 38
ภาพ 8	กิจกรรมการประชุมของสมาชิกและคณะกรรมการ กลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี..... 40
ภาพ 9	การประชุมเพื่อหาแนวทางและวิธีการพัฒนาและกำหนดดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 เมื่อวันที่เสาร์ที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548..... 59
ภาพ 10	สรุปแนวทางการแก้ไขปัญหาและกำหนดดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 เมื่อวันที่เสาร์ที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548..... 60
ภาพ 11	นายทองใบ สิงลีทา ให้ความรู้ เรื่อง การพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี..... 79

	หน้า
ภาพ 12 สมาชิกกลุ่มเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงาน ของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ในวันอาทิตย์ที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548 ณ ที่ทำการกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี.....	82
ภาพ 13 นางนันทิยา สิงสีทา ผู้วิจัยได้ระดมความคิดเห็นคณะกรรมการและสมาชิก ในการร่วมกันวางเป้าหมาย ระเบียบข้อตกลงของกลุ่ม ในการพัฒนา โครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 เมื่อวันอาทิตย์ที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548.....	83
ภาพ 14 นายคินดิน เจริญสอน วิทยากรให้ความรู้กิจกรรมเกษตรชีวภาพ เมื่อ วันพุธที่ 7 ธันวาคม 2548.....	84
ภาพ 15 การฝึกอบรมให้ความรู้กิจกรรมเกษตรชีวภาพ เมื่อวันพุธที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2548.....	84
ภาพ 16 คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระร่วมกัน ปฏิบัติการกิจกรรมเกษตรชีวภาพ วันอังคารที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549....	86
ภาพ 17 การปฏิบัติการกิจกรรมการนำปุ๋ยหมักแห้งชีวภาพ น้ำหมักชีวภาพ จุลินทรีย์มาทดลอง ในแปลงสาธิตการปลูกผักปลอดสารพิษร่วมกัน เมื่อวันพฤหัสบดีที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549.....	92

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ในอดีตโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นระบบการผลิตที่พึ่งพาธรรมชาติ การผลิตที่หลากหลาย เพื่อตอบสนองความจำเป็นในการยังชีพ ชุมชนจึงอยู่ได้ด้วยพึ่งพาตนเองด้านปัจจัย 4 อย่าง ไม่เดือดร้อนอยู่กับแบบพึ่งพาอาศัย เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน เป็นลักษณะองค์รวมกับธรรมชาติ สังคมและพัฒนาเป็นปรัชญา ความรู้และเทคโนโลยีที่มีความพอเพียง รักษาสมดุลธรรมชาติและพึ่งตนเองในชุมชน (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (บก.), 2541, หน้า 54)

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (บก.) (2541, หน้า 126-127) ได้ศึกษาเรื่อง ความยากจนในชนบท พบว่า กระแสการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจการเมืองระดับโลก ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยอย่างมาก เมื่อมีการเปิดประเทศและเริ่มมีความสัมพันธ์ทางการค้ากับประเทศทางตะวันตก ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนมาถึงการเริ่มแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ. 2504 ซึ่งเน้นทฤษฎี หุดานูวัตร์, และณรงค์ หุดานูวัตร์ (2546, หน้า 11-12) กล่าวถึงการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 พบว่าทำให้ประเทศไทยประสบความสำเร็จในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นอย่างดี รายได้ประชาชาติต่อหัวประมาณ 2,400 เหรียญสหรัฐ ในปี พ.ศ. 2537 สัดส่วนคนยากจนลดลงจาก ร้อยละ 26.3 ในปี พ.ศ. 2529 เป็น ร้อยละ 13.7 ในปี พ.ศ. 2535 ธนาคารโลกประกาศว่า ไทยไม่จัดอยู่ในประเทศยากจนอีกต่อไป

แต่เมื่อพิจารณาการกระจายรายได้กลับพบว่ารายได้ครัวเรือนเฉลี่ยระหว่างภาคมีความแตกต่างเป็นอย่างยิ่ง ในปี พ.ศ. 2535 กรุงเทพมหานครมีรายได้ครัวเรือนเฉลี่ย 2,200 เหรียญสหรัฐ ในขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีรายได้เฉลี่ย 490 เหรียญสหรัฐ ยิ่งไปกว่านั้น การกระจายรายได้ระหว่างอาชีพต่างๆ พบว่ากลุ่มนักธุรกิจเป็นผู้มีรายได้ครอบครัวเฉลี่ยสูงสุดประมาณ 4,400 เหรียญสหรัฐ ในขณะที่อาชีพเกษตรกรมีรายได้ครอบครัวเฉลี่ยต่ำสุด ประมาณ 350 เหรียญสหรัฐ ดังนั้นแม้ว่าประเทศไทยประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่คนจนยังคงมีถึง 6.6 ล้านคน และ 5.5 ล้านคน ยังคงอาศัยอยู่ในชนบท

ในปี พ.ศ. 2540 ประเทศไทยต้องตกอยู่ในภาวะล้มละลายทางการเงินอย่างรุนแรง ส่งผลกระทบต่อภาคเศรษฐกิจด้านการลงทุนและด้านอุตสาหกรรม ธุรกิจจำนวนมากต้องล้มกิจการ ส่งผลให้ประชาชนตกงานเป็นจำนวนมาก ในปี พ.ศ. 2542 คนยากจนที่ได้รับผลกระทบจากภาวะวิกฤติเศรษฐกิจมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนเป็น 9.9 ล้านคน และเริ่มลดลงในปี พ.ศ. 2544 พบว่า มีจำนวนคนยากจนประมาณ 8.2 ล้านคน ถึงแม้ว่าสัดส่วนคนยากจนของประเทศจะลดลง แต่ก็ยังเป็นระดับที่สูงกว่าก่อนเกิดภาวะวิกฤติเศรษฐกิจที่มีคนจนประมาณหนึ่งในสิบของคนไทย

และเมื่อพิจารณาอาชีพพบว่าในจำนวนนั้นร้อยละ 70 มีอาชีพเกษตรกร ดังนั้นเกษตรกรจึงยังเป็นอาชีพที่เปราะบางต่อภาวะความยากจน (นันทิยา หุตานุวัตร, และณรงค์ หุตานุวัตร, 2546, หน้า 12)

ผลการเปลี่ยนแปลงฐานการพัฒนาโดยรวมแล้วเอื้อต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและบริการในเขตเมือง ซึ่งภาคอุตสาหกรรมสามารถพัฒนาขีดความสามารถของตนเองอย่างรวดเร็ว ทั้งในเรื่องเทคโนโลยี การบริหารจัดการ การลงทุน จนกระทั่งการรวมตัวเป็นสมาคม กลุ่ม และเครือข่าย ความสามารถดังกล่าวส่งผลให้ภาคอุตสาหกรรมเจริญเติบโตและมีบทบาททวีความสำคัญต่อสังคมเศรษฐกิจของประเทศ

จากแนวทางในการพัฒนาตามยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างการพัฒนาชนบทและเมืองอย่างยั่งยืน นำไปสู่การปรับกระบวนการทัศน์ใหม่ของรัฐในการพัฒนาประเทศ โดยการเปลี่ยนทิศทางใหม่จากการใช้เศรษฐกิจเป็นตัวตั้ง ปรับไปสู่การให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา ดังปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 เป็นต้นมา ซึ่งถ้าจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น จะต้องเปลี่ยนจากการรอรับการช่วยเหลือจากผู้อื่น เช่น การช่วยเหลือจากภาครัฐ มาเป็นชุมชนแก้ปัญหาชุมชนด้วยตนเอง ส่วนบทบาทภาครัฐมีบทบาทเป็นเพียงผู้สนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2544, หน้า 2-5) นันทิยา หุตานุวัตร, และณรงค์ หุตานุวัตร (2546, หน้า 15) ได้สรุปว่า การรวมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเป็นกระบวนการหนึ่งที่เป็นสื่อในการทำกิจกรรมที่เอื้อให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความเข้มแข็ง ชุมชนสามารถกำหนดชีวิตความเป็นอยู่ของตน ชุมชนสามารถรักษาวินัยธรรมประเพณีทั้งยังทำให้มีความเชื่อมั่นและความภาคภูมิใจในความเป็นชุมชนของตน

แต่ที่ผ่านมากการส่งเสริมกระบวนการกลุ่มทั้งภาครัฐและเอกชนมีทั้งประสบความสำเร็จและล้มเหลว นัชชา อินทวงษา (2546, หน้า 105) ได้ศึกษาปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจังหวัดขอนแก่นพบว่า ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานคือ ความไม่ต่อเนื่องในการให้ความรู้ของเจ้าหน้าที่ ขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการภายในกลุ่ม ขาดตลาดรองรับผลิตภัณฑ์ ขาดเงินทุนหมุนเวียน การจัดหาวัตถุดิบ การกำหนดราคาสินค้า และการบรรจุภัณฑ์ และมีข้อเสนอว่าการจัดตั้งกลุ่มควรคำนึงถึงการวิเคราะห์สถานการณ์ในชุมชน ความพร้อมในการที่จะมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ควรมีการติดตามให้คำปรึกษาแบบต่อเนื่องในช่วงแรก

ซึ่งสอดคล้องกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ด้วยระบบมาตรฐานงานชุมชนที่เป็นทางเลือกหนึ่งในแนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน กลุ่ม/องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชนและชุมชน ไปสู่ความเข้มแข็งอย่างเป็นระบบต่อเนื่องและมีความยั่งยืน ด้วยการใช้กระบวนการเรียนรู้และพัฒนาตนเองของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำและร่วมตัดสินใจ รวมทั้งการเป็นผู้รับประโยชน์ การสรุปบทเรียนเพื่อทบทวนการดำเนินงาน

ของกลุ่ม (คณะกรรมการจัดทำระบบมาตรฐานงานพัฒนาผู้นำชุมชน กลุ่ม/องค์กรชุมชน เครือข่าย องค์กรชุมชนและชุมชน, 2547, คำนำ)

ดังนั้นแนวทางการพัฒนากระบวนการกลุ่มจึงมีความจำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนที่ต้องอาศัยองค์ประกอบและปัจจัยหลายด้าน โดยเฉพาะการสนับสนุนจากทุกฝ่ายและที่สำคัญที่สุดคือชุมชน ที่จะต้องวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน แต่ละด้านของชุมชนตนเองให้ชัดเจน ซึ่งสิ่งที่สำคัญที่สุดชุมชนในภาคเกษตรกรรม คือ กระบวนการผลิตที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตลดการพึ่งพาทายนอกลง หันมาใช้หรือประยุกต์ใช้ทรัพยากรที่มีในชุมชนทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติทุนทางสังคมและวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมทั้งพัฒนากระบวนการกลุ่มให้เข้มแข็งทันสถานการณ์จากภายนอกที่เข้ามากระทบชุมชน ต่อสู้เพื่อลดภาวะวิกฤติรวมทั้งการสร้างวิกฤติให้เป็นโอกาสด้วย

ดังนั้นเมื่อปี พ.ศ. 2547 รัฐบาลมีนโยบายให้จัดการกระบวนการผลิตพืชทั้งระบบให้เข้าสู่มาตรฐานเดียวกัน ในเรื่องของคุณภาพสินค้าเกษตรและอาหารของไทยที่ส่งออกไปขายต่างประเทศ กับที่เก็บไว้บริโภคในประเทศจะต้องมีมาตรฐานคุณภาพเดียวกัน คือ “ปลอดภัย สาธารณสุข” และมุ่งสู่เกษตรอินทรีย์ เพื่อให้ประเทศไทยเป็นครัวของโลกโดยมุ่งทดลองศึกษาและวิจัยเทคโนโลยีการผลิตด้วยระบบจุลินทรีย์และชีววิถี เพื่อลด ละและเลิกใช้สารเคมีและเคมีภัณฑ์ให้ได้ จึงเสนอทางเลือกให้เกษตรกรและยังเป็นแนวทางในการลดต้นทุนให้แก่เกษตรกรอีกทางหนึ่งด้วย แนวทางการลดปุ๋ยเคมีด้วยปุ๋ยชีวภาพ เช่น ปุ๋ยอินทรีย์ชนิดของแข็ง ได้แก่ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยอินทรีย์ชนิดน้ำ ได้แก่ น้ำหมักชีวภาพหรือปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพ โดยใช้วัตถุหรือทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นและไร่นาของเกษตรกรให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ดังนั้น การผลิตด้วยวิธีเกษตรชีวภาพจึงเป็นทางเลือกหนึ่งในการปรับปรุงบำรุงดินเพื่อลดต้นทุนการใช้ปุ๋ยเคมี โดยการใช้วัสดุเหลือใช้ในท้องถิ่น ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น ขยะสด จากตลาด จากครัวเรือน เศษวัสดุจากโรงงานแปรรูปอาหาร โรงงานปลากระป๋อง เศษปลาจากตลาด หอยเชอร์ นำมาหมักจากการหมักมีธาตุอาหารหลัก อาหารรอง จุลธาตุ กรดอะมิโนและอื่น ๆ ขึ้นอยู่กับวัตถุดิบที่ใช้ในการหมัก ซึ่งมีสูตรมาตรฐานชัดเจนขึ้นอยู่กับความสะดวกในการหาแหล่งที่เหมาะสม จะต้องเข้าใจในการจัดการในด้านพื้นฐานหลัก คือ ใส้ธาตุหลัก ไนโตรเจน โปรแตสเซียม และฟอสฟอรัสกับการจัดการธาตุอาหารรองรวมทั้งสมดุลของคุณสมบัติดินทางกายภาพและเคมีอย่างเหมาะสม การผลิตใช้เองเกิดประโยชน์ในด้านลดต้นทุน แต่ต้องไม่ทำให้เกิดผลเสียทั้งปริมาณและคุณภาพผลผลิตในระยะยาว

ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นชุมชนเกษตรกรรมมีพื้นที่ทั้งหมด 9,225 ไร่ เป็นพื้นที่ราบ 9,178 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 99.49 ของพื้นที่ทั้งหมด มีพื้นที่ทำนา จำนวน 7,287 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 78.99 มีจำนวน 275 ครัวเรือน ที่ประกอบอาชีพทำนาและ มีรายได้จากการประกอบอาชีพ จำนวน 15,000 บาทต่อปี มีสภาพดินอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเพาะปลูก มีหนอง คลอง บึง ที่เป็นแหล่งน้ำในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม อีกทั้งสภาพ

ของพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม เหมาะแก่การทำไร่ ทำนา ซึ่งเป็นอาชีพหลักของประชาชนในตำบลหนองกระทุ่มมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในส่วนของอาชีพเสริม จะประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปทั้งในพื้นที่ตำบลหนองกระทุ่มและตำบลใกล้เคียง โดยวิสัยทัศน์ของตำบล คือ “แหล่งสินค้าเกษตรปลอดภัย ประชาชนมีการศึกษาและวินัย ใส่ใจคุณธรรม นำไปสู่การพัฒนา รักษาสิ่งแวดล้อม”

จากการศึกษานำร่อง (pilot survey) โดยการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่เกริ่น เชื้อนิล (2548, มกราคม 5) ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี พบว่า หมู่ที่ 5 มีประชากร อยู่ 124 ครัวเรือน ประกอบอาชีพทำนา 70 ครัวเรือน ที่เหลือมีอาชีพรับจ้าง ตามฤดูกาลและอื่นๆ มีครอบครัวที่ขึ้นทะเบียนคนจน 30 ครัวเรือน ส่วนใหญ่มีปัญหาในเรื่องขาดที่ทำกินและไม่มีอาชีพแน่นอน ในจำนวนครัวเรือนที่ทำนาทั้ง 70 ครัวเรือนนั้น ใช้สารเคมีอย่างเข้มข้นในการผลิต

รายละเอียดดังปรากฏในตาราง 1

ตาราง 1 การใช้สารเคมีในนาข้าว หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ที่	อายุข้าว (วัน)	สารเคมีที่ใช้
1	ก่อนการหว่าน	ยาฆ่าหอยเชอรี่
2	หลังการหว่าน 1 – 2 วัน	ยากุมหญ้า + ยาฆ่าหอยเชอรี่
3	30 วัน	ปุ๋ยเคมี (ครั้งที่ 1)
4	40 วัน	ยาฆ่าหนอนกอ
5	60 วัน	ปุ๋ยเคมี (ครั้งที่ 2)
6	70 วัน	ยาฆ่าเพลี้ย
7	80 – 90 วัน	ฮอร์โมน + ปุ๋ยเคมี (ครั้งที่ 3)

ที่มา : (เกริ่น เชื้อนิล, 2548, มกราคม 5)

โดยเฉลี่ยมีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับสารเคมีประมาณ 2,900 – 3,100 บาท/ไร่ นอกจากนั้น ยังมีชาวนาบางคนยังใช้ยาฆ่าแมลง ยาป้องกันเชื้อรา ปุ๋ย และฮอร์โมนอื่นๆ อีกหลายอย่างประกอบกัน

เมื่อปี พ.ศ. 2547 จังหวัดสิงห์บุรีได้เน้นยุทธศาสตร์ “ลดต้นทุนการผลิต” จึงได้จัดโรงเรียนเกษตรกรขึ้นที่หมู่ที่ 5 มีชาวนาสสนใจเข้ามาเรียนรู้จำนวน 31 คน โดยได้เรียนรู้เรื่องการทำสารกำจัดแมลงจากพืชสมุนไพรต่างๆ เช่น กลอย บอระเพ็ด สะเดา ข่าแก่ ยาฉุน หนอนตายหยาก

หางไหลแดง เหล้า น้ำส้ม เป็นต้น ซึ่งทดลองแล้วได้ผลดี ปัจจุบันมีชาวนาที่ใช้สารกำจัดแมลงจากพืชสมุนไพรต่างๆ นี้ 25 คน โดยสามารถทำได้เอง 5 คน ชาวนาส่วนใหญ่รู้ว่าการทำนาทุกวันนี้ให้ผลผลิตสูง แต่ก็ต้องลงทุนสูงเช่นกัน จะเหลือเป็นกำไรไม่มากนัก จึงมีความประสงค์จะลดต้นทุนการผลิตลง ถึงแม้จะได้ผลผลิตต่ำลงก็ตามแต่อาจเหลือกำไรมากกว่า

จากการเรียนรู้เรื่องสารกำจัดแมลงจากพืชสมุนไพรต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น ชาวนาเริ่มสนใจที่จะพัฒนากิจกรรมกลุ่มควบคู่ไปกับการศึกษาทดลองหมักสารชีวภาพ การค้นหาเทคนิคการลดต้นทุนการผลิตโดยใช้สารชีวภาพทดแทนสารเคมีต่อไป โดยมองถึงการผลิตสารทดแทนจากธรรมชาติ เช่น สารกำจัดแมลงจากพืชสมุนไพรต่างๆ การใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพ หรือสารชีวภาพอื่นๆ เช่น ออร์โมนชีวภาพ เป็นต้น จึงได้มีการจัดตั้งเป็นกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระขึ้น มีคณะกรรมการ 7 คน สมาชิก 24 คน รวม 31 คน

การดำเนินงานหลังจากที่จบโครงการโรงเรียนเกษตรกรแล้ว กลุ่มได้ประสานงานกับหลายหน่วยงานให้มาหนุนเสริมการทำงาน เช่น สถาบันกรุงเก่าเพื่อการพัฒนา ดำเนินโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนเป็นสุขภาคกลาง โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มีการดำเนินกิจกรรมที่เน้นด้านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน การค้นหาสาเหตุของปัญหาด้านต่างๆ นำมาวิเคราะห์และวางแผนงานของกลุ่มในการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การผลิตสารชีวภาพทดแทนสารเคมีการเกษตร รวมทั้งการค้นหากิจกรรมอื่นๆ มาเสริมกระบวนการกลุ่ม

จากการดำเนินกิจกรรมกลุ่มที่ผ่านมาพบว่า การดำเนินงานของกลุ่มมีลักษณะ ไม่ชัดเจนในเป้าหมายและวัตถุประสงค์ ไม่เกิดการพัฒนากลุ่มที่ชัดเจน เมื่อเทียบกับหลักเกณฑ์แนวคิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยระบบมาตรฐานงานชุมชนพบว่า ด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงาน ซึ่งมี 5 องค์ประกอบ คือ คณะกรรมการ ระเบียบข้อตกลง สมาชิก สถานที่ทำงานกลุ่ม และกระบวนการทำงาน ซึ่งเป็นพื้นฐานที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนากลุ่มให้เกิดความเข้มแข็งที่จำเป็นจะต้องมีการพัฒนาและเสริมสร้างให้มีความชัดเจน เพื่อที่กลุ่มนี้จะได้มีการทำงานที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่มและแนวทางที่จะร่วมกันในการแก้ไขปัญหา

ดังนั้นถ้าขาดการศึกษาวิจัยและพัฒนา รวมทั้งการสนับสนุนจากผู้ที่เกี่ยวข้อง อาจทำให้กลุ่มเกิดปัญหา/อุปสรรคที่จะทำให้กลุ่มนี้เลิกล้มไปได้ วิธีการที่จำเป็นคือการศึกษาและพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มด้วยการเสริมพลัง (empowerment) โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริงของชาวบ้านและสมาชิกในกลุ่ม เพื่อให้กลุ่มได้พัฒนาและสั่งสมองค์ความรู้โดยกลุ่มเอง เพื่อนำไปสู่การวางแผนในการดำเนินงานพัฒนากลุ่มตามที่ตั้งใจไว้ร่วมกัน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดให้มีการวิจัยและพัฒนา กลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี นี้ขึ้น โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านและสมาชิกในกลุ่มในทุกขั้นตอน

คำถามการวิจัย

1. สภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นอย่างไร
2. แนวทางและวิธีการพัฒนา และดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี มีอะไรบ้าง
3. จะพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ได้อย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
2. เพื่อศึกษาแนวทางและวิธีการพัฒนา และกำหนดดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
3. เพื่อพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตพื้นที่
การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาในพื้นที่บ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
2. ขอบเขตประชากร
ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย
  - 2.1 ผู้มีส่วนอย่างสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงาน ได้แก่ สมาชิกและคณะกรรมการกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน 31 คน
  - 2.2 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี จำนวน 6 คน

- 2.2.1 ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
- 2.2.2 นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่ม
- 2.2.3 สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่มหมู่ที่ 5
- 2.2.4 เกษตรอำเภอดำรงราษฎร์
- 2.2.5 ประชาชนบ้านห้วยมะระ ที่ไม่เป็นสมาชิกของกลุ่ม จำนวน 2 คน

3. ขอบเขตเนื้อหา

การศึกษาวิจัยและพัฒนา ครั้งนี้มุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่ม โดยการมีส่วนร่วมอย่างสำคัญของผู้มีส่วนอย่างสำคัญในการพัฒนากลุ่ม และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนากลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วยมะระ หมู่ที่ 5 ทุกฝ่าย โดยมีเนื้อหาด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงาน ซึ่งมี 5 องค์ประกอบ ดังนี้

- 3.1 คณะกรรมการ
- 3.2 ระเบียบข้อตกลง
- 3.3 สมาชิก
- 3.4 สถานที่ทำงานกลุ่ม
- 3.5 กระบวนการทำงาน

4. ขอบเขตระยะเวลา

การพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วยมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงราษฎร์ จังหวัดสิงห์บุรี ในช่วงเดือนกันยายน พ.ศ. 2547 ถึง เดือนมีนาคม พ.ศ. 2549

วิธีดำเนินการวิจัยและพัฒนา

ในการวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (research and development : R&D) โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research : PAR) ในการวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมอย่างสำคัญจากผู้มีส่วนอย่างสำคัญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ในทุกขั้นตอนของการวิจัยและพัฒนา โดยกำหนดการดำเนินงานไว้ 3 ขั้นตอน ต่อเนื่องกัน

รายละเอียดดังปรากฏในภาพ 1

ภาพ 1 ขั้นตอนการวิจัยและพัฒนา

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่ม หมายถึง การรวมตัวโดยสมัครใจของบุคคล ซึ่งมีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย แนวทาง การปฏิบัติและมีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องชัดเจนของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านหวังมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

การพัฒนา หมายถึง การพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านหวังมะระ ด้วยมาตรฐานกลุ่ม/องค์กรชุมชน ใน 5 องค์ประกอบคือ คณะกรรมการ ระเบียบข้อตกลง สมาชิก สถานที่ทำงานกลุ่ม กระบวนการทำงาน

คณะกรรมการ หมายถึง ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกจากสมาชิกให้เป็นตัวแทนในการบริหารจัดการกลุ่ม

ระเบียบข้อตกลง หมายถึง ข้อกำหนดที่กลุ่มร่วมกันกำหนดขึ้นใช้เป็นมาตรฐานในการดำเนินงานร่วมกันในกลุ่มและปฏิบัติร่วมกัน

สมาชิก หมายถึง บุคคลที่มีความสนใจในการรวมกลุ่มในการแก้ไขปัญหาหรือทำกิจกรรมร่วมกัน

สถานที่ทำงานกลุ่ม หมายถึง ศูนย์กลางในการรวมตัวเพื่อทำกิจกรรม จัดเก็บข้อมูล แสดงผลการดำเนินงานของกลุ่ม เป็นที่ประชุม นัดพบกันเพื่อวางแผนทำกิจกรรม

กระบวนการทำงาน หมายถึง การทำงานตามขั้นตอนที่มีระบบแบบแผน ตรวจสอบประเมินผลและชีวิตผลการทำงานในแต่ละขั้นตอนได้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

การวิจัยและพัฒนาในกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงราษฎร์ จังหวัดสิงห์บุรี จะเป็นประโยชน์ดังนี้

1. กลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 เกิดการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานซึ่งเป็นแนวทางไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน นำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ต่อไป
2. ทำให้การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เช่น การผลิตปุ๋ยชีวภาพ การใช้ ส่งผลดีต่อสังคมและเศรษฐกิจ
3. เป็นแนวทางให้กลุ่มอื่นๆ หน่วยงานและผู้สนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง นำองค์ความรู้ที่ได้ไปพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มนั้นๆ ต่อไป

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยและพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. บริบทของชุมชนบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5
2. โครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่ม
3. ประสบการณ์การพัฒนากลุ่มเกษตรกร
4. กระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม
5. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

บริบทของชุมชนบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5

บ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

1. ประวัติความเป็นมา

บ้านห้วงมะระ เริ่มก่อตั้งเมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 2523 เคยเป็นพื้นที่ของหมู่ที่ 7 ตำบลโพทะเล อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี สภาพภูมิศาสตร์ก่อนก่อตั้งหมู่บ้านเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ เหมาะที่จะทำการเกษตร ประชาชนเริ่มขยายที่ทำกินและมีจำนวนประชากรมากขึ้น ส่วนอาชีพครั้งแรก คือ การปลูกต้นยาสูบ การปลูกต้นกล้วยและพืชเพื่อใช้บริโภคและขยายพื้นที่ทำนาข้าวเป็นอาชีพหลัก

2. ที่ตั้ง

บ้านห้วงมะระ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี การเดินทางโดยใช้รถยนต์ไปตามถนนสายสิงห์บุรี – สุพรรณบุรี เป็นระยะทางประมาณ 30 กิโลเมตร ห่างจากตัวอำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นระยะทางประมาณ 15 กิโลเมตร มีเขตติดต่อกับจังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีคลองธรรมชาติเป็นเขตกัน หากข้ามสะพานคอนกรีตไปเป็นเขตอำเภอเดิมบางนางบวช จ.สุพรรณบุรี เส้นทางเข้าหมู่บ้านจะเลี้ยวซ้ายก่อนข้ามสะพานคอนกรีต จากปากทางถึงตัวหมู่บ้านมีระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร

ภาพ 2 แผนที่บ้านห้วงมะระ หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

3. อาณาเขตหมู่บ้าน

ทิศเหนือ ติดกับ หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ทิศใต้ ติดกับ หมู่ที่ 2 ตำบลสีบัวทอง อำเภอแสวงหา จังหวัดอ่างทอง

ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลโพทะเล อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ทิศตะวันตก ติดกับ หมู่ที่ 7 ตำบลเขาดิน อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี

4. พื้นที่ของหมู่บ้าน

บ้านห้วงมะระ เป็นพื้นที่ราบลุ่มมีลำคลองสีบัวทองไหลผ่านและมีแหล่งน้ำที่เหมาะสมสำหรับการทำอาชีพเกษตรกรรม

5. จำนวนประชากร

ประชากรในบ้านห้วงมะระ มีจำนวน 124 ครัวเรือน เป็นชาย 272 คน เป็นหญิง 280 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 552 คน

โครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่ม

ในขณะที่สังคมชนบทอ่อนแอและตกอยู่ในสถานการณ์ที่เสียเปรียบ เกิดความยากจนและความล้มเหลว ความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองและชนบทขยายตัวมากขึ้น การเติบโตของเมืองไม่ได้เกื้อหนุนการพัฒนาชนบทเท่าที่ควร นันทิยา หุदानุวัตร, และณรงค์ หุदानุวัตร (2546, หน้า 14) ได้เสนอว่า การปรับตัวของเกษตรกรต่อการเปลี่ยนแปลงและการช่วงชิงโอกาสเป็นไปด้วยความลำบาก จึงทำให้เกษตรกรปรับตัวเพื่อความอยู่รอดโดยวิธีการ 2 วิธี คือ

1. การต่อสู้เพียงลำพัง เช่นการทำเกษตรก้าวน้ำหรือเกษตรเชิงเดี่ยว การหางานทำในเมืองทั้งชั่วคราวและถาวร ทำให้รายได้ที่สำคัญของเกษตรกรมาจากนอกภาคเกษตร ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 ระบุว่าครึ่งหนึ่งของรายได้ครัวเรือนของเกษตรกรมาจากการทำงานนอกภาคเกษตรและในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ก็ยังสะท้อนให้เห็นว่าแรงจูงใจจากรายได้นอกภาคเกษตร ทำให้คนในชนบทต้องอพยพย้ายถิ่นเพื่อแสวงหาโอกาสที่ดีขึ้นในการประกอบอาชีพในเมือง

2. การรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกัน เป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้เกษตรกรอยู่รอดได้ การรวมกลุ่มนี้มีทั้งที่เป็นทางการคือจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลหรือการก่อตั้งตามระเบียบของหน่วยงานราชการต่างๆ และแบบไม่เป็นทางการ โดยการรวมตัวกันทำกิจกรรมเรื่องใดๆ ตามความต้องการและวัตถุประสงค์ของตน

การรวมกลุ่มของเกษตรกรจึงกล่าวได้ว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งและเป็นเครื่องมือในการต่อสู้เพื่อความอยู่รอด และการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านต่างๆ อันเป็นการเพิ่มพลังทางปัญญา หน่วยงานพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชนตระหนักถึงความสำคัญของการรวมกลุ่มของเกษตรกรเพื่อแก้ไขปัญหาและและการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น จะเห็นได้ว่ามีโครงการพัฒนาทั้งรัฐและเอกชนซึ่งเน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกร ปรากฏอย่างเด่นชัดในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ในแนวทางการพัฒนาตามยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างการพัฒนาชนบทและเมืองอย่างยั่งยืน กล่าวคือ

"เสริมสร้างศักยภาพและขีดความสามารถให้คนยากจนก่อร่างสร้างตัวและพึ่งตนเองให้มากขึ้น ด้วยการนำหลักการแนวคิด กระบวนการสหกรณ์มาใช้ประโยชน์ โดยส่งเสริมให้คนยากจนรวมกลุ่มเป็นองค์กรชุมชน สหกรณ์ เครือข่ายองค์กรชุมชน และเครือข่ายสหกรณ์ที่เข้มแข็ง..."

โครงสร้างของกลุ่ม

ความหมายและประเภทของกลุ่ม

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา (2524, หน้า 164) ได้ให้ความหมายของคำว่ากลุ่ม ดังนี้ กลุ่มประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ที่ได้สร้างแบบอย่างระหว่างกันทางจิตขึ้น กลุ่มหรือหมู่คณะนี้เป็นที่ยอมรับว่าเป็นองค์ภาวะอย่างหนึ่งทั้งโดยสมาชิกของกลุ่มเอง และตามปกติโดยผู้อื่นด้วย ทั้งนี้เพราะกลุ่มมีพฤติกรรมร่วมในแบบฉบับเฉพาะของตนเอง

นันทิยา หุตานุวัตร, และณรงค์ หุตานุวัตร (2546, หน้า 24) ให้ความหมายว่า คือการรวมตัวขึ้นอย่างมีเป้าหมายที่เป็นอันเดียวกับชุมชนและกระทำการตามเป้าหมายของชุมชนรักษาผลประโยชน์ คลี่คลายปัญหาชุมชนทั้งปัญหาเฉพาะหน้าและปัญหาระยะยาว

คมเพชร ฉัตรศุภกุล (2522, หน้า 3-4) ให้ความหมายของกลุ่มว่า กลุ่มหมายถึงบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มารวมกันโดยมีการติดต่อเกี่ยวของกัน (interaction) และมีจุดมุ่งหมายที่จะกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน

พงษ์พันธ์ พงษ์โสภณ (2542, หน้า 5) ได้นำเสนอแนวคิดในเรื่องกลุ่มไว้ดังนี้ กระบวนการกลุ่มจะเริ่มนับตั้งแต่มีบุคคล 2 คนขึ้นไป มาทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีวัตถุประสงค์เดียวกัน เมื่อมนุษย์เข้ามารวมกลุ่มกันก็จะเกิดบทบาทเป็นกลุ่มขึ้นมา

จากแนวคิดที่กล่าวมา พอที่จะสรุปได้ว่า กลุ่มเป็นลักษณะของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ โดยมีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย แนวทางปฏิบัติเดียวกัน มีการปฏิสัมพันธ์ (interaction) ระหว่างบุคคลที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน พร้อมทั้งมีการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับประโยชน์จากการกระทำนั้น

ประเวศ วะสี (2536, หน้า 13) ให้ความเห็นว่าการรวมกลุ่มถือเป็นกลไกการสร้างอำนาจของประชาชนในสังคม เพื่อการแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นเอง สังคมที่ต่างคนต่างอยู่ต่างทำงาน จะไม่มีอำนาจในการแก้ไขปัญหาของตัวเอง และจะไม่สามารถถ่วงดุลกับอำนาจรัฐและอำนาจการเงินได้

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยระบบมาตรฐานงานชุมชน คณะกรรมการจัดทำระบบมาตรฐานงานพัฒนาผู้นำชุมชน กลุ่ม/องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชนและชุมชน (2547, หน้า 1-16) ได้เสนอแนวทางการพัฒนากลุ่ม/องค์กรชุมชนตามระบบมาตรฐานงานชุมชน เรียกโดยย่อว่า มชช. เป็นเครื่องมือสำหรับผู้นำชุมชน กลุ่ม/องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน และชุมชน ใช้เพื่อทำความรู้จักตนเอง สามารถประเมินและพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนร่วมกับภาคีการพัฒนา โดยผ่านกระบวนการร่วมคิด ร่วมแก้ไขปัญหา และร่วมสรุปถอดบทเรียน รวมทั้งการกำหนดทิศทางการพัฒนาที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างเป็นระบบ

ระบบมาตรฐานงานชุมชนนั้นให้ความสำคัญลักษณะงานมาตรฐานชุมชนเพื่อเป็นเครื่องมือในการประเมินและพัฒนาศักยภาพตนเอง ในด้านมาตรฐานผู้นำชุมชน มาตรฐานกลุ่ม/องค์กรชุมชน มาตรฐานเครือข่ายองค์กรชุมชนและมาตรฐานชุมชน ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้กรอบแนวคิด มาตรฐานกลุ่ม/องค์กรชุมชน ในด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงาน ที่สามารถแสดงถึงการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อเกื้อหนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิก ในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของกลุ่ม/องค์กรชุมชนให้ไปสู่ผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง

มาตรฐานด้านโครงสร้างของกลุ่ม

มาตรฐานด้านโครงสร้างของกลุ่มตามที่คณะกรรมการจัดทำระบบมาตรฐานงานพัฒนา ผู้นำชุมชน กลุ่ม/องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชนและชุมชน กำหนดไว้ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ

1. คณะกรรมการ ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น คณะกรรมการมาจากการเลือกตั้งโดยสมาชิก มีวาระการดำรงตำแหน่งที่ชัดเจน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบชัดเจน สามารถทำงานได้ตามบทบาทหน้าที่ มีการประชุมสม่ำเสมอและครบองค์ประชุม มีแผนปฏิบัติงานที่ชัดเจนและเป็นลายลักษณ์อักษร สมาชิกมีความพึงพอใจต่อการดำเนินงานของคณะกรรมการฯลฯ เป็นต้น

2. ระเบียบข้อตกลง ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น มีระเบียบข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษร ระเบียบข้อตกลงผ่านความเห็นชอบของเวทีประชาคม สมาชิกมีการแก้ไขปรับปรุงระเบียบข้อตกลงให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน สมาชิกมีความเข้าใจ ความพึงพอใจและปฏิบัติตามระเบียบข้อตกลง ฯลฯ เป็นต้น

3. สมาชิก ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น สมาชิกกลุ่มมีจำนวนเพิ่มขึ้น มีความเข้าใจเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของกลุ่มฯ ปฏิบัติตามระเบียบข้อตกลงมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มฯ อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ฯลฯ เป็นต้น

4. สถานที่ทำงานกลุ่ม ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น มีสถานที่ที่เป็นศูนย์กลางการทำงานร่วมกัน สมาชิกมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของสถานที่ทำงานกลุ่มในสถานที่ทำงานกลุ่มมีการแสดงข้อมูลผลการดำเนินงานที่เป็นปัจจุบัน ฯลฯ เป็นต้น

มาตรฐานด้านกระบวนการทำงานของกลุ่ม

มาตรฐานด้านกระบวนการทำงานตามที่คณะกรรมการจัดทำระบบมาตรฐานงานพัฒนา ผู้นำชุมชน กลุ่ม/องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชนและชุมชน กำหนดไว้ประกอบด้วย ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น คณะกรรมการและสมาชิกร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการดำเนินงานของกลุ่มฯ มีระบบข้อมูลที่ครบถ้วนเป็นปัจจุบันและสามารถนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ได้จริง มีการวางแผนการพัฒนากลุ่มฯ ทั้งในระยะสั้นระยะยาว มีแผนการทำงานที่ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร จำนวนโครงการ/กิจกรรมที่ดำเนินการได้สำเร็จตามแผน มีการติดตามผลความก้าวหน้าในการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ มีการประเมินผลการดำเนินงาน มีการติดต่อสื่อสารภายในองค์กร มีการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก มีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ มีการประชุมใหญ่ของกลุ่มฯ เป็นประจำทุกปี มีการประชุมสรุปผลการดำเนินงานของกลุ่มฯ สมาชิกมีความพึงพอใจในกระบวนการทำงานของกลุ่มฯ ฯลฯ เป็นต้น

ลักษณะของกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ

พนม ลิ้มอารีย์ (2522, หน้า 110-120) ให้ความเห็นว่า การที่กลุ่มจะอยู่รอดและมี การพัฒนาเจริญรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้น หรือมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อมจนกลุ่มแตกสลายขึ้นอยู่กับ ว่ากลุ่มมีประสิทธิภาพหรือไม่ กลุ่มที่มีประสิทธิภาพคือกลุ่มที่สามารถสนองความต้องการของ กลุ่มและสมาชิกในกลุ่มแต่ละคนได้สำเร็จ ช่วยให้กลุ่มบรรลุถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้ ส่วนกลุ่มที่ขาด ประสิทธิภาพคือกลุ่มที่ไม่สามารถสนองต่อความต้องการของกลุ่มและสมาชิกกลุ่มได้ และ ไม่สามารถนำกลุ่มไปถึงจุดหมายที่ตั้งไว้ กลุ่มที่มีประสิทธิภาพจะมีองค์ประกอบที่จะต้องพิจารณา 7 ประการ คือ

1. ความยึดเหนี่ยวกันและผลผลิตของกลุ่ม (cohesiveness and productivity) หมายถึง ความรู้สึกและลักษณะต่างๆ ที่ปรากฏในกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นความภูมิใจของสมาชิก การยอมรับ ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม ความร่วมแรงร่วมใจกันฝ่าฟันอุปสรรค หรือลักษณะต่างๆ ที่ทำให้สมาชิกรู้สึกว่าเป็นการรวมกันเพื่อความอยู่รอดของกลุ่ม และผลงานที่กลุ่มได้รับจากการ ทำงานร่วมกันของสมาชิกภายในกลุ่มซึ่งเป็นผลพลอยได้จากการที่กลุ่มยึดเหนี่ยวกัน

2. ขนาดของกลุ่ม (size) กลุ่มขนาดเล็กจะมีความยึดเหนี่ยวสูงกว่ากลุ่มขนาดใหญ่ และ กลุ่มขนาดเล็กจะมีความสามัคคีในการทำกิจกรรมต่างๆ มากกว่ากลุ่มขนาดใหญ่ แต่กลุ่มขนาดใหญ่ก็มีผลดีอยู่บ้าง คือยิ่งกลุ่มมีจำนวนคนมาก ความคิดใหม่ๆ แนวแปลกๆ ก็อาจมีได้มากยิ่งขึ้น

3. จุดมุ่งหมายของกลุ่ม (group goal) กลุ่มที่มีประสิทธิภาพ จุดมุ่งหมายของกลุ่ม จะต้องไม่คลุมเครือ และเป็นที่เข้าใจกันในหมู่ของสมาชิก ตอบสนองความต้องการของสมาชิกได้ และในขณะเดียวกันก็ต้องนำไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้เป็นผลสำเร็จ

4. ค่านิยมและปทัสถาน (values and norms) กลุ่มที่มีประสิทธิภาพจะต้องมีค่านิยม บางอย่างที่คล้ายคลึงกัน และสมาชิกทุกคนของกลุ่มจะต้องยอมรับปทัสถานที่กลุ่มยึดถือเป็น ระเบียบข้อบังคับปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

5. ลักษณะสมาชิก (membership) หมายถึงลักษณะบุคลิกภาพของสมาชิกที่มาวมกัน ในแต่ละกลุ่ม ซึ่งจะมีผลต่อแบบแผนทางพฤติกรรมของกลุ่ม เช่น ลักษณะนิสัยของสมาชิกภายใน กลุ่มถ้ามีความก้าวหน้า มีความเชื่อมั่นในตนเองหรือเป็นแบบเผด็จการ ย่อมทำให้การยึดเหนี่ยว กันของกลุ่มและความเป็นกันเองภายในกลุ่มน้อยลง เป็นต้น

6. ผู้นำ (leader) ผู้นำจะมีส่วนรับผิดชอบเกี่ยวกับประสิทธิภาพของกลุ่มโดยตรง กลุ่ม ที่มีประสิทธิภาพย่อมจะมีผู้นำที่ดี ซึ่งจะต้องใช้อำนาจให้ถูกกาลเทศะ

7. การสื่อสารภายใน (communication) หมายถึงการที่สมาชิกภายในกลุ่มมีการติดต่อ เจรจา สื่อข่าวสารซึ่งกันและกันอย่างสม่ำเสมอ

ขั้นตอนการพัฒนากลุ่ม/องค์กรชุมชน

โกวิท พวงงาม, และปรีดี โชติช่วง (2527, หน้า 37-38) เสนอแนวความคิดโดยรวบรวมขั้นตอนการพัฒนากลุ่มองค์กรชุมชนไว้ ดังนี้

1. การจัดตั้งกลุ่มต้องคำนึงถึงความเหนียวแน่น และประสิทธิภาพขององค์กรเป็นหลัก
2. ส่วนราชการต้องเข้าใจปรัชญาและหลักการทำงานเพื่อการพัฒนาองค์กรประชาชนมากกว่าเพื่อมุ่งหวังประโยชน์ของหน่วยงาน
3. ส่วนราชการต้องผสมผสานแผนการดำเนินงานการฝึกอบรม และการให้ความรู้แก่กลุ่มหรือองค์กรประชาชนเป็นระยะๆ เพื่อประสิทธิภาพและคุณภาพขององค์กร ให้มีความชำนาญในเรื่องต่างๆ มากขึ้น

เรื่อง สุขสวัสดิ์ (2540, หน้า 23) ให้ความเห็นในเรื่องของกลุ่มหรือองค์กรชุมชนกับการพัฒนาชนบทในทศวรรษหน้าว่า

1. ต้องมีการรวมกลุ่มกัน สามารถสร้างพลังอำนาจต่อรองได้สูงกว่าต่างคนต่างทำ
2. ต้องสร้างระบบเครือข่ายและเพิ่มพันธมิตร ทำให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้และเทคโนโลยี ตลอดจนแนวทางการดำเนินธุรกิจร่วมกัน
3. ต้องมีการประสานอย่างพหุภาคี
4. การยกระดับองค์กรจากระดับท้องถิ่นไปสู่ภาคและระดับประเทศ ตลอดจนประสานเครือข่ายกับต่างประเทศ
5. ต้องพัฒนาทั้งครอบครัว โดยให้สมาชิกในครอบครัวได้มีโอกาสเรียนรู้พัฒนาร่วมกัน เพราะงานแต่ละประเภทจะมีความเหมาะสมกับเพศ วัยที่แตกต่างกันไป
6. การสนับสนุนจากภาครัฐต้องมีมาตรการในการสนับสนุนอย่างจริงจัง
7. การรักษาวัฒนธรรม จารีต ประเพณี ตลอดจนจริยธรรมที่ดั้งเดิม โดยเริ่มจากครอบครัว ชุมชนจนถึงระดับประเทศ
8. ต้องมีการปรับการดำเนินงานโดยยุทธศาสตร์เชิงรุก 2 ประการ คือ ประการแรก การดำเนินงานเชิงคุณภาพ โดยเน้นคุณภาพของคนและคุณภาพของงาน ประการที่ 2 คือ การดำเนินงานเชิงมิตรภาพ คือการดำเนินงานในลักษณะผูกสัมพันธ์ฉันท์พี่น้อง

รูปแบบการทำงานเป็นกลุ่ม

พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา (2542, หน้า 11-12) กล่าวว่า การทำงานเป็นกลุ่มมีลักษณะแตกต่างไปจากการทำงานโดยบุคคลเดี่ยว เพราะการทำงานบุคคลเดี่ยวจะทำงานโดยลำพังให้ตรงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยใช้ทักษะและความรู้ที่มีอยู่แสดงออกให้เต็มตามความสามารถของตนเอง แต่การทำงานกลุ่มต้องมีองค์ประกอบหลายประการเพื่อช่วยให้งานที่รับผิดชอบร่วมกันประสบความสำเร็จ รูปแบบการทำงานเป็นกลุ่มมี 3 รูปแบบ คือ

1. กลุ่มสั่งการ (command group) เป็นกลุ่มที่ประกอบไปด้วยผู้บริหารระดับสูง ผู้จัดการและผู้นำที่รองลงมาทำงานเป็นทีม ทำหน้าที่ในการสั่งการหรือกำหนดกรอบนโยบาย หรือในบางครั้งเรียกว่า กองบัญชาการหรือสภากรรมการ เป็นต้น

2. คณะทำงาน (committee) คณะกรรมการปฏิบัติงาน คณะทำงานหรือกลุ่มปฏิบัติการ ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อทำงานเฉพาะกิจบางอย่างเป็นประจำ ในบางครั้งอาจเรียกว่าคณะกรรมการเฉพาะกิจ และเมื่อการปฏิบัติงานเสร็จสิ้นคณะกรรมการชุดนี้ก็จะสลายตัวไป

3. กลุ่มอופןัย (informal group) เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นอย่างไม่เป็นทางการในองค์กร ซึ่งบางครั้งอาจจะเกี่ยวข้องกับการบริหารหรือในบางครั้งก็อาจจะไม่เกี่ยวข้องกับการบริหารเลย เช่น กลุ่มเพื่อสุขภาพ เป็นต้น

ไม่ว่ากลุ่มจะอยู่ในรูปแบบใด การดำเนินงานของกลุ่มจะต้องประกอบไปด้วยบุคคลต่างๆ ได้แก่ผู้นำหรือคณะกรรมการ ผู้ตามหรือสมาชิก ซึ่งคณะกรรมการจะเป็นผู้รับผิดชอบงานของกลุ่มในด้านการวางแผนการดำเนินงาน การสร้างแรงจูงใจและเพิ่มพูนประสิทธิภาพการทำงานของสมาชิกภายในกลุ่ม สำหรับในส่วนของสมาชิกต้องสำนึกอยู่เสมอว่าตนเป็นบุคคลสำคัญของกลุ่ม จำเป็นต้องทำความรู้จักกันภายในกลุ่ม แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและทัศนคติแก่กันและกัน ตระหนักถึงหน้าที่ความรับผิดชอบในขอบเขตที่กลุ่มกำหนดให้ การดำเนินงานกลุ่มจำเป็นต้องมีวัตถุประสงค์และวัตถุประสงค์นั้นจะต้องตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิก และมีความชัดเจนที่ทำให้สมาชิกทุกคนเข้าใจได้ กลุ่มจะต้องมีปทัสสถานของกลุ่มที่สมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนดขึ้น โดยทุกคนให้การยอมรับและยึดเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน กลุ่มต้องมีการวางแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน เพื่อดำเนินกิจกรรมและแบ่งปันประโยชน์จากการรวมกลุ่มร่วมกัน

แนวทางในการให้การส่งเสริมการดำเนินงานแก่กลุ่ม

กรมการพัฒนาชุมชน (2534, หน้า 13) ได้กำหนดรูปแบบแนวทางการดำเนินงานของกลุ่ม เพื่อเป็นแนวทางในการให้การส่งเสริมการดำเนินงานแก่กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่ม เป็นการรวมของกลุ่มคน โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการดำเนินการผลิต เพื่อเสริมสร้างรายได้หรือพัฒนาอาชีพ
2. กรรมการ มีการดำเนินงานและบริหารงานในรูปของคณะกรรมการ
3. กติกา การดำเนินงานของกลุ่มจะต้องมีการกำหนดระเบียบ ข้อบังคับ เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินงานของกลุ่ม
4. กองทุน มีการระดมทุนเพื่อเป็นกองทุนของกลุ่ม สำหรับใช้ในการบริหารการดำเนินงานของกลุ่ม

ในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรนั้น ได้มีส่วนงานราชการหลายแห่งไม่ว่าจะเป็น กรมส่งเสริมการเกษตร กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมประชาสัมพันธ์หรือกรมการพัฒนาชุมชน เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริม สนับสนุนหรือจัดตั้งขึ้นอย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วน ของกรมการพัฒนาชุมชนที่ได้ให้การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพของประชาชนในชนบทมาเป็น

ระยะเวลานาน นับตั้งแต่มีการจัดตั้งกรมขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2505 โดยส่งเสริมให้มีการจัดตั้งและพัฒนากลุ่มประเภทต่างๆ ขึ้นในพื้นที่ต่างๆ ในชนบท ทั้งนี้มีจุดมุ่งหวังที่สร้างรายได้ให้กับชุมชน และให้คนในชุมชนสามารถพัฒนาการบริหารจัดการกลุ่มเองได้ด้วยกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ การดำเนินงานพัฒนา กลุ่ม โดยเน้นในเรื่องของการระดมทุน เงินออม การพัฒนา กลุ่ม ส่งเสริม การบริหารจัดการ การพัฒนาการผลิต การตลาด การพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ และการ ประชาสัมพันธ์เผยแพร่อย่างต่อเนื่อง โดยได้มีการกำหนดแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนา กลุ่ม อาชีพไว้ ดังนี้

1. มีสถานที่ทำการของกลุ่มที่ใช้ในการประกอบกิจกรรม
2. มีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารกลุ่ม
3. มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ และบริหารกลุ่มตามบทบาทหน้าที่
4. มีการประชุมของคณะกรรมการอย่างสม่ำเสมอ อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง
5. มีการจัดทำทะเบียนต่างๆของกลุ่ม
6. มีระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม
7. มีการประชุมใหญ่สามัญประจำปีของสมาชิกกลุ่ม
8. มีแผนการดำเนินงานและการปฏิบัติตามแผน
9. มีการส่งเสริมและเผยแพร่การดำเนินงานของกลุ่ม
10. มีความต่อเนื่องของการผลิต
11. มีการดำเนินงานด้านการตลาดเพื่อเป็นแหล่งจำหน่ายผลผลิตของกลุ่ม
12. มีทุนดำเนินงานของกลุ่มหรือมีแหล่งเงินทุนของกลุ่ม
13. มีการพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์
14. มีการจัดสรรผลกำไรของกลุ่ม
15. มีการจัดทำระบบบัญชีและมีการตรวจสอบ
16. มีการสร้างเครือข่ายระหว่างกลุ่ม
17. การได้รับข่าวสารเพื่อการพัฒนาการบริหารจัดการ การผลิต และการตลาด
18. ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มมีการรับรองมาตรฐาน

ประสบการณ์การพัฒนา กลุ่มเกษตรกร

กลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาหิน อำเภอบางบาล จังหวัดสุพรรณบุรี จัดตั้งขึ้น เมื่อ 18 กันยายน 2547 โดยการสนับสนุนจากโครงการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อขยายผลเกษตรกรราย ยั่งยืน กลุ่มได้เริ่มกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสมาชิก และเป็นกิจกรรมที่มุ่งแก้ปัญหาที่ สมาชิกกำลังเดือดร้อนอยู่อย่างแท้จริง คือ ต้นทุนในการผลิตสูง โดยเฉพาะเรื่องการทำนา ทำไร่ กิจกรรมที่ดำเนินการได้แก่ การศึกษานิวเคลียร์ในนาข้าวเพื่อให้สมาชิกเรียนรู้ หลักสูตรการจัดการ แมลงศัตรูพืชแบบผสมผสาน (IPM) เพื่อแยกแยะแมลงที่เป็นศัตรูพืชและศัตรูธรรมชาติ ซึ่งเป็น

แมลงที่เป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรเองจะได้มีการตรวจแปลงก่อนที่จะฉีดพ่นสารเคมี หลังจากนั้นจึงมาเรียนรู้เรื่องการหมักสารสมุนไพรขับไล่แมลงในนาข้าวและในไร่อ้อย เพื่อทดแทนการใช้สารเคมีที่มีราคาสูง และเป็นอันตรายต่อสุขภาพ

ต่อมากลุ่มได้ร่วมกันก่อตั้งกลุ่มอย่างเป็นทางการโดยมีสมาชิกที่พร้อมใจกันจำนวน 43 ราย ระดมทุนเพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ สมาชิกลงหุ้นๆ ละ 20 บาท ในระยะแรกก่อตั้ง มีหุ้น จำนวน 571 หุ้น โดยเปิดทำการขายหุ้นครั้งแรกวันที่ 6 ตุลาคม 2547 ปัจจุบัน (ปีพ.ศ. 2549) มีทุน 30,700 บาท คิดเป็นหุ้นจำนวน 1,535 หุ้น มีสมาชิกทั้งสิ้น 49 ครอบครัว จำนวน 55 ราย มีทั้งเกษตรกรที่มาจากหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 3 หมู่ที่ 6 หมู่ที่ 9 และหมู่ 12 ของตำบลเขาดิน เนื่องจากเป็นพื้นที่ใกล้เคียง มีการดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องกับเกษตรกร เช่น การทำปุ๋ยชีวภาพ การปลูกผักปลอดสารเคมี การทำฮอร์โมนชีวภาพและอื่นๆ กลุ่มจัดให้มีการปันผลกำไรจากการบริหารกิจการกลุ่มทุก 6 เดือน กำไรจากการปันผลนี้ได้มาจากการขายผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม เช่น ปุ๋ยชีวภาพ สารสมุนไพรขับไล่แมลง ฮอร์โมนชีวภาพ ที่กลุ่มช่วยกันทำสำหรับจำหน่ายให้คนทั่วไปที่ไม่สนใจการผลิตเอง

คณะกรรมการกลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาดิน

1. นายวัลลภ	ดีระเกียรติพิศาล	ประธานกลุ่ม
2. นายจวน	ปิ่นทอง	รองประธาน
3. นายสีบ	มะนาวหวาน	รองประธาน
4. นางสาวสมบูรณ์	สอนง่าย	เหรัญญิก
5. นางสาวอารมณี	พุลสวัสดิ์	บัญชี
6. นางนกแก้ว	จิ๋วจรัสรงค์	กรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์
7. นายเสมอ	ปิ่นทอง	กรรมการ
8. นายคอง	จันทนา	กรรมการ
9. นางสาวสมพงษ์	ปานทอง	กรรมการ
10. นายประเสริฐ	เหมือนแก้ว	กรรมการ
11. นางสาวนภาพร	มันคง	กรรมการและเลขานุการกลุ่ม

ภาพ 3 กลุ่มเกษตรกรพอเพียงตำบลเขาหิน อำเภอดงหลวง จังหวัดสุพรรณบุรี

กระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนถือว่าเป็นส่วนที่สำคัญต่อการพัฒนาชุมชนตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงการพัฒนาระดับประเทศ แม้ว่าในปัจจุบันจะมีการกล่าวถึงแนวคิดในเรื่องของการมีส่วนร่วมกันอย่างแพร่หลาย แต่ในแวดวงของนักวิชาการและนักคิดต่างก็ยังมีมุมมองและทัศนคติและตีความเกี่ยวกับเรื่องนี้ต่างกันออกไป กล่าวคือ

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2526, หน้า 272-273) ได้แยกแยะขั้นตอนที่ประชาชนควรมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

ยู่วัฒน์ วุฒิเมธี (2526, หน้า 25) ได้กล่าวถึงสาระสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในความคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชน การที่สามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นนั้น ผู้ทำการเปลี่ยนแปลงต้องยอมรับปรัชญาการพัฒนาชุมชนพื้นฐานว่า มนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น พร้อมทั้งจะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันต้องยอมรับด้วยความบริสุทธิ์ใจว่า มนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาสและได้รับการชี้แนะอย่างถูกต้อง

เสนห์ จามริก (2527, หน้า 22) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ไม่ได้หมายความว่าตั้งประชาชนเข้ามาร่วมกิจกรรมตามที่นักวิชาการหรือองค์กรพัฒนาตั้งขึ้น แต่ที่จริงแล้วต้องให้ชุมชนมีกิจกรรม และวิธีการดำเนินการของเขาเองในชุมชน

ปรัชญา เวสารัชช (2528, หน้า 11-12) กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า ประกอบด้วยการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมสละทรัพย์สิน วัสดุ ร่วมสละร่างกาย และร่วมสละเวลา ทั้งนี้ได้เสนอเครื่องชี้วัดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนทางสังคม โดยกำหนดระดับความสำคัญของการมีส่วนร่วมกิจกรรมของสมาชิกในองค์กรชุมชน ดังนี้

1. มีความสนใจและร่วมประชุม ได้แก่ การให้ความสนใจติดตามข่าวสารต่างๆ ของส่วนรวม และเข้าร่วมประชุม เสนอแนะต่างๆ ในที่ประชุม-ในกิจกรรมของส่วนรวม
2. การให้การสนับสนุนช่วยเหลือ เช่น การอุทิศเงิน เวลาให้แก่ส่วนรวม
3. การเป็นสมาชิกและกรรมการ ได้แก่ การอุทิศแรงงานในการทำกิจกรรมของส่วนรวม โดยการสมัครเป็นสมาชิก
4. การเป็นเจ้าหน้าที่ ได้แก่ การยอมรับใช้ในการทำกิจกรรมต่างๆ ตามที่ได้รับมอบหมายจากผู้มีอำนาจสั่งการ

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527, หน้า 6-7) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิและองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร่วมกัน เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดเอาไว้ โดยมีส่วนร่วมในลักษณะต่อไปนี้

1. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมถึงลดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบ และวิธีการเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนหรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางนโยบายหรือแผนงาน หรือโครงการหรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนา ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
5. ร่วมลงทุนในกิจกรรมของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและหน่วยงาน
6. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงานโครงการและกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้
7. ร่วมควบคุม ติดตามประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2528, หน้า 288) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง พฤติกรรมอันก่อปรด้วยกรร่วมและสมยอมตามพฤติกรรมที่คาดหวังของกลุ่มทางการและไม่ใช้ทางการหรือในความหมายก็คือ การที่ประชาชนก่อให้เกิดสิ่งต่างๆ ร่วมกัน

วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน (2531, หน้า 10-11) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้เสียในทุกขั้นตอนของโครงการหรืองานพัฒนาชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในอำนาจตัดสินใจและหน้าที่ความรับผิดชอบ

การมีส่วนร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่าสิ่งที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องการมากที่สุดนั้น จักต้องได้รับการตอบสนอง และทำให้มีความเป็นไปได้มากขึ้น สิ่งที่ทำไปนั้นจะตรงกับความต้องการแท้จริง และมั่นใจมากขึ้นว่าผู้เข้าร่วมทุกคนจะได้รับประโยชน์เสมอกัน และผู้มีส่วนร่วมจะต้องมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการนั้นด้วย

สายทิพย์ สุคติพันธ์ (2534, หน้า 92) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในความหมายที่ลึกซึ้งที่สุดมิได้หมายถึงเพียงเมื่อรัฐกำหนดโครงการอะไรขึ้นมาประชาชนก็ร่วมกันทำ แต่ทั้งนี้ต้องอยู่บนเงื่อนไขของการเปลี่ยนการทำงานกลไกการพัฒนาจากการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาโดยที่ประชาชนมีบทบาทหลัก การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงหมายถึงการคืนอำนาจ (empowerment) ในการกำหนดการพัฒนาให้ประชาชน อย่างน้อยที่สุดประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการริเริ่มวางแผน และดำเนินการในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่และอนาคตของเขา

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536, หน้า 22-23) เชื่อว่าการมีส่วนร่วมควรเกิดขึ้นจากประชาชนเป็นพื้นฐาน มีแนวความคิดว่ากระบวนการมีส่วนร่วมจะมีประสิทธิภาพนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงเฉพาะปัจเจกชนเท่านั้น หากแต่จะต้องมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มภายในชุมชน เพื่อทำหน้าที่ตามความถนัดของแต่ละคนให้ได้ประโยชน์สูงสุด และเพื่อสร้างพลังการแก้ปัญหาของชุมชน อันหมายถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนแบบประชาชนเป็นแกนนำ จากแนวความคิดการรวมกลุ่มของประชาชนนี้ จะมียุทธศาสตร์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1. องค์การชุมชน เช่น กลุ่มอาชีพ คณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นต้น
2. กำลังคน ได้แก่ ตัวบุคคลซึ่งมักจะเป็นสมาชิกของกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้านและเป็นแกนสำคัญในการพัฒนาชุมชน เช่น หัวหน้าคุ้ม ผู้นำศาสนา ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำตามธรรมชาติ เป็นต้น
3. กิจกรรมร่วมและความสามารถในการบริหารจัดการ เช่น กิจกรรมส่งเสริมอาชีพ กิจกรรมการออมทรัพย์ หรือกองทุนต่างๆ เป็นต้น

ประมาณ ตันตสิกุล (2538) ศึกษาถึงเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการศึกษาและการพัฒนาชุมชนชนบท พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในกลุ่มแกนกลางตั้งแต่ขั้นตอนคิดค้นปัญหา และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา พร้อมทั้งขยายแนวคิดวิธีการแก้ไขปัญหายังชาวบ้านในชุมชน โดยกลุ่มกิจกรรมจะมีขนาดใหญ่หรือเล็กขึ้นอยู่กับขั้นตอนการวางแผนดำเนินกิจกรรม หากตรงกับความต้องการของชาวบ้านจะมีสมาชิกจำนวนมาก ส่วนกิจกรรมที่ชาวบ้านยังไม่แน่ใจวิธีการแก้ไขปัญห จำนวนสมาชิกจะน้อยและชาวบ้านที่อยู่วงนอกจะเพิ่มขึ้นหรือกลุ่มสมาชิกจะลดลงภายหลังจากที่มีการดำเนินงาน โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ สภาพแวดล้อม ความสัมพันธ์ภายในชุมชน แรงผลักดันด้านบุคคล โครงสร้างของกลุ่ม ความถี่และระยะเวลาที่มีความสัมพันธ์ของกลุ่ม

กล่าวโดยสรุปในแง่ของความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในทัศนะของผู้วิจัย หมายถึงการที่ประชาชน กลุ่มหรือชุมชน ในฐานะสมาชิกของสังคมได้มีส่วนร่วมในการวางแผน ร่วมในการตัดสินใจ ร่วมในการปฏิบัติและร่วมรับผลของการกระทำหรือการพัฒนานั้นๆ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1. องค์ความรู้เกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นความพยายามของนักวิชาการและนักพัฒนาในการสังเคราะห์ปัญหาและศักยภาพของงานวิจัยส่วนหนึ่งกับงานพัฒนาอีกส่วนหนึ่ง และพยายามเชื่อมโยงสาระสำคัญของการพัฒนาและการวิจัยออกมาเป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม หรือการวิจัยและพัฒนา (research and development: R & D) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) จึงเป็นการวิจัยและพัฒนาในรูปแบบหนึ่งที่ทำกับชุมชน และมีการเชื่อมโยงส่วนที่เป็นการวิจัย (research) กับส่วนที่เป็นการพัฒนาหรือแก้ปัญหา (development) เข้าด้วยกัน แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

2. แนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

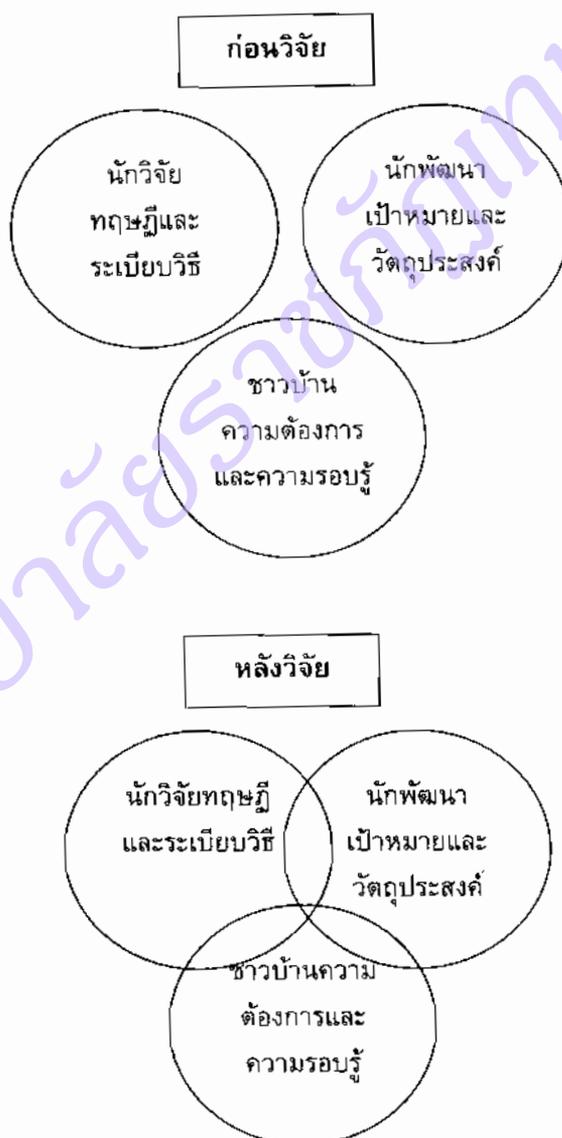
การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ กระบวนการที่ผู้คนจำนวนหนึ่งในองค์กรหรือชุมชนเข้ามาร่วมศึกษาปัญหา โดยกระทำร่วมกับนักวิจัยผ่านกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้นจนกระทั่งเสร็จสิ้นการเสนอผลและการอภิปรายผลการวิจัย เป็นการเริ่มต้นของคนที่อยู่กับปัญหา (problems people) ค้นหาปัญหาที่ตนเองมีอยู่ร่วมกับนักวิชาการ จึงเป็นกระบวนการที่คนในองค์กรหรือชุมชนมิใช่ผู้ถูกกระทำ แต่เป็นผู้กระทำที่มีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีอำนาจร่วมกันในการวิจัย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นแนวทางวิจัยที่ต่างไปจากการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ธรรมชาติหรือทางสังคมศาสตร์ เพราะเน้นการยอมรับหรือความเห็นพ้องจากฝ่ายชาวบ้าน ในการวิจัยชนิดนี้สิ่งที่นักวิจัยต้องคำนึงถึงคือ การประเมินความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้านอยู่ตลอดเวลา และการทบทวนวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นครั้งคราว เพื่อให้สอดคล้องกับความคิดเห็นของชาวบ้าน อันจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และเกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

3. ประัชญาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เชื่อในปรัชญาว่าชาวบ้านเป็นผู้ที่อยู่กับข้อมูลอยู่กับความจริง เป็นผู้ที่มีรู้ดีเท่ากับนักวิจัยหรืออาจจะรู้มากกว่านักวิจัย การเลือกปฏิบัติใดๆ ก็ตามที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต จึงต้องเริ่มจากชาวบ้านด้วย ไม่ใช่จากสมมติฐานของผู้วิจัยหรือนักพัฒนาแต่ฝ่ายเดียวและผู้ที่เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ทั้งชาวบ้าน นักวิจัย และนักพัฒนาควรมีบทบาทในการร่วมกำหนดปัญหาและเลือกแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาบทบาทของทั้งสามฝ่ายต่างก็มีความเท่าเทียมกัน การวิจัยลักษณะนี้จึงเป็นการเรียนรู้

ผสมผสานระหว่างความรู้เชิงทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัย เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของนักพัฒนารวมทั้งความต้องการกับความรอบรู้ของชาวบ้าน ดังภาพประกอบ

ภาพ 4 เปรียบเทียบโลกทัศน์ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัย
ที่มา : (สิทธิณัฐ ประพุทธนิตินสาร, 2545, หน้า 23)

จากภาพวงกลมแต่ละวงที่แสดงโลกทัศน์หรือวิธีมองปัญหาของคนแต่ละกลุ่ม ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัย โลกทัศน์ของแต่ละฝ่ายต่างกันไปตามกรอบแนวคิดที่ตนยึดถือ หลังจากเข้าสู่กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คนทั้งสามกลุ่มจะมี "โลกทัศน์ร่วม" และ

ความเข้าใจร่วมกันในการพัฒนา ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ที่ได้จากการวิจัยและการพัฒนาไปพร้อมๆ กัน ในลักษณะการศึกษาชุมชนเพื่อนำมาใช้แก้ปัญหา คือค่อยๆ ศึกษาไปแล้วทำกิจกรรมไป กลุ่มประชากรผู้ถูกวิจัยเปลี่ยนบทบาทไปเป็นผู้ร่วมในการกระทำวิจัยโดยการมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการ นับตั้งแต่การเริ่มตัดสินใจว่าควรจะทำวิจัยในชุมชนนั้นหรือไม่ การประมวลเหตุการณ์ หลักสูตรและข้อมูลเพื่อกำหนดปัญหา การวิจัย การเลือกกระบวนการแก้ปัญหา การสร้างเครื่องมือ การเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์และเสนอสิ่งที่ค้นพบ

นอกจากนี้ สิทธิณัฐ ประพุทธินิติสาร (2545, หน้า 24-27) ได้เสนอปรัชญา แนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสรุปได้ ดังนี้

3.1 การมีส่วนร่วมเป็นสิทธิ (right) เป็นเอกสิทธิ (privilege) เป็นการทำงานเป็นกลุ่ม เป็นกระบวนการบริหารการพัฒนาชนบท และเป็นเครื่องมือชีวิตการพัฒนาชนบท

3.2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่มีชีวิต (dynamic and organic process) เริ่มต้นจากสภาพจริงในปัจจุบันมุ่งไปถึงจุดที่ควรจะเป็นไปได้ในอนาคต จะมีลักษณะที่มีความยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ ไม่สามารถกำหนดเวลาและกิจกรรมล่วงหน้าได้ เชื่อว่าผู้ด้อยโอกาสมีความสามารถที่จะร่วมทำงานได้ จะต้องเริ่มจากคนที่ รู้สึก (feel) ต่อปัญหาหรือความต้องการของตนไปสู่การคิด (think) การกระทำ ซึ่งยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (transformation) ทั้งในตัวเองและชุมชน ทั้งในด้านสติปัญญา จิตใจและมีติด้านกายภาพสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ

3.3 กระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่ประกอบไปด้วยการแสวงหาความรู้และการกระทำ จะดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและไม่สิ้นสุดราบเท่าที่ผู้ด้อยโอกาสยังสามารถรวมกลุ่มกันได้ และคำนึงถึงภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีความสำคัญ ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าภูมิปัญญาของนักวิชาการ

3.4 การวิจัยแบบมีส่วนร่วมเกิดจากการปรับยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นจากการสั่งการจากหน่วยเหนือมาเป็นชุมชนหรือชาวบ้านผู้ได้รับการพัฒนาเป็นศูนย์กลางการดำเนินการ ด้วยความเชื่อในความสามารถของมนุษย์ที่แก้ไขปัญหาด้วยตัวเองได้ถ้าเขาารู้และเข้าใจเป้าหมายการพัฒนาตนเองและชุมชน การวิจัยลักษณะนี้เป็นการจุดพลังให้ชุมชนรับรู้การเรียนรู้ร่วมกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชน เป็นการเรียนรู้ของชุมชนอันเกิดจากการทำงานร่วมกัน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน นอกจากนี้ยังเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยกับสมาชิกในชุมชน ทำการศึกษาชุมชน เน้นการวิเคราะห์ชุมชน เพื่อค้นหาศักยภาพ ปัญหาแนวทางแก้ปัญหาด้วยการวางแผน ปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ ประเมินงานเป็นระยะเพื่อปรับเปลี่ยนแผนการดำเนินงานให้สามารถบรรลุเป้าหมายได้

3.5 เป้าหมายสุดท้ายของการวิจัย คือ การเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างถาวรจากคนเพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น เพราะฉะนั้นจึงต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันและเต็มทีตลอดกระบวนการของการวิจัยตั้งแต่ การทำความเข้าใจและนิยามปัญหา

ของการวิจัย การเลือกวิธีการแก้ปัญหา การวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ การทำกิจกรรม ที่จะตามมา จากผลการวิจัย และยังคงให้กลุ่มคนไร้อำนาจต่อรอง (powerless group) เข้ามามีส่วนร่วมใน การวิจัยด้วย ทั้งนี้เพื่อจะก่อให้เกิดจิตสำนึกในหมู่ประชาชน เกิดความหวงแหนทรัพยากรต่างๆ ของตนเองและมุ่งไปสู่การพึ่งตนเอง นักวิจัยภายนอกเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกและเป็นผู้ร่วม เรียนรู้ตลอดกระบวนการวิจัยเท่านั้น

4. วัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการส่งเสริมให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ได้ พัฒนาตนเองในการทำไปสู่การพัฒนาชุมชนและสังคมทุกด้าน ซึ่งสามารถจำแนกวัตถุประสงค์ ของการวิจัยได้ ดังนี้

4.1 เพื่อปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนได้ตระหนักในปัญหาของตนเองและเกิด ความตระหนักในบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของตน มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนเอง และชุมชน

4.2 เพื่อดำเนินการวิจัยโดยเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์อย่างเป็น วิทยาศาสตร์ เพื่อช่วยในการตัดสินใจ กำหนดปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหา รวมทั้งดำเนินการ แก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยอาจร่วมกับองค์กร และหน่วยงานต่างๆ ซึ่งมีหน้าที่ รับผิดชอบในเรื่อง นั้นๆ

4.3 เพื่อร่วมกับชุมชนในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

4.4 เพื่อส่งเสริมการรวมกลุ่ม และการทำงานร่วมกันในการแก้ปัญหาและการพัฒนา ชุมชน อีกทั้งผลักดันให้กิจกรรมทั้งหมดดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง

5. วิธีการวิจัย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

5.1 เน้นการศึกษาชุมชน เป็นการให้ความสำคัญกับข้อมูลและความคิดของชาวบ้าน การเก็บข้อมูลเป็นการสนทนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และความคิดเห็นร่วมกันเพื่อศึกษาถึง สภาพปัญหาในชุมชนหรือความต้องการของชุมชน ซึ่งเป็นการช่วยกันวิเคราะห์สภาพปัจจุบันใน ชุมชน นอกจากนี้ต้องคำนึงถึงทรัพยากรในชุมชนที่เอื้อต่อการแก้ปัญหาและ การพัฒนา

5.2 เน้นการหาแนวทางในการแก้ไข้ปัญหา โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ ้ปัญหา ศึกษาทรัพยากรท้องถิ่นที่จะนำไปสู่วิธีการแก้ไข้ปัญหา

5.3 เน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคัดเลือกโครงการ เพื่อนำไปสู่การนำไปปฏิบัติ ซึ่งอาจจะต้องคำนึงเชิงเศรษฐศาสตร์ในแง่ของความคุ้มค่า ความเหมาะสมกับเงื่อนไขทางวัฒนธรรม ความเชื่อและอื่นๆ ร่วมด้วย

5.4 เน้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินงานแก้ไข้ปัญหาทุกขั้นตอน และสามารถ ดำเนินการได้เองหลังจากสิ้นสุดการวิจัยหรือเมื่อนักวิจัยออกจากพื้นที่แล้ว

6. ระเบียบวิธีวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นระเบียบวิธีที่ไม่ยึดติดรูปแบบอันเป็นมาตรฐานใดๆ การรวบรวมข้อมูลทำได้ในหลายๆ รูปแบบ ซึ่งโดยมากจะใช้วิธีเดียวกันกับวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ แต่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีขั้นตอนมากกว่างานวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีการปฏิบัติการและกิจกรรมที่เพิ่มเข้ามา ตลอดจนการติดตามประเมินสถานการณ์ และการปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้เกิดความเหมาะสม การรวบรวมข้อมูลตั้งแต่การเข้าสนาม การสร้างความสัมพันธ์ การสังเกต การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์ เน้นการมีส่วนร่วมของฝ่ายประชาชน วิธีการทำได้หลายวิธี เช่น การตะล่อม (probe) การประชุมกลุ่ม การใช้วิดีโอ การประชุมเชิงปฏิบัติการ การสัมภาษณ์ การสำรวจ การให้คำปรึกษา การทำแผนที่ของชุมชน การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม การอภิปราย ส่วนการที่จะได้ข้อมูลที่ต้องการโดยใช้วิธีการใดนั้น ต้องมีความกลมกลืนและขึ้นอยู่กับการตกลงร่วมกันระหว่างนักวิจัยกับประชาชนในชุมชน

7. บทบาทของนักวิจัยในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นักวิจัยต้องมีบทบาท ดังนี้

7.1 ต้องตระหนักในข้อจำกัดของตนเอง มีความรู้สึกที่ไม่รู้ นอกจากนี้ยังต้องตระหนักในระบบคุณค่าของตนเองเมื่อต้องสัมพันธ์กับค่านิยมของประชาชนในท้องถิ่นที่แตกต่างกันไปจากตนเอง

7.2 ยอมรับการไม่รู้และพยายามเรียนรู้จากคนในชุมชน โดยผ่านมิตรภาพความเข้าใจซึ่งกันและกัน

7.3 หลังจากที่ได้ข้อมูลพอสมควรหรือเข้าใจปัญหาของท้องถิ่น ต้องร่วมกันกับชาวบ้านหาทางออกหรือการแก้ไขปัญหา ซึ่งขั้นตอนนี้เป็นงานหนักและมักเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งอันเกิดจากโครงสร้างอำนาจท้องถิ่น แต่การก้าวเดินอย่างมีจังหวะ ปลุกกระตุ้นให้ชาวบ้านตระหนักและเปิดใจกว้างออก จะช่วยให้ชาวบ้านได้เรียนรู้และเห็นทางออกที่ไม่จำเป็นต้องมีการปะทะหรือนำไปสู่ความขัดแย้งเสมอไป นอกจากนั้นการแก้ไขปัญหโดยชาวบ้านมีส่วนร่วมเป็นระบบการเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาไปด้วย

7.4 คนนอกที่เข้าไปเรียนรู้ในชุมชนหรือชนบท ต้องเตรียมเรียนรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ความขัดแย้งของชนชั้นผู้นำในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขา กับอำนาจภายนอก อิทธิพลของเขาต่อนโยบายและการปฏิบัติในการพัฒนา

เพราะฉะนั้น การวิจัยและพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันผลของกระบวนการเรียนรู้จะทำให้ทุกฝ่ายที่เป็นหุ้นส่วนได้รับ (take) และได้ให้ (give)

จะเห็นได้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research: PAR) เป็นกลไกสำคัญในกระบวนการพัฒนา เนื่องจากเป็นการวิจัยที่สร้างองค์ความรู้ที่สามารถพัฒนาไปสู่การปฏิบัติได้ ขณะเดียวกันก็ยังสามารถเป็นแนวคิดในการสร้างกระบวนการพัฒนาเพื่อที่จะ

จัดการปัญหาในอนาคตได้อีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบันที่ต้องการองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการแก้ปัญหาหรือการพัฒนาในกิจกรรมต่างๆ เพื่อการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพ

มาริตา โกเศยะโยธิน (2538) ศึกษาเรื่องการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมด้านเกษตรกรรมชาติสำหรับครัวเรือนเกษตรกรบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา ผลการวิจัยพบว่า ภายหลังกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแล้ว เกษตรกรมีสัมฤทธิ์ผลของการเรียนรู้และทักษะในการปฏิบัติด้านเกษตรกรรมธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น ครัวเรือนเกษตรกรมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมในเชิงบวก มีการลดการใช้สารเคมีการเกษตร โดยหันมาใช้สมุนไพรในการกำจัดศัตรูพืช และมีการใช้ปุ๋ยหมักแทนปุ๋ยเคมี สมาชิกในครัวเรือนเกษตรกรไม่เสี่ยงต่อการได้รับอันตรายจากสารพิษตกค้างในพืชผักที่นำมาบริโภค และไม่ได้รับอันตรายจากการฉีดพ่นสารพิษ นอกจากนี้ยังพบความต่อเนื่องของการดำเนินการ ทั้งระดับผู้ปฏิบัติและผู้เกี่ยวข้อง โดยเกษตรกรได้มีการดำเนินการปลูกผักอย่างต่อเนื่อง มีการรวมกลุ่มเพื่อทำปุ๋ยหมัก ไร่และจำหน่าย ทั้งนี้เพราะเห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่ครัวเรือนและชุมชน

สนธิ สัตโยภาส, และคนอื่นๆ (2544) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน กรณีศึกษา ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย บ้านแม่ละงอง ตำบลน้ำแพร่ อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ และตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนสามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มตัวอย่างได้ในระดับมาก เพราะชุมชนกลุ่มเป้าหมายสามารถพัฒนาตนเองให้มีชีวิตที่ดีขึ้น ด้วยการร่วมกันศึกษาปัญหา ช่วยกันวางแผนทางในการแก้ไขปัญหาที่ค้นพบ พร้อมกับร่วมกันปฏิบัติการแก้ไขปัญหา และในที่สุดก็ร่วมกันรับผลประโยชน์จากกิจกรรมอันส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนดีขึ้น ชุมชนเข้มแข็งขึ้น

พนัส พฤกษ์สุนันท์, และคนอื่นๆ (2545) ศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนน่ายู่ กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี ผลการวิจัยพบว่า สมาชิกชุมชนสามารถเรียนรู้ร่วมกันรู้จักชุมชนของตนเองมากขึ้นจากการย้อนอดีต การวิเคราะห์จุดอ่อนและจุดแข็ง การมองอนาคตชุมชน การเรียนรู้ปัญหาและทุนทางสังคมของชุมชน มีการจัดตั้งสภาชุมชนและคณะกรรมการบริหาร ซึ่งเป็นเสมือนสัญญาประชาคม สามารถร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและหาแนวทางแก้ไขร่วมกันตัดสินใจเกิดเป็นแผนแม่บทเพื่อพัฒนาชุมชนน่ายู่ และพบว่าการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมีผลให้เกิดการเสริมสร้างพลังชุมชนเป็นอย่างดี จนเกิดแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจึงเป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้สามารถนำศักยภาพของสมาชิกชุมชนให้มีการแสดงออกอย่างเหมาะสม ดังนั้นในการดำเนินกลยุทธ์เมืองน่ายู่หรือกลยุทธ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต จึงควรเริ่มที่การสร้างพลังชุมชนด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมก่อน เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ศักยภาพของตนเอง เกิดความรัก ความอาทรต่อกลุ่ม และร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ที่แสดงถึงความสามารถในการพึ่งตนเอง อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

บทที่ 3

สภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน จังหวัดสิงห์บุรี

การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยและพัฒนา (research and development: R&D) มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน จังหวัดสิงห์บุรี ที่อยู่บนพื้นฐานของความเชื่อมั่นว่าสมาชิกกลุ่ม และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย มีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระนี้ได้ ถ้าได้รับการเสริมพลัง (empowerment) อย่างถูกต้องและเหมาะสม โดยในระยะที่ 1 นี้เป็นการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ดังนั้นจึงใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research: PAR) โดยแบ่งหัวข้อการศึกษาออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. คำถามการวิจัย
2. วัตถุประสงค์การวิจัย
3. วิธีดำเนินการวิจัย
4. สภาพปัจจุบันโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน จังหวัดสิงห์บุรี
5. ปัญหาและความต้องการการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน จังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งในแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดในการดำเนินการดังนี้

คำถามการวิจัย

การวิจัยในระยะที่ 1 นี้ มุ่งแสวงหาคำตอบสำหรับคำถามการวิจัยที่สำคัญ 2 คำถาม คือ

1. การดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน จังหวัดสิงห์บุรี ในปัจจุบันเป็นอย่างไร
2. ปัญหาและความต้องการการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรีในปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ในการวิจัยโดย ในขั้นตอนที่ 1 นี้ เป็นการสร้างโอกาสให้ผู้มีส่วนอย่างสำคัญในกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระทุกฝ่าย ได้มาร่วมกันศึกษาสภาพปัจจุบันของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ รวมทั้งร่วมกันระบุปัญหาและความต้องการการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ โดยการประยุกต์ใช้การวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ประกอบกัน โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. กรอบการวิจัย

การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ในครั้งนี้มีเนื้อหาที่ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนากลุ่ม ด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงาน ซึ่งแสดงถึงการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อเกื้อหนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิก ในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของกลุ่มให้ไปสู่ผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง ซึ่งแบ่งเป็น 5 องค์ประกอบ ดังนี้

- 1.1 คณะกรรมการ
- 1.2 ระเบียบข้อตกลง
- 1.3 สมาชิก
- 1.4 สถานที่ทำงานกลุ่ม
- 1.5 กระบวนการทำงาน

2. ประชากรในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นผู้ที่มีส่วนอย่างสำคัญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ซึ่งประกอบด้วย

- 2.1 ผู้มีส่วนอย่างสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ คือ สมาชิกและคณะกรรมการ จำนวน 31 คน
- 2.2 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ จำนวน 5 คน

- 2.2.1 ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
- 2.2.2 นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่ม
- 2.2.3 สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่มหมู่ที่ 5
- 2.2.4 ประชาชนบ้านห้วงมะระ ที่ไม่เป็นสมาชิกของกลุ่ม จำนวน 2 คน

3. วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการและเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลหลากหลายวิธีการตามลักษณะและธรรมชาติของข้อมูลและแหล่งข้อมูล ดังนี้

3.1 การสอบถาม ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก สมาชิกกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ จำนวน 31 คน โดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้ดัดแปลงและสร้างขึ้นโดยการศึกษาค้นคว้าจากตำรา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ครอบคลุมตามกรอบการวิจัย (ดังรายละเอียดที่ปรากฏในภาคผนวก ก) ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ตอน เพื่อประเมินความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่ม ทศนคต และปัญหาและความต้องการการพัฒนากลุ่ม มีเนื้อหา ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างและกระบวนการทำงาน ประกอบด้วยคำถาม 31 ข้อ โดยแต่ละข้อครอบคลุมความรู้เกี่ยวกับกลุ่ม ด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงานแบ่งเป็น 5 องค์ประกอบ คือ คณะกรรมการ ระเบียบข้อตกลง สมาชิกสถานที่ทำงานกลุ่ม และ กระบวนการทำงาน ลักษณะคำถามเป็นแบบเลือกคำตอบ (check list) ให้ตรงกับสภาพความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ เลือกตอบว่า “ใช่” “ไม่ใช่” “ไม่แน่ใจ” มากที่สุดเพียงคำตอบเดียว

ตอนที่ 2 แบบสอบถามวัดทัศนคติเกี่ยวกับกลุ่ม หมายถึงความรู้สึกนึกคิดของเกษตรกร ซึ่งประกอบด้วยคำถาม 15 ข้อ ลักษณะข้อคำถามเป็นแบบประมาณค่า (rating scale) โดยเลือกตอบในช่องให้ตรงกับความรู้สึกของผู้ตอบมากที่สุดใน 3 คำตอบ คือ เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย เพียงคำตอบเดียว

ตอนที่ 3 แบบสอบถามปัญหาและความต้องการเกี่ยวกับการพัฒนากลุ่ม เพื่อให้ผู้ตอบได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องของปัญหาและความต้องการพัฒนากลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยคำถามปลายเปิด 5 ข้อ คือ ด้านคณะกรรมการ ด้านระเบียบข้อตกลง ด้านสมาชิก ด้านสถานที่ทำงานกลุ่ม และด้านกระบวนการทำงาน

ผู้วิจัยได้สร้างและหาคุณภาพของแบบสอบถามโดยดำเนินการดังนี้

- 1) ศึกษาเอกสาร วารสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากลุ่ม/องค์กรชุมชน
- 2) ศึกษาเกณฑ์และวิธีการสร้างเครื่องมือจากเอกสารตำรา ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม/องค์กรชุมชน
- 3) สร้างแบบสอบถาม

4) นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) แล้วแก้ไข ปรับปรุง จนได้ข้อคำถามที่ครอบคลุมเนื้อหาตามกรอบการวิจัย มีความชัดเจน และถูกต้องแล้วจึงนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) และเป็นผู้มีส่วนอย่างสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ จำนวน 5 คน คือ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่ม สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ที่ 5 ประชาชนบ้านห้วงมะระ ที่ไม่เป็นสมาชิกของกลุ่ม จำนวน 2 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ ที่ครอบคลุมตามกรอบการวิจัย (ดังรายละเอียดที่ปรากฏในภาคผนวก ข)

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเพื่อให้ได้ข้อมูลตามประเด็นการศึกษาที่ตั้งไว้ ดังนี้

3.2.1 การเตรียมการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ประสานงานกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ นำเสนอกรอบในการสัมภาษณ์ และนัดหมาย วัน เวลา ที่สะดวกที่สุดที่สามารถสัมภาษณ์ได้ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเวลาช่วงก่อนเที่ยงหรือช่วงเวลาเย็น หลังจากการกลับจากการทำเกษตรกรรมหรือภารกิจต่างๆ

3.2.2 การสัมภาษณ์ เนื่องจากผู้วิจัยเป็นผู้ประสานงานโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนเป็นสุข ภาคกลาง ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนทำงานในพื้นที่ตำบลหนองกระทุ่ม และได้ลงพื้นที่ในการติดต่อประสานงานและคลุกคลีกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งได้ลงทำรายงานเก็บข้อมูลเบื้องต้นในระยของการศึกษาปริญญาโท ในตอนต้นของภาคการศึกษามาแล้วในระยหนึ่ง จึงทำให้มีความคุ้นเคย สามารถลดความแปลกแยกระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้อย่างมาก ก่อให้เกิดความสะดวกและได้รับความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างดียิ่ง โดยผู้วิจัยได้แจ้งวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและประเด็นในการสัมภาษณ์อีกครั้งหนึ่งแล้วดำเนินการสัมภาษณ์ตามประเด็นที่กำหนดไว้ ซึ่งใช้เวลาในการสัมภาษณ์โดยเฉลี่ยประมาณ 25 นาทีต่อคน

3.2.3 การจดบันทึกการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีจดบันทึกเนื้อหาที่เป็นประเด็นสำคัญๆ ไว้เป็นแนวทาง ขณะเดียวกันก็ขออนุญาตบันทึกเสียงไว้ด้วยและเพื่อป้องกันความคลาดเคลื่อนที่เกิดจากการสรุป ดังนั้นเมื่อสิ้นสุดการสัมภาษณ์ในแต่ละประเด็นผู้วิจัย ได้ทบทวนและสรุปประเด็นเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ยืนยันข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง ทำเช่นนั้นจนครบทุกประเด็น

3.2.4 การปิดการสัมภาษณ์ เมื่อสัมภาษณ์ครบทุกประเด็นแล้ว ผู้วิจัยได้ขอบคุณผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พร้อมทั้งขออนุญาตติดต่อทางโทรศัพท์ในกรณีที่ต้องการความชัดเจนในบางประเด็นที่สำคัญเพิ่มเติม

ในการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยได้ดำเนินการดังนี้

- 1) นำกรอบความคิดในการวิจัยดังกล่าวแล้วข้างต้นมาใช้เป็นหลักในการกำหนดประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- 2) สร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลตามประเด็นที่กำหนด
- 3) ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสัมภาษณ์กับกรอบความคิด ในการวิจัยโดยขอให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้าง (construct validity) ก่อนนำไปใช้สัมภาษณ์จริง
- 4) ขณะที่สัมภาษณ์ เมื่อพบประเด็นที่เกี่ยวข้องก็ได้ปรับปรุงข้อคำถามเพิ่มเติมเพื่อให้ครอบคลุมประเด็นที่ต้องการให้มากที่สุด

ภาพ 5 สัมภาษณ์แบบเจาะลึกคณะกรรมการกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารรจัน จังหวัดสิงห์บุรี เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548

3.3 การจัดเวทีชาวบ้านระดมความคิด วิเคราะห์การดำเนินงานของกลุ่ม ใช้ในการรวบรวมข้อมูลโดยการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรค จากผู้มีส่วนสำคัญและผู้ที่เกี่ยวข้อง 1 ครั้ง

ภาพ 6 การจัดเวทีชาวบ้านระดมความคิดเห็นคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มเกษตรกรชีวภาพ บ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เมื่อวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2548

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

- 4.1 ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยและพัฒนา แก่ผู้นำชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนเพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล เดือนกันยายน 2547
- 4.2 ผู้วิจัยศึกษาบริบทชุมชนตำบลหนองกระทุ่ม ศึกษาการรวมกลุ่มของเกษตรกรและประสานงานกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างสำคัญ ตั้งแต่เดือนสิงหาคม ถึง ธันวาคม พ.ศ. 2547
- 4.3 ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งโดยการแจกแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ โดยดำเนินการตั้งแต่เดือนมกราคม ถึง ตุลาคม พ.ศ. 2548
- 4.4 จัดเวทีชาวบ้านระดมความคิด วิเคราะห์การดำเนินงานของกลุ่ม 30 กันยายน พ.ศ. 2548
- 4.5 นำข้อมูลจากการตอบแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และการจัดเวทีชาวบ้านระดมความคิด มาวิเคราะห์ข้อมูล

5. การตรวจสอบข้อมูล

เมื่อได้เก็บข้อมูลด้วยวิธีการต่างๆ ที่ใช้ประกอบกัน ดังรายละเอียดข้างต้นแล้วนั้น เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นไปด้วยความถูกต้องมากที่สุด ผู้วิจัยจึงได้ตรวจสอบข้อมูลทั้งการตรวจสอบความตรง (validity) และการตรวจสอบความเที่ยง (reliability) โดยมีหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

- 5.1 การตรวจสอบความตรง ผู้วิจัยได้เริ่มพัฒนากรอบความคิดการวิจัยในครั้งนี้อย่างเป็นขั้นตอน และกำหนดเกณฑ์การดำเนินงานในแต่ละขั้นตอนไว้ชัดเจน เพื่อเป็นการขจัดความอคติในการทำการวิจัยของผู้วิจัย ซึ่งเป็นการตรวจสอบความตรงไปแล้วขั้นหนึ่ง

5.2 การตรวจสอบความเที่ยง ความเที่ยงในงานวิจัยโดยทั่วๆ ไปนั้นไม่ค่อยเหมาะกับงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจึงตรวจสอบความไว้วางใจได้หรือความเที่ยงโดย

5.2.1 ผู้วิจัยได้แสดงถึงจุดยืนของกรอบความคิดการวิจัย การได้มาของข้อมูล วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

5.2.2 การตรวจสอบของนักวิจัยคนอื่น ที่สามารถจะใช้วิธีการศึกษาเดียวกันกับผู้วิจัยตรวจสอบทนางานวิจัยนี้ได้

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาวิเคราะห์ดังนี้

6.1 การวิเคราะห์เชิงปริมาณ (quantitative analysis) ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ที่ได้จากการตอบแบบสอบถาม โดยใช้สถิติบรรยาย (descriptive statistic) วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการแจกแจง และการหาค่าร้อยละ แล้วตั้งเกณฑ์การประเมินความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มจากค่าร้อยละของผู้ตอบไขและเห็นด้วย ถ้ามีค่าร้อยละ 80 ขึ้นไป แสดงว่าคณะกรรมการและสมาชิกมีความรู้และทัศนคติในเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี ดังนั้นจึงไม่ต้องการพัฒนา ถ้ามีค่าร้อยละของผู้ตอบไขและเห็นด้วยร้อยละ 80 ลงมา แสดงว่าคณะกรรมการและสมาชิกขาดความรู้และทัศนคติในเรื่องดังกล่าว ดังนั้นจึงจำเป็นต้องนำเรื่องนั้นไปพัฒนา

6.2 การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (qualitative analysis) ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ที่ได้จากการใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การจัดเวทีชาวบ้านระดมความคิด การศึกษาเอกสาร ที่ได้ตรวจสอบแล้วนำมาวิเคราะห์ประกอบกัน โดยผู้วิจัยได้ยึดวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) แบบสร้างข้อสรุป โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (typological analysis) ตามกรอบการวิจัย ประกอบกับคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาโดยจำแนกข้อมูลชนิดต่างๆ ก่อนแล้วพิจารณาความสัมพันธ์ของข้อมูล อธิบายถึงความสัมพันธ์และสาเหตุของปรากฏการณ์ โดยยึดกรอบการวิจัยเป็นหลัก

สภาพปัจจุบันด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

การเสนอสภาพปัจจุบันด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยโดยยึดกรอบการวิจัยเป็นสำคัญ ซึ่งสามารถสรุปได้จากแบบสอบถามที่สอบถามสมาชิกและคณะกรรมการกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ จำนวน 31 คน การสัมภาษณ์และการจัดเวทีชาวบ้านระดมความคิดวิเคราะห์สภาพปัจจุบันในด้านต่างๆ นำมาวิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบการวิจัยด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงาน มีรายละเอียด ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไป

1.1 ความเป็นมาของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5

จากยุทธศาสตร์จังหวัดสิงห์บุรีซึ่งเน้น "ลดต้นทุนการผลิต" สำนักงานเกษตรอำเภอดำรงราษฎร์ จังหวัดสิงห์บุรี จึงได้จัดทำหลักสูตรโรงเรียนเกษตรกรขึ้นที่บ้านห้วงมะระ เมื่อปี พ.ศ. 2547 มีชาวนาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนเกษตรกรลดต้นทุนการผลิต จำนวน 31 คน เพื่อเรียนรู้เรื่อง นิเวศในแปลงนาศึกษาวิถีชีวิตแมลง การทำสารสมุนไพรขับไล่แมลงจากพืชสมุนไพรต่างๆ เช่น กลอย บอระเพ็ด สะเดา ข่าแก่ ยาจุน หนอนตายหยาก หางไหลแดง เหล้า น้ำส้ม เป็นต้น ซึ่งทดลองแล้วได้ผลดี

จากการเรียนรู้เรื่องการผลิต การเรียนรู้ในแปลงนาศึกษาวิถีชีวิตแมลง สารกำจัดแมลงจากพืชสมุนไพรต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น กลุ่มเริ่มสนใจที่จะพัฒนากระบวนการทำงานของกลุ่มควบคู่ไปกับการศึกษาทดลองหมักสารชีวภาพ การค้นหาเทคนิคการผลิตโดยใช้สารชีวภาพทดแทนสารเคมีต่อไป ซึ่งกลุ่มมองถึงการผลิตสารทดแทนจากธรรมชาติ เช่น สารกำจัดแมลงจากพืชสมุนไพรต่างๆ การใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพ หรือสารชีวภาพอื่นๆ เช่น ฮอร์โมนชีวภาพ เป็นต้น จึงได้มีการจัดตั้งเป็นกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระขึ้น

เมื่อเปิดโรงเรียนเกษตรกรลง กลุ่มได้มีการเข้าร่วมกับโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนเป็นสุข ภาคกลาง ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป็นโครงการที่สนใจการศึกษาปัญหาชุมชนและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ลดทุกข์ สร้างสุขในชุมชน ทำให้กลุ่มซึ่งเดิมสนใจแต่การทำกิจกรรมในเรื่องการผลิตเชิงเทคนิค ต้องมาสนใจกิจกรรมที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการค้นหาปัญหาหรือทุกข์ที่แต่ละคนประสบอยู่ เช่น การเก็บข้อมูลค่าใช้จ่ายแต่ละครัวเรือนมาวิเคราะห์สาเหตุที่มาของหนี้สินครัวเรือนสมาชิก ทดลองทำบัญชีรายรับรายจ่ายแต่ละวันและบัญชีการลงทุนในการผลิต (บัญชีฟาร์ม) เพื่อให้เกิดความชัดเจนของข้อมูลในการลดต้นทุน และลดรายจ่ายในครัวเรือนได้มากขึ้น แต่กิจกรรมเหล่านี้ในช่วงแรกไม่ค่อยได้รับความสนใจจากคณะกรรมการและสมาชิกมากนัก บางคนไม่ได้มาร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง แต่มีคณะกรรมการประมาณ 4-5 คนที่เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนงานกลุ่ม

1.2 ด้านโครงสร้างของกลุ่ม

1.2.1 ด้านคณะกรรมการ

กลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ มีคณะกรรมการที่มาจากการเลือกตั้งของสมาชิกภายในกลุ่ม จำนวน 7 คน ซึ่งประกอบด้วย นายเกริ่น เชื้อนิล ดำรงตำแหน่งประธาน นายประสิทธิ์ อินทนะ ดำรงตำแหน่งรองประธาน นางสาวชูศรี สว่างดี ดำรงตำแหน่งเลขานุการ นางสาวสังเวียน คงมัน ดำรงตำแหน่งเหรัญญิก นายภาณุ สว่างดี นางยุพิน พักศรี และนายอำนาจ บุญเรืองรอด ดำรงตำแหน่งกรรมการ

คณะกรรมการมีความตั้งใจที่จะดำเนินการกิจกรรมกลุ่มให้เข้มแข็ง ซึ่งกลุ่มมีผู้นำในชุมชนที่เป็นคนรุ่นใหม่ เสียสละ มีใจที่ต้องการพัฒนาชุมชน ผู้นำเหล่านี้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ยอมรับและเปิดโอกาสให้กับประชาชนได้ค้นหาศักยภาพของตนเอง ในการที่จะแก้ปัญหาของตนเองและชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งสนใจการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากภายนอก เช่น กลุ่มเคยได้รับความรู้เกี่ยวกับกลุ่มเกษตรชีวภาพมาบ้างแล้วจากการเข้าร่วมโครงการโรงเรียนเกษตรกร การศึกษาปัญหาชุมชนและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ลดทุกข์ สร้างสุขในชุมชนกับโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนเป็นสุข ภาคกลาง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์กับกลุ่มอื่นๆ เป็นต้น

คณะกรรมการกลุ่มทำหน้าที่มานานประมาณ 1 ปีเศษ โดยไม่มีคณะกรรมการคนใดทราบดีว่าจะดำรงตำแหน่งดังกล่าวอีกนานเท่าใด เนื่องจากไม่มีการกำหนดวาระการดำรงตำแหน่งที่ชัดเจน อีกทั้งไม่มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ของกรรมการแต่ละคนให้ชัดเจนว่าใครรับผิดชอบส่วนไหน อย่างไร ไม่มีแผนการปฏิบัติงานที่ชัดเจนภาระงานจึงตกอยู่กับกรรมการบางส่วนที่อยากทำงาน ซึ่งจะเห็นได้จากคำกล่าวของสมาชิกที่ว่า

“กรรมการไม่ได้ทำงานเต็มที่ทำให้งานกลุ่มเป็นภาระของกรรมการเพียง 2-3 คน...”

“บทบาทหน้าที่แต่ละส่วนไม่ชัดเจน ทำให้สมาชิกให้ความสำคัญกับกรรมการมากและกรรมการก็ไม่ได้ทำบทบาทตนเองอย่างเต็มที่”

ซึ่งมีบางคนให้ความเห็นที่น่าจะเกิดจากการไม่สมัครใจของกรรมการบางคน เนื่องจากยังไม่พร้อมที่จะทำหน้าที่เป็นกรรมการแต่สมาชิกเลือกขึ้นมาเอง ดังคำกล่าวที่ว่า

“...บางคนมาเป็นคณะกรรมการเพราะสมาชิกเลือกแต่ตนเองไม่มีเวลา”

การประชุมของคณะกรรมการพบว่า คณะกรรมการมีการประชุมไม่สม่ำเสมอมีการประชุมเป็นครั้งคราวเมื่อมีกิจกรรมที่ต้องทำร่วมกัน ในขณะที่การประชุมแต่ละครั้งมักจะมีผู้เข้าร่วมประชุมไม่ครบองค์ประชุม โดยกรรมการส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่ามีงานที่ต้องทำหลายอย่าง โดยเฉพาะงานของทางราชการไม่ได้มีงานของกลุ่มเกษตรชีวภาพเพียงงานเดียว ดังคำกล่าวที่ว่า

“...กรรมการมีภาระหน้าที่หลายด้านทำให้บางคนไม่มีเวลาให้กับกลุ่มได้เต็มที่ โดยเฉพาะผมเองเป็นประธานกลุ่มก็จริง แต่จะติดภารกิจทางราชการ กรรมการคนอื่นก็ต้องดำเนินกิจกรรมกลุ่มกันเอง”

ภาพ 7 นายเกริ่น เชื้อนิล ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 เสนอความคิดเห็นสภาพปัจจุบันของโครงสร้าง และกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ เมื่อ วันที่ 12 พฤศจิกายน 2548

1.2.2 ระเบียบข้อตกลง

ระเบียบข้อตกลงของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี จากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่เกริ่น เชื้อนิล (2548, พฤศจิกายน 12) พบว่า ระเบียบข้อตกลงของกลุ่มนั้นยังไม่มีเป็นลายลักษณ์อักษร มีเพียงการพูดคุยตกลงกันในบางเรื่องที่ต้องปฏิบัติงานร่วมกัน

1.2.3 สมาชิก

สมาชิกของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี มีสมาชิกจำนวน 31 คน ซึ่งเท่ากับจำนวนที่เริ่มก่อตั้งไม่มีการเพิ่มขึ้นของสมาชิก อีกทั้งยังมีสมาชิกบางคนที่ไม่สามารถมาร่วมเพราะความเกรงใจไม่ใช่ความต้องการหรือความสมัครใจของตนเอง หรือการเข้ามาหวังประโยชน์จากการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุน เมื่อหมดโครงการก็ไม่ให้ความสนใจ แต่มีสมาชิกบางคนสนใจจริงเข้าร่วมต่อเนื่อง จากการสัมภาษณ์นายประสิทธิ์ อินทนะ (2548, กันยายน 30) และนายไพฑูรย์ ภูยาธร (2548, พฤศจิกายน 12) เกษตรอำเภอค่ายบางระจัน พบว่าสมาชิกกลุ่มขาดความต่อเนื่องและความสม่ำเสมอในการร่วมกิจกรรมของกลุ่ม ดังคำกล่าวสมาชิกที่ว่า

“ที่ผ่านมามีสมาชิก...ให้ความสนใจกิจกรรมดี แต่ขาดความต่อเนื่องและความสม่ำเสมอ...”

1.2.4 สถานที่ทำงานกลุ่ม

สถานที่ทำงานกลุ่มของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี มีศูนย์กลางการทำงานของกลุ่มอยู่ 2 แห่ง คือ บ้านของผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 และบ้านของนายภานุ สว่างดี ซึ่งการที่จะกำหนดว่าเมื่อใดจะทำงานที่ไหนขึ้นอยู่กับกิจกรรมในแต่ละครั้งเนื่องจากแต่ละสถานที่ทำงานมีความพร้อมที่จะเอื้อให้การเนินกิจกรรมแต่ละประเภทได้เหมาะสมแตกต่างกัน ดังคำกล่าวที่ว่า

“กรรมการและสมาชิกจะนัดกันตามความสะดวกทั้ง 2 แห่ง...”

“...ที่ผ่านมาสมาชิกจะเลือกตามความพร้อมหรือกิจกรรมที่จะทำ อย่างการหมักสารสมุนไพรที่ผ่านมาจะทำรวมกันที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน ถ้าประชุมกลุ่มจะนัดกันที่บ้านผม”

แต่สถานที่ทำงานของกลุ่มทั้ง 2 แห่ง ไม่ได้รับการดูแลปรับปรุงสภาพแวดล้อมใดๆ จากสมาชิกในกลุ่ม รวมถึงไม่มีข้อมูลที่แสดงผลการดำเนินงานของกลุ่มที่เป็นปัจจุบันอีกด้วย

1.3 ด้านกระบวนการทำงาน

กระบวนการทำงานของคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี พบว่ากลุ่มมีการกำหนดวัตถุประสงค์รวมกันในการดำเนินงาน จำนวน 3 ข้อ กล่าวคือ เพื่อสร้างความสามัคคีให้เกิดในชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ทำมาหากินภายในชุมชน เพื่อลดต้นทุนการผลิตลดรายจ่ายในครัวเรือน เพื่อนำไปสู่การตลาดสินค้าของสมาชิก และเพื่อประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ในการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และกิจกรรมด้านเกษตรชีวภาพและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต แต่ในส่วนอื่นที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทำงานนั้นจากการสัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ อินทนะ (2548, ตุลาคม 6) ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่ม นายแดง จังสถิตย์ (2548, พฤศจิกายน 8) นายกององค์การบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่ม และนายภาณุ สว่างดี (2548, กันยายน 30) ทำให้ทราบว่า ไม่มีการวางแผนงานที่ชัดเจนว่าจะปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันที่ไหนเมื่อไหร่ และอย่างไร แต่จะนัดหมายเป็นครั้งคราวเมื่อมีภารกิจที่ต้องรวมกลุ่มปฏิบัติ เช่น การกำหนดให้มาร่วมกันหมักสารชีวภาพ แล้วกำหนดว่าเมื่อสารชีวภาพครบกำหนดระยะเวลาการหมักจะนัดหมายรวมกลุ่มกันอีกครั้งเพื่อให้สมาชิกแบ่งปันไปใช้ ไม่มีการติดตามผลความก้าวหน้าในการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ ไม่มีการประเมินผลการดำเนินงาน ไม่มีการประชุมใหญ่ของกลุ่มมีเพียงการประชุมร่วมกันบ้างแต่ไม่ครบทั้งกลุ่มส่วนใหญ่เป็นเฉพาะคณะกรรมการ คณะกรรมการและสมาชิกไม่มีการติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม ไม่มีการสรุปผลการดำเนินงานของกลุ่ม รวมถึงสมาชิกยังไม่เข้าใจขั้นตอนกระบวนการทำงานกลุ่มอีกด้วย แต่สมาชิกมีความพึงพอใจในกระบวนการทำงานของกลุ่มอยู่บ้างเพราะคิดว่าดำเนินงานไปเรื่อยๆ แล้วแต่คณะกรรมการ ดังคำกล่าวที่ว่า

“สมาชิกยังไม่เข้าใจขั้นตอนการทำงาน กลุ่มจึงมีการพัฒนาไปได้ช้า...”

“ขาดความรู้ความเข้าใจกระบวนการทำงาน โดยเฉพาะการติดตามความก้าวหน้าของสมาชิกแต่ละครอบครัว”

“ที่ผ่านมากลุ่มยังทำงานไม่เข้มข้น...”

“ที่ผ่านมากลุ่มยังไม่ได้สรุปบทเรียนการทำงานอย่างจริงจัง...”

ภาพ 8 กิจกรรมการประชุมของสมาชิกและคณะกรรมการ กลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน จังหวัดสิงห์บุรี

2. ความรู้ของสมาชิกและคณะกรรมการ

2.1 ความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างของกลุ่ม

2.1.1 ความรู้เกี่ยวกับคณะกรรมการ

จากการสอบถามคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มด้านคณะกรรมการ โดยใช้แบบสอบถามพบว่า ความรู้เกี่ยวกับคณะกรรมการของคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มเกษตรกรชีวภาพ ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 90.30) มีความรู้ว่าคณะกรรมการต้องมาจากการเลือกตั้งของสมาชิก และในขณะที่ร้อยละ 35.50 มีความรู้ว่า คณะกรรมการมีการประชุมสม่ำเสมอและครบองค์ประชุม ซึ่งหากพิจารณาโดยรวมจะเห็นได้ว่าคณะกรรมการและสมาชิกมีความรู้เกี่ยวกับคณะกรรมการกลุ่มโดยเฉลี่ย 4.35 คะแนน จากคะแนนเต็ม 6 คะแนน มีค่าการกระจายมาตรฐานของคะแนนอยู่ที่ 1.56 และเมื่อพิจารณาจากเกณฑ์การประเมินระดับความรู้พบว่าเรื่องที่ต้องพัฒนาความรู้เกี่ยวกับคณะกรรมการกลุ่มคือ คณะกรรมการมีการประชุมสม่ำเสมอและครบองค์ประชุม (ร้อยละ 35.50) คณะกรรมการทำงานได้ตามบทบาทหน้าที่ (ร้อยละ 71.00) และ คณะกรรมการมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน (ร้อยละ 77.40)

2.1.2 ความรู้เกี่ยวกับระเบียบข้อตกลง

จากการสอบถามคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มด้านระเบียบข้อตกลง โดยใช้แบบสอบถามกลุ่มพบว่า คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 93.50) มีความรู้ว่าระเบียบข้อตกลงของกลุ่มต้องผ่านมติเห็นชอบจากเวทีประชาคมสมาชิก ในขณะที่ร้อยละ 35.50 มีความรู้ว่ากลุ่มต้องมีระเบียบข้อตกลงของกลุ่มเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งหากพิจารณาโดยรวมจะเห็นได้ว่าคณะกรรมการและสมาชิกมีความรู้เกี่ยวกับระเบียบข้อตกลงของกลุ่ม โดยเฉลี่ย 3.03 คะแนน จากคะแนนเต็ม 4 คะแนน มีค่าการกระจายมาตรฐานของคะแนนอยู่ที่ 0.91 และเมื่อพิจารณาจากเกณฑ์การประเมินระดับความรู้พบว่าเรื่องที่ต้องพัฒนาความรู้เกี่ยวกับระเบียบข้อตกลงของกลุ่มคือ กลุ่มต้องมีระเบียบข้อตกลงของ

กลุ่มเป็นลายลักษณ์อักษร (ร้อยละ 54.80) และกลุ่มต้องมีกิจกรรมที่สื่อสารให้สมาชิกทราบและเข้าใจระเบียบข้อตกลงอยู่เสมอ (ร้อยละ 64.50)

2.1.3 ความรู้เกี่ยวกับสมาชิก

จากการสอบถามคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มด้านสมาชิกโดยใช้แบบสอบถามพบว่า คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้านห้วงมะระส่วนใหญ่ (ร้อยละ 83.90) มีความรู้ที่สมาชิกกลุ่มต้องปฏิบัติตามระเบียบข้อตกลง และในขณะที่ร้อยละ 6.50 มีความรู้ที่สมาชิกกลุ่มต้องมีจำนวนเพิ่มขึ้น ซึ่งหากพิจารณาโดยรวมจะเห็นได้ว่าคณะกรรมการและสมาชิกมีความรู้เกี่ยวกับสมาชิกกลุ่ม โดยเฉลี่ย 2.09 คะแนน จากคะแนนเต็ม 4 คะแนน และมีค่าการกระจายมาตรฐานของคะแนนอยู่ที่ 1.07 เมื่อพิจารณาจากเกณฑ์การประเมินระดับความรู้พบว่าเรื่องที่จำเป็นต้องพัฒนาความรู้เกี่ยวกับสมาชิกคือ สมาชิกกลุ่มต้องมีจำนวนเพิ่มขึ้น (ร้อยละ 6.50) กลุ่มต้องมีจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง (ร้อยละ 41.90) และสมาชิกกลุ่มต้องมีความเข้าใจเป้าหมายและวัตถุประสงค์การดำเนินงานของกลุ่ม (ร้อยละ 77.40)

2.1.4 ความรู้เกี่ยวกับสถานที่ทำงานกลุ่ม

จากการสอบถามคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มด้านสถานที่ทำงานกลุ่ม โดยใช้แบบสอบถามพบว่า คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้านห้วงมะระส่วนใหญ่ (ร้อยละ 90.30) มีความรู้ที่กลุ่มต้องมีสถานที่ที่เป็นศูนย์กลางในการทำงานร่วมกัน และในขณะที่ ร้อยละ 67.70 มีความรู้ที่กลุ่มต้องมีการปรับปรุงแสดงข้อมูลผลการดำเนินงานให้เป็นปัจจุบันอย่างสม่ำเสมอ และสมาชิกต้องมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของการทำงานกลุ่ม ซึ่งหากพิจารณาโดยรวมจะเห็นได้ว่าคณะกรรมการและสมาชิกมีความรู้เกี่ยวกับสถานที่ทำงานกลุ่ม โดยเฉลี่ย 2.25 คะแนน จากคะแนนเต็ม 3 คะแนน มีค่าการกระจายมาตรฐานของคะแนนอยู่ที่ 0.85 และเมื่อพิจารณาจากเกณฑ์การประเมินระดับความรู้พบว่าเรื่องที่จำเป็นต้องพัฒนาความรู้เกี่ยวกับสถานที่ทำงานกลุ่มคือ กลุ่มต้องมีการปรับปรุงแสดงข้อมูลผลการดำเนินงานให้เป็นปัจจุบันอย่างสม่ำเสมอ (ร้อยละ 67.70) และสมาชิกต้องมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของการทำงานกลุ่ม (ร้อยละ 67.70)

รายละเอียดดังปรากฏในตาราง 2

ตาราง 2 ความรู้เกี่ยวกับโครงสร้างของกลุ่ม

ข้อความ	จำนวน	ความรู้	
		ร้อยละ	ความต้องการพัฒนา
ด้านคณะกรรมการ			
1. คณะกรรมการต้องมาจากการเลือกตั้งของสมาชิก	28	90.30	ไม่ต้องการพัฒนา
2. คณะกรรมการมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน	24	77.40	ต้องการพัฒนา
3. คณะกรรมการมีวาระการดำรงตำแหน่งที่ชัดเจน	25	80.60	ไม่ต้องการพัฒนา
4. คณะกรรมการทำงานได้ตามบทบาทหน้าที่	22	71.00	ต้องการพัฒนา
5. คณะกรรมการมีการประชุมสม่ำเสมอและครบองค์ประชุม	11	35.50	ต้องการพัฒนา
6. คณะกรรมการมีแผนการทำงานที่ชัดเจนและเป็นลายลักษณ์อักษร	25	80.60	ไม่ต้องการพัฒนา
N= 31 $\bar{x}$ = 4.35 SD=1.56			
ด้านระเบียบข้อตกลง			
1. กลุ่มต้องมีระเบียบข้อตกลงของกลุ่มเป็นลายลักษณ์อักษร	17	54.80	ต้องการพัฒนา
2. ระเบียบข้อตกลงของกลุ่มต้องผ่านมติเห็นชอบจากเวทีประชาคมสมาชิก	25	93.50	ไม่ต้องการพัฒนา
3. การแก้ไขปรับปรุงระเบียบข้อตกลงให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันดำเนินการได้โดยการประชุมประชาคมสมาชิก	28	90.30	ไม่ต้องการพัฒนา
4. กลุ่มต้องมีกิจกรรมที่สื่อสารให้สมาชิกทราบและเข้าใจระเบียบข้อตกลงอยู่เสมอ	20	64.50	ต้องการพัฒนา
N= 31 $\bar{x}$ = 3.03 SD=0.91			

ตาราง 2 (ต่อ)

ข้อความ	จำนวน	ความรู้	
		ร้อยละ	ความต้องการพัฒนา
ด้านสมาชิก			
1. กลุ่มต้องมีจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง	13	41.90	ต้องการพัฒนา
2. สมาชิกกลุ่มต้องมีจำนวนเพิ่มขึ้น	2	6.50	ต้องการพัฒนา
3. สมาชิกกลุ่มต้องมีความเข้าใจเป้าหมายและวัตถุประสงค์การดำเนินงานของกลุ่ม	24	77.40	ต้องการพัฒนา
4. สมาชิกกลุ่มต้องปฏิบัติตามระเบียบข้อตกลง	26	83.90	ไม่ต้องการพัฒนา
N= 31 $\bar{x}$ = 2.09 SD=1.07			
ด้านสถานที่การทำงานกลุ่ม			
1. กลุ่มต้องมีสถานที่ที่เป็นศูนย์กลางในการทำงานร่วมกัน	28	90.30	ไม่ต้องการพัฒนา
2. กลุ่มต้องมีการปรับปรุงแสดงข้อมูลผลการดำเนินงานให้เป็นปัจจุบันอย่างสม่ำเสมอ	21	67.70	ต้องการพัฒนา
3. สมาชิกต้องมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของการทำงานกลุ่ม	21	67.70	ต้องการพัฒนา
N= 31 $\bar{x}$ = 2.25 SD=0.85			

2.2 ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานของกลุ่ม

จากการสอบถามคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มด้านกระบวนการทำงาน โดยใช้แบบสอบถามพบว่า ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานของกลุ่ม ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 93.50) มีความรู้ว่าการกลุ่มต้องมีการวางแผนการพัฒนาทั้งในระยะสั้น ระยะยาว และในขณะที่ยังมีร้อยละ 48.40 มีความรู้ว่าการกลุ่มต้องมีการติดตามผลความก้าวหน้าในการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งหากพิจารณาโดยรวมจะเห็นได้ว่าคณะกรรมการและสมาชิกมีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงาน โดยเฉลี่ย 10.48 คะแนน จากคะแนนเต็ม 14 คะแนน มีค่าการกระจายมาตรฐานของคะแนนอยู่ที่ 3.86 และเมื่อพิจารณาจากเกณฑ์การประเมินระดับความรู้พบว่าเรื่องที่ต้องพัฒนาความรู้

เกี่ยวกับกระบวนการทำงานของกลุ่มคือ กลุ่มต้องมีการติดตามผลความก้าวหน้าในการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ (ร้อยละ 48.40) กลุ่มต้องมีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ (ร้อยละ 51.60) กลุ่มต้องมีการประเมินผลการดำเนินงาน (ร้อยละ 61.30) กลุ่มต้องมีระบบข้อมูลที่ครบถ้วนเป็นปัจจุบัน (ร้อยละ 67.70) กลุ่มต้องมีช่องทางการติดต่อสื่อสารภายในกลุ่ม/องค์กรมากกว่าอดีตที่ผ่านมา (ร้อยละ 71.00) และกลุ่มต้องมีแผนการทำงานที่ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร (ร้อยละ 77.40)

รายละเอียดดังปรากฏในตาราง 3

ตาราง 3 ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานของกลุ่ม

ข้อความ	จำนวน	ความรู้ ร้อยละ	ความต้องการ พัฒนา
1. คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มต้องร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์ และเป้าหมายในการดำเนินงานของกลุ่ม	27	87.10	ไม่ต้องการ พัฒนา
2. กลุ่มต้องมีระบบข้อมูลที่ครบถ้วนเป็นปัจจุบัน	21	67.70	ต้องการ พัฒนา
3. กลุ่มต้องมีการนำข้อมูลของกลุ่มไปใช้ประโยชน์ได้จริง	25	80.60	ไม่ต้องการ พัฒนา
4. กลุ่มต้องมีการระดมความคิดเห็นจากสมาชิกเพื่อยกระดับการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอยู่เสมอ	25	80.60	ไม่ต้องการ พัฒนา
5. กลุ่มต้องมีการวางแผนการพัฒนากลุ่ม ทั้งในระยะสั้น ระยะยาว	29	93.50	ไม่ต้องการ พัฒนา
6. กลุ่มต้องมีแผนงานโครงการที่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกลุ่ม	26	83.90	ไม่ต้องการ พัฒนา
7. กลุ่มต้องมีแผนการทำงานที่ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร	24	77.40	ต้องการ พัฒนา
8. กลุ่มต้องมีการติดตามผลความก้าวหน้าในการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ	15	48.40	ต้องการ พัฒนา
9. กลุ่มต้องมีการให้การสนับสนุนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ	25	80.60	ไม่ต้องการ พัฒนา

ตาราง 3 (ต่อ)

ข้อความ	จำนวน	ความรู้	
		ร้อยละ	ความต้องการพัฒนา
10. กลุ่มต้องมีการประเมินผลการดำเนินงาน	19	61.30	ต้องการพัฒนา
11. กลุ่มต้องมีช่องทางติดต่อสื่อสารภายในกลุ่ม/องค์กรมากกว่าอดีตที่ผ่านมา	22	71.00	ต้องการพัฒนา
12. กลุ่มต้องมีการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก	25	80.60	ไม่ต้องการพัฒนา
13. กลุ่มต้องมีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่	16	51.60	ต้องการพัฒนา
14. กลุ่มต้องมีการประชุมสรุปผลการดำเนินงานของกลุ่ม	26	83.90	ไม่ต้องการพัฒนา
N= 31 $\bar{x}$ = 10.48 SD=3.86			

3. ทักษะคติของสมาชิกและคณะกรรมการ

3.1 ทักษะคติเกี่ยวกับโครงสร้างของกลุ่ม

3.1.1 ทักษะคติเกี่ยวกับคณะกรรมการ

จากการสอบถามคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มด้านคณะกรรมการ โดยใช้แบบสอบถามพบว่า ทักษะคติของคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มเกี่ยวกับคณะกรรมการกลุ่มส่วนใหญ่ (ร้อยละ 74.20) เห็นด้วยว่าคณะกรรมการควรมาจากการเลือกตั้งและมีวาระที่แน่นอน ร้อยละ 58.00 เห็นด้วยว่าคณะกรรมการคือผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรม หรือกำหนดระเบียบข้อตกลง ร้อยละ 3.20 ยังมีทัศนคติที่ไม่ถูกต้องในเรื่องคณะกรรมการกลุ่มควรเป็นชุดเต็มเพราะเป็นภาระในการเลือกตั้งใหม่แต่ส่วนใหญ่ ร้อยละ 87.10 มีทัศนคติที่ถูกต้องและเมื่อพิจารณาจากเกณฑ์การประเมินระดับทัศนคติพบว่า เรื่องที่จำเป็นต้องพัฒนาทัศนคติเกี่ยวกับคณะกรรมการกลุ่มคือ คณะกรรมการคือผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรม หรือกำหนดระเบียบข้อตกลง (ร้อยละ 58.00) และคณะกรรมการควรมาจากการเลือกตั้งและมีวาระที่แน่นอน (ร้อยละ 74.20)

3.1.2 ทักษะเกี่ยวกับระเบียบข้อตกลง

จากการสอบถามคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มด้านระเบียบข้อตกลง โดยใช้แบบสอบถามพบว่า ทักษะของคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มเกี่ยวกับระเบียบข้อตกลง ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 96.80) เห็นด้วยว่าระเบียบข้อตกลงต่างๆ ของกลุ่มควรมีเป็นลายลักษณ์อักษร ร้อยละ 87.10 เห็นด้วยว่ากลุ่มควรมีกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้าใจด้านระเบียบข้อตกลงและเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสมาชิก ร้อยละ 9.70 มีทัศนคติที่ไม่ถูกต้องในเรื่องการแก้ไขระเบียบข้อตกลง ไม่จำเป็นต้องผ่านประชาคมสมาชิกแต่ส่วนใหญ่ แต่ร้อยละ 83.90 มีทัศนคติที่ถูกต้อง และเมื่อพิจารณาจากเกณฑ์การประเมินระดับทัศนคติพบว่า มีทัศนคติที่ถูกต้อง ไม่ต้องการพัฒนา

3.1.3 ทักษะเกี่ยวกับสมาชิก

จากการสอบถามคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มด้านสมาชิก โดยใช้แบบสอบถามพบว่า ทักษะของคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มเกี่ยวกับสมาชิก ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 96.80) เห็นด้วยว่าสมาชิกกลุ่มควรมีความเข้าใจเป้าหมายและวัตถุประสงค์การดำเนินงานของกลุ่ม ร้อยละ 0.00 เห็นด้วยว่าสมาชิกกลุ่มควรปล่อยให้คณะกรรมการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เอง โดยสมาชิกไม่ต้องเข้ามามีส่วนร่วม แต่ร้อยละ 93.50 มีทัศนคติที่ถูกต้อง และเมื่อพิจารณาจากเกณฑ์การประเมินระดับทัศนคติพบว่า มีทัศนคติที่ถูกต้อง ไม่ต้องการพัฒนา

3.1.4 ทักษะเกี่ยวกับสถานที่ทำงานกลุ่ม

จากการสอบถามคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มด้านสถานที่ทำงานกลุ่ม โดยใช้แบบสอบถามพบว่า ทักษะของคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มเกี่ยวกับสถานที่ทำงานกลุ่ม ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 87.10) เห็นด้วยว่ากลุ่มควรมีการปรับปรุงแสดงข้อมูลผลการดำเนินงานให้เป็นปัจจุบันอย่างสม่ำเสมอ ร้อยละ 80.60 เห็นด้วยว่าสมาชิกควรมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของการทำงานกลุ่มให้มีสภาพน่าทำกิจกรรม เป็นทัศนคติที่ถูกต้อง และเมื่อพิจารณาจากเกณฑ์การประเมินระดับทัศนคติพบว่า มีทัศนคติที่ถูกต้อง ไม่ต้องการพัฒนา

รายละเอียดดังปรากฏในตาราง 4

ตาราง 4 ทศนคติเกี่ยวกับโครงสร้างของกลุ่ม

ข้อความ	ร้อยละของผู้ตอบ			ความต้องการพัฒนา
	เห็นด้วย	ไม่เห็นใจ	ไม่เห็นด้วย	
ด้านคณะกรรมการ				
1. คณะกรรมการคือผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรม หรือกำหนดระเบียบข้อตกลง	58.00	3.20	38.70	ต้องการพัฒนา
2. คณะกรรมการควรมาจากการเลือกตั้งและมีวาระที่แน่นอน	74.20	19.40	6.50	ต้องการพัฒนา
3. คณะกรรมการกลุ่มควรเป็นชุดเดิมเพราะเป็นภาระในการเลือกตั้งใหม่	3.20	9.70	87.10	ไม่ต้องการพัฒนา
ด้านระเบียบข้อตกลง				
1. ระเบียบข้อตกลงต่างๆ ของกลุ่มควรมีเป็นลายลักษณ์อักษร	96.80	3.20	0.00	ไม่ต้องการพัฒนา
2. การแก้ไขระเบียบข้อตกลงไม่จำเป็นต้องผ่านประชาคมสมาชิก	9.70	6.50	83.90	ไม่ต้องการพัฒนา
3. กลุ่มควรมีกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้าใจด้านระเบียบข้อตกลงและเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสมาชิก	87.10	12.90	0.00	ไม่ต้องการพัฒนา
ด้านสมาชิก				
1. สมาชิกกลุ่มควรมีความเข้าใจเป้าหมายและวัตถุประสงค์การดำเนินงานของกลุ่ม	96.80	3.20	0.00	ไม่ต้องการพัฒนา
2. สมาชิกกลุ่มควรปล่อยให้คณะกรรมการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เองโดยสมาชิกไม่ต้องเข้ามามีส่วนร่วม	0.00	6.50	93.50	ไม่ต้องการพัฒนา

ตาราง 4 (ต่อ)

ข้อความ	ร้อยละของผู้ตอบ			ความต้องการพัฒนา
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	
ด้านสถานที่ทำงานกลุ่ม				
1. กลุ่มควรมีการปรับปรุงแสดงข้อมูลผลการดำเนินงานให้เป็นปัจจุบันอย่างสม่ำเสมอ	87.10	9.70	3.20	ไม่ต้องการพัฒนา
2. สมาชิกควรมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของการทำงานกลุ่มให้มีสภาพน่าทำกิจกรรม	80.60	16.10	3.30	ไม่ต้องการพัฒนา

โดยสรุปโครงสร้างของกลุ่ม

ด้านคณะกรรมการของกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน จังหวัดสิงห์บุรี มีความตั้งใจที่จะดำเนินการกิจกรรมกลุ่มให้เข้มแข็ง มีผู้นำในชุมชนที่เป็นคนรุ่นใหม่ เสียสละ มีใจที่ต้องการพัฒนาชุมชน ยอมรับและเปิดโอกาสให้กับประชาชนได้ค้นหาศักยภาพของตนเอง ในการที่จะแก้ปัญหาของตนเองและชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งสนใจการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากภายนอก การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์กับกลุ่มอื่นๆ แต่ยังไม่มีการดำรงตำแหน่งที่ชัดเจน ไม่มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจน ไม่มีการประชุมที่สม่ำเสมอและครบองค์ประชุม รวมถึงคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ยังขาดความรู้เกี่ยวกับคณะกรรมการ ในเรื่องคณะกรรมการคือผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรม หรือกำหนดระเบียบข้อตกลง (ร้อยละ 58.00) และคณะกรรมการควรมาจากการเลือกตั้งและมีวาระที่แน่นอน (ร้อยละ 74.20) และมีทัศนคติที่ไม่ถูกต้องในเรื่องเกี่ยวกับคณะกรรมการคือ คณะกรรมการคือผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรม หรือกำหนดระเบียบข้อตกลง (ร้อยละ 58.00) และคณะกรรมการควรมาจากการเลือกตั้งและมีวาระที่แน่นอน (ร้อยละ 74.20)

ด้านระเบียบข้อตกลงของกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน จังหวัดสิงห์บุรี ยังไม่มีระเบียบข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษร ระเบียบข้อตกลงต้องผ่านความเห็นชอบของเวทีประชาคม ไม่มีการแก้ไขปรับปรุงระเบียบข้อตกลงให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน สมาชิกยังไม่มีความเข้าใจ/ความพึงพอใจและปฏิบัติตามระเบียบ

ข้อตกลง รวมถึงคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ยังขาดความรู้เกี่ยวกับ กลุ่มต้องมีระเบียบข้อตกลงของกลุ่มเป็นลายลักษณ์อักษร (ร้อยละ 54.80) และกลุ่มต้องมีกิจกรรมที่สื่อสารให้สมาชิกทราบและเข้าใจระเบียบข้อตกลงอยู่เสมอ (ร้อยละ 64.50) ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องรู้เนื่องจาก เป็นความรู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับระเบียบข้อตกลง แต่มีทัศนคติที่ถูกต้องเหมาะสมเกี่ยวกับระเบียบข้อตกลง

ด้านสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน จังหวัดสิงห์บุรี ไม่มีจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้น สมาชิกมีความเข้าใจเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของกลุ่มไม่ชัดเจน ปฏิบัติตามระเบียบข้อตกลงไม่ต่อเนื่อง มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มไม่สม่ำเสมอและไม่ต่อเนื่อง รวมถึงคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ยังขาดความรู้เกี่ยวกับ สมาชิกกลุ่มต้องมีจำนวนเพิ่มขึ้น (ร้อยละ 6.50) กลุ่มต้องมีจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง (ร้อยละ 41.90) และสมาชิกกลุ่มต้องมีความเข้าใจเป้าหมายและวัตถุประสงค์การดำเนินงานของกลุ่ม (ร้อยละ 77.40) แต่มีทัศนคติที่ถูกต้องเหมาะสมเกี่ยวกับสมาชิก

ด้านสถานที่ทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน จังหวัดสิงห์บุรี ขาดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดูแลปรับปรุงสภาพแวดล้อม และไม่มีข้อมูลที่แสดงผลการดำเนินงานของกลุ่มที่เป็นปัจจุบัน ทั้งคณะกรรมการและสมาชิกบางส่วนยังขาดความรู้ว่ากลุ่มต้องมีการปรับปรุงแสดงผลการดำเนินงานให้เป็นปัจจุบันอย่างสม่ำเสมอ (ร้อยละ 67.70) และสมาชิกต้องมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของการทำงานกลุ่ม (ร้อยละ 67.70) แต่มีทัศนคติที่ถูกต้องเหมาะสมเกี่ยวกับสถานที่ทำงานกลุ่ม

3.2 ทัศนคติเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของกลุ่ม

จากการสอบถามคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มด้านกระบวนการทำงาน โดยใช้แบบสอบถามพบว่า ทัศนคติของคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของกลุ่ม ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 90.30) เห็นด้วยว่ากลุ่มควรมีการวางแผนการพัฒนาทุกด้าน ทั้งในระยะสั้น ระยะยาว ร้อยละ 61.30 ยังมีทัศนคติที่ไม่ถูกต้อง เพราะเห็นด้วยว่ากลุ่มไม่ควรมีการประชุมสมาชิกบ่อย เพราะสมาชิกไม่มีเวลา ร้อยละ 19.40 ยังมีทัศนคติที่ไม่ถูกต้อง เพราะเห็นด้วยว่ากลุ่มควรดำเนินการไปเรื่อยๆ แล้วแต่คณะกรรมการ และเมื่อพิจารณาจากเกณฑ์การประเมินระดับทัศนคติพบว่าเรื่องที่ต้องพัฒนาทัศนคติเกี่ยวกับกระบวนการทำงาน คือ กลุ่มไม่ควรมีการประชุมสมาชิกบ่อยเพราะสมาชิกไม่มีเวลา (ร้อยละ 19.40) และกลุ่มไม่ควรมีการประชุมสมาชิกบ่อย เพราะสมาชิกไม่มีเวลา (ร้อยละ 61.30)

รายละเอียดดังปรากฏในตาราง 5

ตาราง 5 ทศนคติเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของกลุ่ม

ข้อความ	ร้อยละของผู้ตอบ			ความต้องการพัฒนา
	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	
1. กลุ่มควรมีการวางแผนการพัฒนากลุ่ม ทั้งในระยะสั้น ระยะยาว	90.30	9.70	00.00	ไม่ต้องการพัฒนา
2. กลุ่มควรดำเนินการไปเรื่อยๆ แล้วแต่คณะกรรมการ	19.40	16.10	64.50	ต้องการพัฒนา
3. กลุ่มไม่จำเป็นต้องมีการรวบรวมข้อมูลของกลุ่มไว้เป็นหลักฐานเพราะเรียกถามจากสมาชิกได้ตลอดเวลา	9.70	3.20	87.10	ไม่ต้องการพัฒนา
4. กลุ่มไม่จำเป็นต้องมีการติดตามประเมินผล เพราะเป็นเรื่องยุ่งยาก	3.20	6.50	90.30	ไม่ต้องการพัฒนา
5. กลุ่มไม่ควรมีการประชุมสมาชิกบ่อย เพราะสมาชิกไม่มีเวลา	61.30	9.70	29.00	ต้องการพัฒนา

โดยสรุปกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน จังหวัดสิงห์บุรี ระบบข้อมูลยังไม่ครบถ้วนและเป็นปัจจุบัน ไม่มีการวางแผนระยะยาวและระยะสั้น ไม่มีการติดตามประเมินผลในการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงยังไม่มีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ ในขณะที่เดียวกันคณะกรรมการและสมาชิกยังขาดความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานของกลุ่ม ในเรื่อง กลุ่มต้องมีการติดตามผลความก้าวหน้าในการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ (ร้อยละ 48.40) กลุ่มต้องมีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ (ร้อยละ 51.60) กลุ่มต้องมีการประเมินผลการดำเนินงาน (ร้อยละ 61.30) กลุ่มต้องมีระบบข้อมูลที่ครบถ้วนเป็นปัจจุบัน (ร้อยละ 67.70) กลุ่มต้องมีช่องทางการติดต่อสื่อสารภายในกลุ่ม/องค์กรมากกว่าอดีตที่ผ่านมา (ร้อยละ 71.00) และกลุ่มต้องมีแผนการทำงานที่ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร (ร้อยละ 77.40) และมีทัศนคติที่ไม่ถูกต้องในเรื่องเกี่ยวกับคณะกรรมการกลุ่มคือ กลุ่มไม่ควรมีการประชุมสมาชิกบ่อย เพราะสมาชิกไม่มีเวลา (ร้อยละ 19.40) และกลุ่มไม่ควรมีการประชุมสมาชิกบ่อยเพราะสมาชิกไม่มีเวลา (ร้อยละ 61.30)

ปัญหาและความต้องการการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกร ชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

จากการจัดเวทีประชุมเพื่อคืนข้อมูลสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการพัฒนา
โครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2548 เวลา 13.30-16.30 น. ณ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่ม ซึ่งมีคณะกรรมการ
และสมาชิกมาร่วมกันเรียนรู้ รับรู้ ทบทวน และยืนยันข้อมูลจำนวน 21 คน นั้น คณะกรรมการ
และสมาชิกที่มาประชุมร่วมกัน ได้เห็นพ้องต้องกันเป็นเอกฉันท์ว่าต้องปรับปรุงแก้ไข เปลี่ยนแปลง
เพิ่มเติมโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระอีกหลายประเด็น
กล่าวคือ

1. ด้านโครงสร้างของกลุ่ม

1.1 คณะกรรมการ

ปัญหาที่สำคัญ คือ คณะกรรมการยังไม่มีวาระการดำรงตำแหน่งที่ชัดเจน ไม่มีการ
การแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจน ไม่มีการประชุมที่สม่ำเสมอและครบองค์ประชุม
รวมถึงคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ยังขาดความรู้เกี่ยวกับคณะกรรมการ ในเรื่อง
คณะกรรมการคือผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรม หรือกำหนดระเบียบข้อตกลง
(ร้อยละ 58.00) และคณะกรรมการควรมาจากการเลือกตั้งและมีวาระที่แน่นอน (ร้อยละ 74.20)
และมีทัศนคติที่ไม่ถูกต้องในเรื่องเกี่ยวกับคณะกรรมการกลุ่มคือ คณะกรรมการคือผู้ที่มีอำนาจสูงสุด
ในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรม หรือกำหนดระเบียบข้อตกลง (ร้อยละ 58.00) และคณะกรรมการ
ควรมาจากการเลือกตั้งและมีวาระที่แน่นอน (ร้อยละ 74.20)

1.2 ระเบียบข้อตกลง

ปัญหาที่สำคัญ คือ กลุ่มยังไม่มีระเบียบข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษร ระเบียบ
ข้อตกลงต้องผ่านความเห็นชอบของเวทีประชาคม ไม่มีการแก้ไขปรับปรุงระเบียบข้อตกลงให้
เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน สมาชิกยังไม่มี ความเข้าใจ/ความพึงพอใจและปฏิบัติตามระเบียบ
ข้อตกลง รวมถึงคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ยังขาดความรู้เกี่ยวกับ กลุ่มต้องมีระเบียบ
ข้อตกลงของกลุ่มเป็นลายลักษณ์อักษร (ร้อยละ 54.80) และกลุ่มต้องมีกิจกรรมที่สื่อสารให้สมาชิก
ทราบและเข้าใจระเบียบข้อตกลงอยู่เสมอ (ร้อยละ 64.50) ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องรู้เนื่องจากเป็น
ความรู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับระเบียบข้อตกลง แต่มีทัศนคติที่ถูกต้องเหมาะสมเกี่ยวกับระเบียบ
ข้อตกลง

1.3 สมาชิก

ปัญหาที่สำคัญ คือ สมาชิกมีความเข้าใจเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของกลุ่ม
ไม่ชัดเจน สมาชิกปฏิบัติตามระเบียบข้อตกลงไม่ต่อเนื่อง มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม
ไม่สม่ำเสมอและไม่ต่อเนื่อง รวมถึงคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ยังขาดความรู้เกี่ยวกับ
สมาชิกกลุ่มต้องมีจำนวนเพิ่มขึ้น (ร้อยละ 6.50) กลุ่มต้องมีจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมของ

กลุ่มอย่างต่อเนื่อง (ร้อยละ 41.90) และสมาชิกกลุ่มต้องมีความเข้าใจเป้าหมายและวัตถุประสงค์ การดำเนินงานของกลุ่ม (ร้อยละ 77.40) แต่มีทัศนคติที่ถูกต้องเหมาะสมเกี่ยวกับสมาชิก

1.4 สถานที่ทำงานกลุ่ม

ปัญหาที่สำคัญ คือ ขาดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดูแล ปรับปรุง สภาพแวดล้อม และไม่มีข้อมูลที่แสดงผลการดำเนินงานของกลุ่มที่เป็นปัจจุบัน ทั้งคณะกรรมการ และสมาชิกบางส่วนยังขาดความรู้ว่า กลุ่มต้องมีการปรับปรุงแสดงข้อมูลผลการดำเนินงานให้เป็น ปัจจุบันอย่างสม่ำเสมอ (ร้อยละ 67.70) และสมาชิกต้องมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อม ของการทำงานกลุ่ม (ร้อยละ 67.70) แต่มีทัศนคติที่ถูกต้องเหมาะสมเกี่ยวกับสถานที่ทำงานกลุ่ม

จากการวิจัยในระยะที่ 1 สามารถสรุปสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการ การพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระได้

รายละเอียดดังปรากฏในตาราง 6

ตาราง 6 สรุปปัญหา และความต้องการการพัฒนาโครงสร้างของกลุ่ม

โครงสร้างของกลุ่ม	ปัญหา	ความต้องการการพัฒนา
ด้านคณะกรรมการ		
คณะกรรมการต้องมีการ แบ่งหน้าที่ความ รับผิดชอบอย่างชัดเจน	1. คณะกรรมการไม่มีการ แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ อย่างชัดเจน 2. ไม่มีวาระการดำรงตำแหน่ง ที่ชัดเจน	มีการสรรหาคณะกรรมกรที่มีเวลา ให้กับการทำงานกลุ่ม แบ่งหน้าที่ ความรับผิดชอบและกำหนดวาระ การดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการ ที่ชัดเจน
คณะกรรมการต้อง ทำงานได้ตามบทบาท หน้าที่	1. คณะกรรมการส่วนใหญ่ ขาดการมีส่วนร่วมในการ ปฏิบัติงาน 2. คณะกรรมการขาดการ กำหนดบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบที่ชัดเจน	1. ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่อง คณะกรรมการในเรื่องบทบาท หน้าที่ความรับผิดชอบ 2. จัดเวทีระดมความคิด กำหนด บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ ที่ชัดเจน 3. แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของ คณะกรรมการให้ชัดเจน

ตาราง 6 (ต่อ)

โครงสร้างของกลุ่ม	ปัญหา	ความต้องการการพัฒนา
คณะกรรมการต้องมีการประชุมสม่ำเสมอและครบองค์ประชุม	1. การประชุมของคณะกรรมการ ไม่สม่ำเสมอหรือไม่ต่อเนื่อง 2. คณะกรรมการเข้าร่วมประชุมไม่ครบองค์ประชุม	1. กำหนดให้มีวาระการประชุมของคณะกรรมการที่สม่ำเสมอและต่อเนื่อง 2. คณะกรรมการเข้าร่วมประชุมครบองค์ประชุม
ความรู้เกี่ยวกับเรื่องคณะกรรมการ	คณะกรรมการบางส่วนถึงส่วนใหญ่ยังขาดความรู้เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่คณะกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่ง	ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่ง
ทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องคณะกรรมการ	คณะกรรมการบางส่วนถึงส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับเรื่องคณะกรรมการ ดังนี้คณะกรรมการคือผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจ ดำเนินกิจกรรม หรือกำหนดระเบียบข้อตกลง และคณะกรรมการควรมาจากการเลือกตั้งและมีวาระที่แน่นอน	ปรับทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องคณะกรรมการและการปฏิบัติการจริงร่วมกัน
ด้านระเบียบข้อตกลง		
กลุ่มต้องมีระเบียบข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษร	กลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วยมะระ ยังไม่มีการกำหนดระเบียบข้อตกลงให้เป็นลายลักษณ์อักษร	สมาชิกและคณะกรรมการร่วมกันจัดทำระเบียบข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษร
กลุ่มต้องมีระเบียบข้อตกลงผ่านการเห็นชอบของเวทีประชาคม	กลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วยมะระ ยังไม่มีระเบียบข้อตกลงที่ผ่านการเห็นชอบของเวทีประชาคม	สมาชิกและคณะกรรมการร่วมกันจัดทำระเบียบข้อตกลงให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันของกลุ่มนำเสนอผ่านการเห็นชอบของเวทีประชาคม

ตาราง 6 (ต่อ)

โครงสร้างของกลุ่ม	ปัญหา	ความต้องการการพัฒนา
ความรู้เกี่ยวกับเรื่อง ระเบียบข้อตกลง	คณะกรรมการและสมาชิก กลุ่ม เกษตรชีวภาพบ้านห้วย มะระ บางส่วนยังขาดความรู้ เรื่องเกี่ยวกับระเบียบข้อตกลง	ฝึกอบรมเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับเรื่อง ระเบียบข้อตกลง
ทัศนคติเกี่ยวกับเรื่อง ระเบียบข้อตกลง	ไม่พบปัญหา	
ด้านสมาชิก		
กลุ่มต้องมีจำนวน สมาชิกที่เข้าร่วม กิจกรรมของกลุ่มอย่าง ต่อเนื่อง	1. สมาชิกขาดความรู้สึกเป็น เจ้าของคิดว่าเป็นหน้าที่ ของกรรมการ 2. กลุ่มไม่มีการดำเนินงาน กิจกรรมของกลุ่มที่ต่อเนื่อง สม่ำเสมอ	1. สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของโดย การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุก ขั้นตอน 2. มีการดำเนินงานกิจกรรมของกลุ่ม ที่ต่อเนื่องสม่ำเสมอ
สมาชิกกลุ่มต้องมี จำนวนเพิ่มขึ้น	ไม่มีการเพิ่มขึ้นของจำนวน สมาชิก	รับสมัครสมาชิกใหม่ปรับปรุง โครงสร้างสมาชิกเก่า
สมาชิกกลุ่มต้องมีความ เข้าใจเป้าหมายและ วัตถุประสงค์การ ดำเนินงานของกลุ่ม	1. กลุ่มเกษตรชีวภาพบ้าน ห้วยมะระ ยังไม่มีการระดม ความคิดที่ชัดเจนในการ กำหนดเป้าหมายและ วัตถุประสงค์การดำเนินงาน ของกลุ่มร่วมกัน	1. จัดเวทีระดมความคิดกำหนด เป้าหมายและวัตถุประสงค์การ ดำเนินงานของกลุ่มร่วมกัน 2. สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของโดย การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุก ขั้นตอน
ความรู้เกี่ยวกับเรื่อง สมาชิก	คณะกรรมการและสมาชิก กลุ่มเกษตรชีวภาพบ้านห้วย มะระ ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ เกี่ยวกับเรื่องสมาชิก	ให้ความรู้เรื่องเกี่ยวกับสมาชิกและ มีการปฏิบัติการจริงร่วมกัน
ทัศนคติ	ไม่พบปัญหา	

ตาราง 6 (ต่อ)

โครงสร้างของกลุ่ม	ปัญหา	ความต้องการการพัฒนา
ด้านสถานที่ทำงานกลุ่ม		
กลุ่มต้องมีการปรับปรุงแสดงข้อมูลผลการดำเนินงานให้เป็นปัจจุบันอย่างสม่ำเสมอ	ไม่มีการแสดงข้อมูลผลการดำเนินงานที่เป็นปัจจุบัน	ให้มีการแสดงข้อมูลผลการดำเนินงานที่เป็นปัจจุบัน
สมาชิกต้องมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของการทำงานกลุ่ม	สมาชิกขาดการมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อม	1. ให้ความรู้สมาชิก 2. สมาชิกมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อม
ความรู้เกี่ยวกับเรื่องสถานที่ทำงานกลุ่ม	คณะกรรมการและสมาชิกบางส่วนขาดความรู้เกี่ยวกับเรื่องสถานที่ทำงานกลุ่ม	ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องสถานที่ทำงานกลุ่ม
ทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องสถานที่ทำงานกลุ่ม	ไม่พบปัญหา	

3. ด้านกระบวนการทำงานของกลุ่ม

ปัญหาสำคัญ คือ ระบบข้อมูลยังไม่ครบถ้วนและเป็นปัจจุบัน ไม่มีการวางแผนระยะยาวและระยะสั้น ไม่มีการติดตามประเมินผลในการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงยังไม่มี การสร้างผู้นำรุ่นใหม่ และขาดการปฏิบัติการร่วมกันเพื่อให้สมาชิกและคณะกรรมการได้เข้าใจ กระบวนการทำงานของกลุ่ม ในขณะที่เดียวกันคณะกรรมการและสมาชิกยังขาดความรู้เกี่ยวกับ กระบวนการทำงานของกลุ่ม ในเรื่อง กลุ่มต้องมีการติดตามผลความก้าวหน้าในการดำเนินงาน อย่างสม่ำเสมอ (ร้อยละ 48.40) กลุ่มต้องมีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ (ร้อยละ 51.60) กลุ่มต้องมีการ ประเมินผลการดำเนินงาน (ร้อยละ 61.30) กลุ่มต้องมีระบบข้อมูลที่ครบถ้วนเป็นปัจจุบัน (ร้อยละ 67.70) กลุ่มต้องมีช่องทางการติดต่อสื่อสารภายในกลุ่ม/องค์กรมากกว่าอดีตที่ผ่านมา (ร้อยละ 71.00) และกลุ่มต้องมีแผนการทำงานที่ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร (ร้อยละ 77.40) และมีทัศนคติ ที่ไม่ถูกต้องในเรื่องเกี่ยวกับคณะกรรมการกลุ่มคือ กลุ่มไม่ควรมีการประชุมสมาชิกบ่อย เพราะ สมาชิกไม่มีเวลา (ร้อยละ 19.40) และกลุ่มไม่ควรมีการประชุมสมาชิกบ่อยเพราะสมาชิกไม่มีเวลา (ร้อยละ 61.30)

รายละเอียดดังปรากฏในตาราง 7

ตาราง 7 สรุปปัญหา และความต้องการการพัฒนากระบวนการทำงานของกลุ่ม

กระบวนการทำงานกลุ่ม	ปัญหา	ความต้องการการพัฒนา
กลุ่มต้องมีระบบข้อมูลที่ครบถ้วนเป็นปัจจุบัน	ไม่มีระบบข้อมูลที่ครบถ้วนและเป็นปัจจุบัน	จัดระบบข้อมูลให้ครบถ้วนและเป็นปัจจุบัน
กลุ่มต้องมีแผนการทำงานที่ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร	ไม่มีการวางแผนงานที่ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร	มีการระดมความคิดในการจัดทำแผนพัฒนากลุ่มให้เป็นปัจจุบันชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร
กลุ่มต้องมีการประเมินผลการดำเนินงาน	1. ขาดการกระตุ้นติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง 2. ขาดการสรุปผลการดำเนินงานของกลุ่ม	1. มีการกระตุ้นติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง 2. มีการสรุปผลการดำเนินงานของกลุ่มและมีผู้จัดทำสรุปผลการดำเนินงานของกลุ่ม
กลุ่มต้องมีช่องทางติดต่อสื่อสารภายในกลุ่ม/องค์กรมากกว่าอดีตที่ผ่านมา	มีการประสานงานโดยให้คณะกรรมการติดต่อสื่อสารเป็นครั้งๆ ที่มีกิจกรรมของกลุ่ม	ให้มีการกำหนดวันที่ชัดเจนในการทำกิจกรรมของกลุ่มและแบ่งบทบาทคณะกรรมการในการติดต่อสื่อสารที่ชัดเจน
ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานของกลุ่ม	คณะกรรมการและสมาชิกบางส่วนยังขาดความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานของกลุ่ม	1. ให้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานของกลุ่ม 2. ให้มีการปฏิบัติการจริงร่วมกัน
ทัศนคติเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของกลุ่ม	คณะกรรมการและสมาชิกบางส่วนถึงส่วนใหญ่ยังมีทัศนคติที่ไม่เหมาะสมในเรื่องกระบวนการทำงานของกลุ่มไม่ควรมีการประชุมสมาชิกบ่อยเพราะสมาชิกไม่มีเวลา และกลุ่มไม่ควรมีการประชุมสมาชิกบ่อยเพราะสมาชิกไม่มีเวลา	ปรับทัศนคติเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของกลุ่ม

บทที่ 4

แนวทางและวิธีการพัฒนา และดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้าง และกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ในการนำเสนอแนวทางและวิธีการพัฒนา และดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนา
โครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนอง
กระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งเป็นผลจากการวิจัยในระยะที่ 2 ขอเสนอเป็น 5
ตอน ดังนี้

1. คำถามการวิจัย
2. วัตถุประสงค์การวิจัย
3. วิธีดำเนินการวิจัย
4. แนวทางและวิธีการพัฒนา และดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้างและ
กระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภ
ค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
5. ยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพ
บ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
ซึ่งแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดดังนี้

คำถามการวิจัย

การวิจัยในระยะที่ 2 นี้ มีคำถามการวิจัยที่สำคัญ 2 คำถาม คือ

1. แนวทางและวิธีการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพ
บ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นอย่างไร
2. ดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกร
ชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยในระยะที่ 2 นี้ มีวัตถุประสงค์การวิจัย 2 ประการ คือ

1. เพื่อแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่ม
เกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
2. เพื่อกำหนดดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของ
กลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในระยะที่ 2 นี้ นับว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก เพราะเป็นโอกาสที่ผู้ที่มีส่วนสำคัญและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ จะได้มาร่วมกันพิจารณาเพื่อแสวงหาแนวทางและวิธีการที่มีประสิทธิภาพและมีความเป็นไปได้สูงในการพัฒนา พร้อมทั้งร่วมกันกำหนดดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ดังนั้น จึงใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ในการวิจัย โดยดำเนินการวิจัยดังนี้

1. กรอบการวิจัย

ในการวิจัยในระยะที่ 2 ผู้วิจัยได้นำกรอบการวิจัยที่ใช้ในการวิจัยในระยะที่ 1 มาเป็นกรอบในการวิจัยด้วย คือด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงาน ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ดังนี้

- 1.1 คณะกรรมการ
- 1.2 ระเบียบข้อตกลง
- 1.3 สมาชิก
- 1.4 สถานที่ทำงานกลุ่ม
- 1.5 กระบวนการทำงาน

ทั้งนี้ ได้นำปัญหาและความต้องการการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ได้ค้นพบจากการวิจัยในระยะที่ 1 มาพิจารณาร่วมกับกรอบแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ โดยคำนึงถึงประสิทธิภาพ ความเป็นไปได้และความเหมาะสมในการดำเนินการเป็นสำคัญ

2. ประชากร

ประกอบด้วย

2.1 ผู้มีส่วนอย่างสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ได้แก่ ตัวแทน จำนวน 14 คน ประกอบด้วย กรรมการกลุ่ม 5 คน และสมาชิกกลุ่ม 9 คน

2.2 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ จำนวน 6 คน คือ

- 2.2.1 ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
- 2.2.2 นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่ม
- 2.2.3 สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ที่ 5
- 2.2.4 เกษตรอำเภอดำรงราษฎร์
- 2.2.5 ประชาชนบ้านห้วงมะระ ที่ไม่เป็นสมาชิกของกลุ่ม จำนวน 2 คน

3. วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคและวิธีการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) โดยการสร้างโอกาส กระตุ้น ส่งเสริม สนับสนุน และเสริมพลังให้ผู้มีส่วนอย่างสำคัญและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ทุกฝ่ายได้มาร่วมกันระดมความคิดเพื่อแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนา และกำหนดดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาที่ต่อเนื่องจากการวิจัยในระยะที่ 1 (R1) โดยอาศัยองค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาบริบทชุมชน สภาพการรวมกลุ่มของเกษตรกร ปัญหาและความต้องการการกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ร่วมกันคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ไว้โดยกระบวนการมีส่วนร่วม โดยใช้การประชุมกลุ่มเฉพาะ (focus group discussion) เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548 เวลา 13.30 ถึง 16.30 น. ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอคำชะอี จังหวัดสกลนคร เป็นการประชุมร่วมกันของผู้ที่มีส่วนอย่างสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ทุกฝ่าย รวมทั้งสิ้น 21 คน (ดังรายละเอียดปรากฏในภาคผนวก ค) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ อีกทั้งร่วมกันตรวจสอบ ทบทวน และรับทราบการสรุปสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ แล้วร่วมกันแสวงหาแนวทางและวิธีการปฏิบัติที่จะนำไปสู่การกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ให้เกิดความยั่งยืนและมีประสิทธิภาพสูงสุดต่อไป

ภาพ 9 การประชุมเพื่อหาแนวทางและวิธีการพัฒนาและกำหนดดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548

ภาพ 10 สรุปแนวทางการแก้ไขปัญหาและกำหนดดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) แบบสร้างข้อสรุปโดยการจำแนกชนิดของข้อมูลแบบไม่ใช้ทฤษฎี คือ จำแนกข้อมูลที่วิเคราะห์ตามความเหมาะสมของข้อมูลโดยยึดกรอบการวิจัยเป็นหลักแล้วสังเคราะห์เป็นแนวทางและวิธีการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระที่ยั่งยืน

แนวทางและวิธีการพัฒนา และดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ผู้วิจัยเปิดเวทีการประชุมเพื่อแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนาและดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ได้ร่วมกันพิจารณาเสนอแนะแนวทางและวิธีการพัฒนาและดัชนีชี้วัดการพัฒนาโครงสร้างของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ให้เกิดความยั่งยืนและมีประสิทธิภาพสูงสุด สืบเนื่องจากองค์ประกอบเกือบทั้งหมดโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ยังไม่เป็นปัจจุบันและเป็นไปตามมาตรฐานกลุ่ม/องค์กรชุมชน ตามที่คณะกรรมการจัดทำระบบมาตรฐานงานพัฒนาผู้นำชุมชนกลุ่ม/องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชนกำหนดไว้

จากการวิจัยระยะที่ 1 พบว่าคณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างและกระบวนการทำงานทั้ง 5 องค์ประกอบ ได้แก่ คณะกรรมการ ระเบียบข้อตกลง สมาชิก สถานที่ทำงานกลุ่ม และกระบวนการทำงาน มี

ทัศนคติที่ไม่เหมาะสม จากการวิจัยระยะที่ 1 พบว่าคณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ มีทัศนคติที่ไม่เหมาะสมเกี่ยวกับโครงสร้างและกระบวนการทำงาน 2 องค์ประกอบ ได้แก่ คณะกรรมการ และกระบวนการทำงาน รายละเอียดดังปรากฏในตาราง 6 และ 7

เพื่อให้การพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเป็นเป็นปัจจุบันและไปตามมาตรฐานกลุ่ม/องค์กรชุมชนกำหนด ที่ประชุมจึงได้สรุปแนวทางและวิธีการพัฒนาและดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาตามกรอบ ดังนี้

1. ด้านโครงสร้างของกลุ่ม

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ได้ร่วมกันพิจารณาเสนอแนะแนวทางและวิธีการพัฒนาและดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้างของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ให้เกิดความยั่งยืนและมีประสิทธิภาพสูงสุด สามารถสรุปดังปรากฏในตาราง

รายละเอียดดังปรากฏในตาราง 8

ตาราง 8 แนวทางและวิธีการพัฒนาและดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้างของกลุ่ม

โครงสร้างของกลุ่ม	แนวทางและวิธีการพัฒนา	กิจกรรมการพัฒนา	ดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนา	เป้าหมายความสำเร็จ
ด้านคณะกรรมการ				
คณะกรรมการต้องมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน	1. ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องหน้าที่ความรับผิดชอบของคณะกรรมการ/ 2. มีการสรรหาคณะกรรมการที่มีเวลาให้กับการทำงานกลุ่ม 3. กำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบตามตำแหน่งของคณะกรรมการที่ชัดเจน	1. จัดเวทีระดมความคิดกระตุ้นจิตสำนึกและเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่ม 2. จัดเวทีระดมความคิดกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบเป็นลายลักษณ์อักษร	คณะกรรมการมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร	มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของกรรมการทั้ง 7 คนเป็นลายลักษณ์อักษร

ตาราง 8 (ต่อ)

โครงสร้าง ของกลุ่ม	แนวทางและ วิธีการพัฒนา	กิจกรรมการ พัฒนา	ดัชนีชี้วัด ความสำเร็จ ในการพัฒนา	เป้าหมาย ความสำเร็จ
คณะกรรมการ ต้องทำงานได้ ตามบทบาท หน้าที่	1. ให้ความรู้ เกี่ยวกับเรื่อง คณะกรรมการใน เรื่องบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ 2. ระดมความคิด กำหนดบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบ ที่ชัดเจน 3. แบ่งหน้าที่ความ รับผิดชอบของ คณะกรรมการให้ ชัดเจนและเป็น ปัจจุบัน	1. การฝึกอบรม เชิงปฏิบัติการ เพื่อเพิ่มพูน ความรู้ความ เข้าใจในการ พัฒนา โครงสร้างและ กระบวนการ ทำงานของกลุ่ม 2. จัดเวทีระดม ความคิด กำหนด บทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ ที่ชัดเจน และ เป็นปัจจุบัน 3. การปฏิบัติการ จริงร่วมกันในกลุ่ม	คณะกรรมการ ทำงานได้ตาม บทบาทหน้าที่	คณะกรรมการ ทำงานได้ตาม บทบาทหน้าที่ ได้ทั้ง 7 คน
คณะกรรมการ ต้องมีการประชุม สม่ำเสมอและ ครบองค์ประชุม	กำหนดให้ คณะกรรมการมี แผนงานและกำหนด การประชุมที่ชัดเจน	จัดเวทีระดม ความคิดกำหนด แผนงานและ กำหนดการประชุม ให้ชัดเจนตลอดปี	มีการกำหนด แผน งานและ แผนการ ประชุมให้ ชัดเจน	มีการประชุม ทุกเดือน เดือนละ 1 ครั้ง

ตาราง 8 (ต่อ)

โครงสร้างของ กลุ่ม	แนวทางและ วิธีการพัฒนา	กิจกรรมการ พัฒนา	ดัชนีชี้วัด ความสำเร็จ ในการพัฒนา	เป้าหมาย ความสำเร็จ
ความรู้เกี่ยวกับ เรื่อง คณะกรรมการ	ให้ความรู้ เกี่ยวกับเรื่อง คณะกรรมการ และการ ปฏิบัติการจริง ร่วมกัน	การฝึกอบรม เชิงปฏิบัติการ เพื่อเพิ่มพูน ความรู้ความ เข้าใจในการ พัฒนา โครงสร้างและ กระบวนการ ทำงานของกลุ่ม	1. คณะกรรมการ และสมาชิกกลุ่ม จำนวน 25 คน ผ่านกระบวนการ ฝึกอบรมเชิง ปฏิบัติการ เพื่อ เพิ่มพูนความรู้	1. คณะกรรมการ และสมาชิก กลุ่มจำนวน 25 คนผ่าน กระบวนการ ฝึกอบรมเชิง ปฏิบัติการเพื่อ เพิ่มพูนความรู้ และการปฏิบัติ การกิจกรรม จริงร่วมกัน
			2. คณะกรรมการ และสมาชิกกลุ่มมี ความรู้เกี่ยวกับ เรื่องคณะกรรมการ เพิ่มขึ้น	2. ร้อยละ 80 มี ความรู้เพิ่มขึ้น

ตาราง 8 (ต่อ)

โครงสร้างของ กลุ่ม	แนวทางและ วิธีการพัฒนา	กิจกรรมการ พัฒนา	ดัชนีชี้วัด ความสำเร็จ ในการพัฒนา	เป้าหมาย ความสำเร็จ
ทัศนคติ เกี่ยวกับเรื่อง คณะกรรมการ	ปรับทัศนคติ และการ ปฏิบัติการจริง ร่วมกัน	1. การฝึกอบรม เชิงปฏิบัติการ เพื่อกระตุ้นจิต สำนึกและ เพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ ในการพัฒนา โครงสร้างและ กระบวนการ ทำงานของกลุ่ม โดยวิทยากรที่ มีความรู้เรื่อง กระบวนการกลุ่ม	1. คณะกรรมการ และสมาชิก กลุ่ม จำนวน 25 คน ผ่าน กระบวนการ ฝึกอบรมเชิง ปฏิบัติการและ การปฏิบัติการ จริงร่วมกันเพื่อ ปรับทัศนคติ	1. คณะกรรมการ และสมาชิก กลุ่ม จำนวน 25 คน ผ่าน กระบวนการ ฝึกอบรมเชิง ปฏิบัติการและ การปฏิบัติการ จริงร่วมกันเพื่อ ปรับทัศนคติ
		2. การฝึกปฏิบัติ การให้ความรู้ เรื่องเกษตร ชีวภาพ	2. คณะกรรมการ และสมาชิกกลุ่ม มีทัศนคติ เกี่ยวกับเรื่อง คณะกรรมการ อย่างเหมาะสม	2. ร้อยละ 80 มี ทัศนคติ เกี่ยวกับเรื่อง คณะกรรมการ อย่างเหมาะสม
ด้านระเบียบ				
ข้อตกลง				
กลุ่มต้องมี ระเบียบ	กำหนดให้มี ระเบียบ	จัดเวทีระดม ความคิดให้	มีระเบียบ	มีระเบียบ
ข้อตกลงเป็น ลายลักษณ์ อักษร	ข้อตกลงเป็น ลายลักษณ์ อักษร	ทุกคนที่เป็น คณะกรรมการ หรือเป็นสมาชิก ร่วมกันกำหนด ระเบียบข้อตกลง	ข้อตกลงของกลุ่ม เกษตรชีวภาพ บ้านห้วงมะระ	ข้อตกลงของกลุ่ม เกษตรชีวภาพ บ้านห้วงมะระเป็น ลายลักษณ์อักษร

ตาราง 8 (ต่อ)

โครงสร้างของ กลุ่ม	แนวทางและ วิธีการพัฒนา	กิจกรรมการ พัฒนา	ดัชนีชี้วัด ความสำเร็จ ในการพัฒนา	เป้าหมาย ความสำเร็จ
กลุ่มต้องมี ระเบียบ ข้อตกลงผ่าน การเห็นชอบ ของเวที ประชาคม	นำระเบียบ ข้อตกลงผ่าน การเห็นชอบ ของเวที ประชาคม	ทุกคนที่เป็น คณะกรรมการ หรือเป็นสมาชิก ร่วมกันกำหนด ระเบียบ ข้อตกลงและ เป็นลายลักษณ์ อักษรผ่านการ เห็นชอบของ เวทีประชาคม	ระเบียบข้อตกลง ผ่านการเห็นชอบ ของเวทีประชาคม	มีระเบียบ ข้อตกลงที่ผ่าน การเห็นชอบของ เวทีประชาคม
ความรู้เกี่ยวกับ เรื่องระเบียบ ข้อตกลง	ให้ความรู้	การฝึกอบรม เชิงปฏิบัติการ เพิ่ม พูนความรู้ ความเข้าใจใน การพัฒนา โครงสร้างและ กระบวนการ ทำงานของกลุ่ม	คณะกรรมการและ สมาชิกกลุ่มมีความ รู้เกี่ยวกับเรื่อง ระเบียบข้อตกลง เพิ่มขึ้น	ร้อยละ 80 มี ความรู้เรื่อง ระเบียบข้อตกลง เพิ่มขึ้น

ตาราง 8 (ต่อ)

โครงสร้างของ กลุ่ม	แนวทางและ วิธีการพัฒนา	กิจกรรมการ พัฒนา	ดัชนีชี้วัด ความสำเร็จ ในการพัฒนา	เป้าหมาย ความสำเร็จ
ด้านสมาชิก				
กลุ่มต้องมี จำนวนสมาชิก ที่เข้าร่วม กิจกรรมของ กลุ่มอย่าง ต่อเนื่อง	1. สร้าง ความรู้สึก เป็นเจ้าของ โดยการมี ส่วนร่วมใน กิจกรรมทุก ขั้นตอน 2. จัดกิจกรรม โดยใช้ กระบวนการ มีส่วนร่วม เป็นสำคัญ	จัดปรับการ ดำเนินกิจกรรม ให้ตรงตาม ความต้องการ การใช้ ประโยชน์ได้ จริงของสมาชิก ซึ่งได้แก่ การ ฝึกปฏิบัติการ ให้ความรู้เรื่อง เกษตรชีวภาพ ที่ต่อเนื่อง สม่ำเสมอ	กลุ่มมีจำนวน สมาชิกที่เข้าร่วม กิจกรรมของกลุ่ม อย่างต่อเนื่อง	ร้อยละ 80 ของ สมาชิกมีส่วนร่วม ในการดำเนิน กิจกรรมของกลุ่ม
สมาชิกกลุ่ม ต้องมีจำนวน เพิ่มขึ้น	รับสมัคร สมาชิกใหม่ ปรับปรุง โครงสร้าง สมาชิกเก่า	รับสมัคร สมาชิกใหม่ ตามความ สมัครใจและ ปรับจำนวน สมาชิกเก่าให้ เหลือตามความ สมัครใจ	1. มีการรับสมัคร ใหม่ 2. เปิดโอกาสให้ สมาชิกเก่าเลือก ที่จะอยู่เป็น สมาชิกหรือไม่ ตามความสมัครใจ ในการเข้าร่วม กลุ่ม	1. มีการเปิดรับ สมาชิกใหม่ 2. สมาชิกเก่าที่ ไม่สมัครใจใน การเข้าร่วม กลุ่มทุกคน สามารถลาออก ได้หรือสมัครใจ เข้าร่วมกลุ่ม ต่อไปได้

ตาราง 8 (ต่อ)

โครงสร้างของ กลุ่ม	แนวทางและ วิธีการพัฒนา	กิจกรรมการ พัฒนา	ดัชนีชี้วัด ความสำเร็จ ในการพัฒนา	เป้าหมาย ความสำเร็จ
สมาชิกกลุ่ม ต้องมีความ เข้าใจเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ การดำเนินงาน ของกลุ่ม	1. สร้างความ รู้สึกเป็น เจ้าของ ร่วมกัน 2. ทุกส่วนมี ส่วนร่วม ทุกขั้นตอน ในการกำหนด ระเบียบ ข้อตกลงและ กำหนดให้ เป็นปัจจุบัน	1. ทุกคนที่เป็น คณะกรรมการ หรือเป็นสมาชิก ร่วมกันกำหนด ระเบียบข้อตกลง และกำหนดให้ เป็นลายลักษณ์ อักษร 2. กำหนดให้ สมาชิกปฏิบัติ ตามระเบียบ ข้อตกลง	สมาชิกมีการ ปฏิบัติตาม ระเบียบข้อตกลง	ร้อยละ 80 ของ สมาชิกมีการ ปฏิบัติตาม ระเบียบข้อตกลง
ความรู้เกี่ยวกับ เรื่องสมาชิก	ให้ความรู้ เกี่ยวกับเรื่อง สมาชิกและมี การปฏิบัติการ จริงร่วมกัน	1. การฝึกอบรม เชิงปฏิบัติการ เพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ โครงสร้างและ กระบวนการ ทำงานของ กลุ่มและมี วิทยากรให้ ความรู้เป็นระยะ 2. ปฏิบัติการ กิจกรรมที่ตรง กับความต้องการ และปัญหาของ สมาชิก	1. คณะกรรมการ และสมาชิก กลุ่ม จำนวน 25 คน ผ่าน กระบวนการ ฝึกอบรม เชิงปฏิบัติการ เพื่อเพิ่มพูน ความรู้ 2. คณะกรรมการ และสมาชิกกลุ่ม มีความรู้เกี่ยวกับ เรื่องระเบียบ ข้อตกลงเพิ่มขึ้น	1. คณะกรรมการ และสมาชิก กลุ่ม จำนวน 25 คน ผ่าน กระบวนการ ฝึกอบรมเชิง ปฏิบัติการเพื่อ เพิ่มพูนความรู้ และการปฏิบัติ การร่วมกัน 2. ร้อยละ 80 มี ความรู้เรื่อง ระเบียบข้อตกลง เพิ่มขึ้น

ตาราง 8 (ต่อ)

โครงสร้างของ กลุ่ม	แนวทางและ วิธีการพัฒนา	กิจกรรมการ พัฒนา	ดัชนีชี้วัด ความสำเร็จ ในการพัฒนา	เป้าหมาย ความสำเร็จ
		3. แจกเอกสาร เกี่ยวกับการ เสริมสร้างความ เข้มแข็งของ กลุ่มและองค์กร ชุมชน		
ด้านสถานที่ ทำงานกลุ่ม				
กลุ่มต้องมีการ ปรับปรุงแสดง ข้อมูลผลการ ดำเนินงานให้ เป็นปัจจุบัน อย่างสม่ำเสมอ	จัดให้มีการ แสดงข้อมูลผล การดำ เนิน งานที่เป็น ปัจจุบัน	คณะกรรมการและ สมาชิกร่วมกัน จัดทำข้อมูลผลการ ดำเนินงานให้เป็น ปัจจุบัน	มีการแสดง ข้อมูลผลการ ดำเนินงานที่เป็น ปัจจุบัน	มีการแสดงข้อมูล ผลการดำเนินงาน ที่เป็นปัจจุบัน อย่างน้อย 2 กิจกรรม
สมาชิกต้องมี ส่วนร่วมในการ ปรับปรุง สภาพแวดล้อม ของการทำงาน กลุ่ม	ให้ความรู้ สมาชิก	ฝึกอบรมเชิง ปฏิบัติการเพื่อ กระตุ้นจิตสำนึก และเพิ่มพูนความ รู้ความเข้าใจใน การพัฒนาโครง สร้างและกระ บวน การทำงาน	สมาชิกมีส่วน ร่วมในการ ปรับปรุงสภาพ แวดล้อมของ สถานที่ทำงาน กลุ่ม	ร้อยละ 80 ของ สมาชิกมีส่วนร่วม ในการปรับปรุง สภาพแวดล้อม ของสถานที่ ทำงานกลุ่ม

ตาราง 8 (ต่อ)

โครงสร้างของ กลุ่ม	แนวทางและ วิธีการพัฒนา	กิจกรรมการ พัฒนา	ดัชนีชี้วัด ความสำเร็จ ในการพัฒนา	เป้าหมาย ความสำเร็จ
ความรู้เกี่ยวกับ เรื่องสถานที่ ทำงานกลุ่ม	ให้ความรู้เรื่อง สถานที่ทำงาน กลุ่มและการ ปฏิบัติการจริง ร่วมกัน	1. การฝึกอบรม เชิงปฏิบัติการ เพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ และการปฏิบัติ การจริงร่วมกัน ในการพัฒนา โครงสร้างและ กระบวนการ ทำงานของกลุ่ม	1. คณะกรรมการ และสมาชิก กลุ่ม จำนวน 25 คน ผ่าน กระบวนการ ฝึกอบรม เชิงปฏิบัติการ เพื่อเพิ่มพูน ความรู้และการ ปฏิบัติการจริง ร่วมกัน	1. คณะกรรมการ และสมาชิก กลุ่ม จำนวน 25 คน ผ่าน กระบวนการ ฝึกอบรมเชิง ปฏิบัติการเพื่อ เพิ่มพูนความรู้ และการปฏิบัติ การจริงร่วมกัน
		2. แจกเอกสาร เกี่ยวกับการ เสริมสร้าง ความเข้มแข็ง ของกลุ่มและ องค์กรชุมชน	2. คณะกรรมการ และสมาชิก กลุ่มมีความรู้ เกี่ยวกับเรื่อง สถานที่ทำงาน กลุ่มเพิ่มขึ้น	2. ร้อยละ 80 มี ความรู้เรื่อง สถานที่ทำงาน กลุ่มเพิ่มขึ้น

2. ด้านกระบวนการทำงานของกลุ่ม

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ได้ร่วมกันพิจารณาเสนอแนะแนวทางและวิธีการพัฒนาและดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนากระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ให้เกิดความยั่งยืนและมีประสิทธิภาพสูงสุด สามารถสรุปดังปรากฏในตารางรายละเอียดดังปรากฏในตาราง 9

ตาราง 9 แนวทางและวิธีการพัฒนาและดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนากระบวนการทำงาน
ของกลุ่ม

ด้าน กระบวนการ ทำงานกลุ่ม	แนวทางและ วิธีการพัฒนา	กิจกรรมการ พัฒนา	ดัชนีชี้วัด ความสำเร็จ ในการพัฒนา	เป้าหมาย ความสำเร็จ
กลุ่มต้องมี ระบบข้อมูลที่ ครบถ้วนเป็น ปัจจุบัน	จัดทำข้อมูล	คณะกรรมการ และสมาชิกร่วม จัดทำข้อมูล	มีระบบข้อมูล ครบถ้วนเป็น ปัจจุบัน	ระบบข้อมูล ครบถ้วนเป็น ปัจจุบัน
กลุ่มต้องมีแผน การทำงานที่ ชัดเจนเป็นลาย ลักษณ์อักษร	จัดเวทีระดม ความคิดจัดทำ แผนพัฒนา กลุ่ม	จัดเวทีระดม ความคิดจัดทำ แผนพัฒนา กลุ่ม	มีการจัดเวทีระดม ความคิดจัดทำ แผนพัฒนา กลุ่ม	1. มีการจัดเวที ระดมความคิด จัดทำแผน พัฒนา กลุ่ม 1 ครั้ง 2. ร้อยละ 70 ของ สมาชิกเข้าร่วม เวทีระดม ความคิด
กลุ่มต้องมีการ ประเมินผลการ ดำเนินงาน	1. กำหนดให้มี การสรุปท เรียนผลการ ดำเนินงาน ของกลุ่มการ กระตุ้นติดตาม ประเมินผล อย่างต่อเนื่อง 2. มอบหมาย ให้มีผู้จัดทำ สรุป ผลการ ดำเนินงาน ของกลุ่ม	จัดเวทีสรุป บทเรียน ผลการ ดำเนินงาน การ กระตุ้น ติดตาม ประเมินผล อย่างต่อเนื่อง	1. มีการจัดเวที สรุปบทเรียน ผลการ ดำเนินงาน 2. มีการกระตุ้น ติดตาม ประเมินผล	1. มีการจัดเวที สรุปบทเรียน และจัดทำผล การสรุป บทเรียน 1 ครั้ง 2. มีการกระตุ้น ติดตาม ประเมินผล เดือนละ 1 ครั้ง

ตาราง 9 (ต่อ)

ด้าน กระบวนการ ทำงานกลุ่ม	แนวทางและ วิธีการพัฒนา	กิจกรรมการ พัฒนา	ดัชนีชี้วัด ความสำเร็จ ในการพัฒนา	เป้าหมาย ความสำเร็จ
กลุ่มต้องมี ช่องทาง ติดต่อสื่อสาร ภายในกลุ่ม/ องค์กรมากกว่า อดีตที่ผ่านมา	ให้มีการกำหนด วันที่ชัดเจนใน การทำกิจกรรม ของกลุ่มและ แบ่งบทบาท คณะกรรมการ ในการติดต่อ สื่อสารที่ชัดเจน	ระดมความคิดใน การกำหนดแผน งานและแบ่ง บทบาท คณะกรรมการ ในการติดต่อ สื่อสารที่ชัดเจน	มีการระดม ความคิดในการ กำหนดแผนงาน และแบ่งบทบาท คณะกรรมการใน การติดต่อสื่อสาร ที่ชัดเจน	มีแผนงานที่เป็น ปัจจุบันและชัดเจน มีคณะกรรมการ ที่มีบทบาท รับผิดชอบในการ ติดต่อสื่อสาร 1 คน
ความรู้เกี่ยวกับ กระบวนการ ทำงานของกลุ่ม	ให้ความรู้ เกี่ยวกับเรื่อง กระบวนการ ทำงานของกลุ่ม และการปฏิบัติ การจริงร่วมกัน	1. การฝึกอบรม เชิงปฏิบัติการ เพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับเรื่อง กระบวนการ ทำงานของกลุ่ม และการปฏิบัติ การจริงร่วมกัน 2. แจกเอกสาร เกี่ยวกับการ เสริมสร้าง ความเข้มแข็ง ของกลุ่มและ องค์กรชุมชน	1. คณะกรรมการ และสมาชิก กลุ่ม จำนวน 25 คน ผ่าน กระบวนการ ฝึกอบรมเชิง ปฏิบัติการเพื่อ เพิ่มพูนความรู้ และการปฏิบัติ การจริงร่วมกัน 2. คณะกรรมการ และสมาชิกกลุ่ม มีความรู้เกี่ยวกับ เรื่องกระบวนการ ทำงานกลุ่ม เพิ่มขึ้น	1. คณะกรรมการ และสมาชิก กลุ่ม จำนวน 25 คน ผ่าน กระบวนการ ฝึกอบรมเชิง ปฏิบัติการเพื่อ เพิ่มพูนความรู้ และการปฏิบัติ การจริงร่วมกัน 2. ร้อยละ 80 มีความรู้เรื่อง กระบวนการ ทำงานกลุ่ม เพิ่มขึ้น 3. มีกิจกรรม ต่อยอดจาก การปฏิบัติจริง ร่วมกันอย่าง น้อย 1 กิจกรรม

ตาราง 9 (ต่อ)

ด้าน กระบวนการ ทำงานกลุ่ม	แนวทางและ วิธีการพัฒนา	กิจกรรมการ พัฒนา	ดัชนีชี้วัด ความสำเร็จ ในการพัฒนา	เป้าหมาย ความสำเร็จ
ทัศนคติ เกี่ยวกับ กระบวนการ ทำงานของกลุ่ม	ปรับทัศนคติให้ มีการปฏิบัติ การจริงร่วมกัน	การฝึกอบรมเชิง ปฏิบัติการเพิ่ม พูนความรู้ความ เข้าใจในการ พัฒนาโครงสร้าง และกระบวนการ ทำงานของกลุ่ม และให้มีการ ปฏิบัติการจริง ร่วมกัน	1. คณะกรรมการ และสมาชิก กลุ่ม จำนวน 25 คน ผ่าน กระบวนการ ฝึกอบรมเชิง ปฏิบัติการและ การปฏิบัติการ จริงร่วมกันเพื่อ ปรับทัศนคติ 2. คณะกรรมการ และสมาชิก กลุ่มมีทัศนคติ เกี่ยวกับเรื่อง กระบวนการ ทำงานกลุ่ม อย่างเหมาะสม	1. คณะกรรมการ และสมาชิก กลุ่ม จำนวน 25 คน ผ่าน กระบวนการ ฝึกอบรมเชิง ปฏิบัติการและ การปฏิบัติการ จริงร่วมกันเพื่อ ปรับทัศนคติ 2. ร้อยละ 80 มี ทัศนคติเกี่ยวกับ เรื่องกระบวนการ ทำงานกลุ่ม อย่างเหมาะสม

สามารถสรุปดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของ
กลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ได้ในหลายระดับดังนี้
รายละเอียดดังปรากฏในตาราง 10

ตาราง 10 ดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มในระดับต่างๆ

ระดับ	ดัชนีชี้วัด	เป้าหมายความสำเร็จ	แหล่งและวิธีการเก็บข้อมูล
1. การเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา	จำนวนผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา	มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 25 คน	นับจำนวนผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา
2. การมีความรู้ความเข้าใจและทัศนคติที่เหมาะสมเพิ่มขึ้น	คณะกรรมการและสมาชิกมีความรู้ความเข้าใจ และทัศนคติที่เหมาะสมเพิ่มขึ้น	ร้อยละ 80 ของคณะกรรมการและสมาชิกที่เข้าร่วมกระบวนการพัฒนา	การวัดโดยทำแบบทดสอบความรู้และทัศนคติ
3. การลงมือปฏิบัติจริง	คณะกรรมการและสมาชิกนำความรู้ที่ได้รับไปปฏิบัติจริง	1. มีหลักฐานเอกสารที่เป็นปัจจุบันและเป็นไปตามมาตรฐานกลุ่ม/องค์กรชุมชนกำหนด 2. มีกิจกรรมครบตามที่มาตรฐานกลุ่ม/องค์กรชุมชนกำหนด 3. มีกิจกรรมต่อยอดจากการให้ความรู้เรื่องเกษตรชีวภาพที่รวมกลุ่มปฏิบัติร่วมกันอย่างน้อย 1 กิจกรรม	1. ตรวจสอบเอกสารหลักฐาน 2. สังเกตการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน
4. การมีโครงสร้างและกระบวนการทำงานได้ตามมาตรฐานกลุ่ม/องค์กรชุมชน	1. ด้านคณะกรรมการ 2. ด้านระเบียบข้อตกลง 3. ด้านสมาชิก 4. ด้านสถานที่ทำงานกลุ่ม 5. ด้านกระบวนการทำงาน	โครงสร้างและกระบวนการ เป็นปัจจุบันและเป็นไปตามมาตรฐานกลุ่ม/องค์กรชุมชนกำหนด	1. การตรวจสอบ สังเกต เทียบเคียงกับเกณฑ์มาตรฐานกลุ่ม/องค์กรชุมชน 2. สังเกตผลการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันในกลุ่ม

ยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วยมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

เพื่อให้การพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วยมะระ จึงจำเป็นต้องจัดให้มี หรือเพิ่มเติมปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงหลายๆ อย่าง ให้เป็นไปตามระบบมาตรฐานกลุ่ม/องค์กรชุมชนกำหนด โดยคณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วยมะระเป็นผู้มีส่วนอย่างสำคัญ ในการดำเนินการดังกล่าวจึงเน้น “ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ การปรับทัศนคติและการส่งเสริม สนับสนุน ติดตามเชื่อมโยงให้เกิดการปฏิบัติการจริงเกี่ยวกับโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่ม” เป็นสำคัญ โดยเชื่อว่า “คน” มีศักยภาพในการเรียนรู้และสามารถพัฒนาองค์กรและสังคมได้ ภายใต้การจัดสภาพแวดล้อมแห่งการเรียนรู้การสอนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ ให้คนได้พัฒนาอย่างเต็มศักยภาพตามธรรมชาติตามบริบทของตนเอง และเป็นกระบวนการเรียนรู้ภายใต้สถานการณ์จริงที่จะสร้างให้ “คน” คิดเป็นทำเป็น ซึ่งประกอบไปด้วย 4 วิธี คือ

1. การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพิ่มพูนความรู้ และการจัดเวทีระดมความคิด
2. การจัดทำเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้อง (กำหนดบทบาทหน้าที่ ระเบียบข้อตกลง ผลการดำเนินงาน ข้อมูลต่างๆ การทำกิจกรรมโครงการ)
3. การฝึกปฏิบัติการให้ความรู้เรื่องเกษตรกรชีวภาพ
4. การจัดเวทีสรุปบทเรียน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ กระตุ้นและติดตามประเมินผลเป็นระยะๆ รวมทั้งจัดให้มีการพบปะพูดคุยอย่างต่อเนื่อง

บทที่ 5

การพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพ บ้านห้วงมะระ หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี นี้ ขอเสนอเป็น 6 ตอน ดังนี้

1. คำถามการวิจัย
2. วัตถุประสงค์การวิจัย
3. วิธีดำเนินการวิจัยและพัฒนา
4. การพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ

หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

5. ผลการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

6. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
ซึ่งแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดดังนี้

คำถามการวิจัย

จะสามารถพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ได้อย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

วิธีดำเนินการวิจัยและพัฒนา

การวิจัยในระยะที่ 3 นี้ เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมากที่สุดที่มีส่วนสำคัญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ทุกฝ่ายจะได้เข้าไปมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการปฏิบัติการ (action) เพื่อให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ตามแนวทางและวิธีการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ซึ่งได้แก่ การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เพิ่มพูนความรู้ การจัดเวทีระดมความคิด การปฏิบัติการให้ความรู้เรื่องเกษตรชีวภาพ การสรุป

บทเรียนผลการดำเนินงานแลกเปลี่ยนประสบการณ์ กระตุ้นและติดตามประเมินผลเป็นระยะๆ รวมทั้งจัดให้มีการพบปะพูดคุยอย่างต่อเนื่อง ในการพัฒนาความเข้มแข็งของโครงสร้างและกระบวนการทำงาน ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ที่ได้พัฒนาไว้ให้บรรลุตามดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาตามที่ได้กำหนดไว้ในการวิจัยในระยะที่ 2 ดังนั้นจึงใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research : PAR) โดยดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. กรอบการวิจัย

การวิจัยในระยะที่ 3 นี้ ใช้กรอบการวิจัย ของคณะกรรมการจัดทำระบบมาตรฐานงานพัฒนาผู้นำชุมชน ตามมาตรฐานกลุ่ม/องค์กรชุมชนตามระบบมาตรฐานงานชุมชน ด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงาน ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 องค์ประกอบย่อย ได้แก่

- 1.1 คณะกรรมการ
- 1.2 ระเบียบข้อตกลง
- 1.3 สมาชิก
- 1.4 สถานที่ทำงานกลุ่ม
- 1.5 กระบวนการทำงาน

2. ประชากร

ประกอบด้วย

2.1 ผู้มีส่วนอย่างสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ได้แก่ สมาชิกและคณะกรรมการ จำนวน 31 คน

2.2 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ จำนวน 3 คน ได้แก่

- 2.2.1 ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
- 2.2.2 นายกองัดการบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่ม
- 2.2.3 สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลหมู่ที่ 5

3. วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและพัฒนา

เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ โดยตรง เกิดการพัฒนาและการเรียนรู้จากการปฏิบัติกิจกรรมการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระจริง (interactive learning through action) โดยความร่วมมือของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยการนำผลการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ไปเปรียบเทียบกับดัชนีชี้วัดความสำเร็จ (KPI) ของการพัฒนาในแต่ละด้านตามที่ได้กำหนดไว้จากการวิจัยในระยะที่ 2

การพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน จังหวัดสิงห์บุรี

สืบเนื่องจากการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน จังหวัดสิงห์บุรี ได้นำส่วนหนึ่งของมาตรฐานกลุ่ม/องค์กรชุมชน ที่คณะกรรมการจัดทำระบบมาตรฐานงานพัฒนาผู้นำชุมชน กลุ่ม/องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชนกำหนดไว้ ดังนั้นในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระมาเป็นกรอบการวิจัย จึงจำเป็นต้องจัดให้มีเพิ่มเติมปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงหลายๆ อย่าง ให้เป็นไปตามมาตรฐานกลุ่ม/องค์กรชุมชนกำหนดไว้โดยคณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระเป็นผู้มีส่วนอย่างสำคัญในการดำเนินการดังกล่าว ซึ่งจากข้อค้นพบในการวิจัยระยะที่ 1 พบว่าการที่คณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ยังไม่สามารถดำเนินการให้โครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเป็นไปตามข้อกำหนดของมาตรฐานกลุ่ม/องค์กรชุมชน เนื่องจากมีสาเหตุสำคัญดังนี้

1. ขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง

จากการวิจัยระยะที่ 1 พบว่าคณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างและกระบวนการทำงานทั้ง 5 องค์ประกอบ ได้แก่ คณะกรรมการ ระเบียบข้อตกลง สมาชิก สถานที่ทำงานกลุ่ม และกระบวนการทำงาน

2. มีทัศนคติที่ไม่เหมาะสม

จากการวิจัยระยะที่ 1 พบว่าคณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ มีทัศนคติที่ไม่เหมาะสมเกี่ยวกับโครงสร้างและกระบวนการทำงาน 2 องค์ประกอบ ได้แก่ คณะกรรมการ และกระบวนการทำงาน

ดังนั้น การพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ในครั้งนี้จึงเน้น “ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ การปรับทัศนคติและการส่งเสริมสนับสนุน ดัดตามเชื่อมโยงให้เกิดการปฏิบัติการจริงเกี่ยวกับโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่ม” เป็นสำคัญ โดยเชื่อว่า “คน” มีศักยภาพในการเรียนรู้และสามารถพัฒนาองค์กรและสังคมได้ ภายใต้การจัดสภาพแวดล้อมแห่งการเรียนรู้การสอนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ ให้คนได้พัฒนาอย่าง

เต็มศักยภาพตามธรรมชาติตามบริบทของตนเอง และเป็นกระบวนการเรียนรู้ภายใต้สถานการณ์จริงที่จะสร้างให้ “คน” คิดเป็นทำเป็น ซึ่งประกอบไปด้วย 4 วิธี คือ

1. การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพิ่มพูนความรู้ และการจัดเวทีระดมความคิด
2. การจัดทำเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้อง (กำหนดบทบาทหน้าที่ ระเบียบข้อตกลง ผลการดำเนินงาน ข้อมูลต่าง ๆ การทำกิจกรรมโครงการ)
3. การฝึกปฏิบัติการให้ความรู้เรื่องเกษตรชีวภาพ
4. การจัดเวทีสรุปทบทวน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ กระตุ้นและติดตามประเมินผลเป็นระยะๆ รวมทั้งจัดให้มีการพบปะพูดคุยอย่างต่อเนื่อง

โดยแต่ละวิธีแต่ละกิจกรรมการพัฒนานั้น มีรายละเอียดในการดำเนินการ ดังนี้

1. การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพิ่มพูนความรู้ และการจัดเวทีระดมความคิด
การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการจัดขึ้นเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและปรับทัศนคติของคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มของกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ซึ่งจัดขึ้น ในวันอาทิตย์ที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548 ณ ที่ทำการกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ผู้เข้าร่วม จำนวน 25 คน (ดังรายละเอียดปรากฏในภาคผนวก ง) โดยภาคเข้าเป็นการนำเสนอความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการพัฒนากลุ่มเกษตรชีวภาพ โดยนายทองใบ สิงสีทา นักพัฒนาอิสระ วิทยากรผู้เชี่ยวชาญกระบวนการกลุ่ม (เอกสารประกอบการฝึกอบรมปรากฏในภาคผนวก จ)

1.1 เนื้อหาการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ

1.1.1 ความรู้พื้นฐานนำเข้าสู่บทเรียน

วิทยากรผู้เชี่ยวชาญกระบวนการกลุ่ม ได้นำเสนอถึงความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรชีวภาพ ว่าการแก้ปัญหาชุมชนมีหลายระดับขึ้นอยู่กับความรุนแรงของปัญหาและลักษณะของปัญหา บางปัญหาอาจจะเริ่มต้นการแก้ไขที่ระดับครอบครัว บางปัญหาที่มีระดับความรุนแรงสูงอาจจะต้องใช้กระบวนการกลุ่มที่มีกำลังคน ทรัพยากรหรือภูมิปัญญาที่เข้มแข็งมากกว่าเพื่อแก้ปัญหา ดังนั้นในพัฒนาชุมชนกระบวนการกลุ่มจึงเป็นทั้งเครื่องมือและเป้าหมายของการแก้ปัญหาในเวลาเดียวกัน กระบวนการกลุ่มจะสำเร็จหรือล้มเหลวขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง องค์ประกอบของโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่ม เป็นอีกปัจจัยหนึ่งในการกำหนดความสำเร็จของการทำงานกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาตามที่สมาชิกได้ร่วมกันกำหนดแนวทางไว้ และที่สำคัญที่สุดกระบวนการทำงานของกลุ่มจะต้องดำเนินการและเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง

1.1.2 คณะกรรมการ

คณะกรรมการเป็นองค์ประกอบสำคัญองค์ประกอบแรกเนื่องจากคณะกรรมการกลุ่มหรือผู้นำกลุ่ม เป็นผู้ที่เห็นปัญหาก่อนหรือเป็นคนที่มีความเดือดร้อนจากปัญหากลุ่มคนชุดนี้อาจจะทำหน้าที่บทบาทเป็นกรรมการบริหารจัดการกลุ่มเป็นการชั่วคราวไปก่อน

เมื่อกลุ่มมีการจัดระบบเป็นที่เรียบร้อยแล้วจึงกำหนดให้มีการเลือกตั้งกรรมการบริหารงานกลุ่ม ขึ้นใหม่ จากการคัดเลือกจากสมาชิกให้เป็นตัวแทนในการบริหารจัดการกลุ่ม การประสานงาน ประสานคนในกลุ่ม ประสานภายนอก เช่น ญาติ/หน่วยงานต่างๆ ทรัพยากรหรือทุน ความรู้ด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น กลุ่มเราเป็นกลุ่มเกษตรชีวภาพต้องประสานผู้รู้หรือหาความรู้ด้านเกษตรชีวภาพมาหนุนเสริมกลุ่ม เป็นต้น การบริหารจัดการนั้นกรรมการต้องบริหารทุกส่วนที่เกี่ยวข้องกับกลุ่ม เช่น สมาชิก การดำเนินกิจกรรม การจัดสรรผลประโยชน์ เป็นต้น

คณะกรรมการ ตามมาตรฐานจะประกอบไปด้วยเรื่องต่อไปนี้ ได้แก่ คณะกรรมการมาจากการเลือกตั้งโดยสมาชิก มีวาระการดำรงตำแหน่งที่ชัดเจน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบชัดเจน สามารถทำงานได้ตามบทบาทหน้าที่ มีการประชุมสม่ำเสมอและครบองค์ประชุมมีแผนปฏิบัติงานที่ชัดเจนและเป็นลายลักษณ์อักษร สมาชิกมีความพึงพอใจต่อการดำเนินงานของคณะกรรมการ เป็นต้น

นอกจากนี้คณะกรรมการควรมีการพัฒนาตนเองสม่ำเสมอ โดยเฉพาะเรื่องการเรียนรู้กระบวนการทำงานกลุ่ม ให้เท่าทันสถานการณ์ หนุนเสริมการทำงานสมาชิกและสื่อสารให้สมาชิกมีความรู้ความเข้าใจเท่าทันสถานการณ์ที่มากกระทบกลุ่ม

ภาพ 11 นายทองใบ สิงสีทา ให้ความรู้ เรื่อง การพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน จังหวัดสิงห์บุรี

1.1.2 ระเบียบข้อตกลง

ระเบียบข้อตกลงของกลุ่ม เป็นข้อตกลงร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม และ กรรมการกลุ่มที่จะใช้ในการเป็นกรอบ หรือขอบเขตในการควบคุมการดำเนินงานของกลุ่มให้เป็นไปตามเป้าหมาย วัตถุประสงค์ของกลุ่ม ในช่วงแรกอาจมีระเบียบข้อบังคับกลุ่มไม่มาก แล้วค่อยๆ เพิ่มขึ้นตามประสบการณ์หรือปัญหาที่พบก็ได้ แต่กลุ่มต้องมีระเบียบข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษร และเป็นระเบียบข้อตกลงผ่านความเห็นชอบของเวทีประชาคม สมาชิกมีการแก้ไขปรับปรุงระเบียบ

ข้อตกลงให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน สมาชิกมีความเข้าใจ/ความพึงพอใจและปฏิบัติตามระเบียบข้อตกลง ฯลฯ เป็นต้น

1.1.3 สมาชิก

สมาชิกกลุ่ม เป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนงานของกลุ่ม สมาชิกกลุ่มต้องเป็นบุคคลที่มีอุดมการณ์ร่วมกัน หรือประสบปัญหาเหมือนกันหรือมีความต้องการที่จะแก้ปัญหาเหมือนกัน นายทองใบ สิงสีทา ได้เปรียบเทียบให้เห็นลักษณะของสมาชิกตามความแตกต่างกันเหมือนบัว 4 ประเภทตามลักษณะการเกิดคือ

บัวประเภทที่ 1 พันธุ์พร้อมที่จะบาน เป็นสมาชิกประเภทมีความเข้าใจอะไรได้ง่าย “หัวใจใส” รู้เท่าทันสถานการณ์ หรือเปรียบได้กับแกนนำ กรรมการ คนที่ทำจริงหรือผู้รู้ ภูมิปัญญาต่างๆ ในชุมชน

บัวประเภทที่ 2 เกือบพันธุ์ เป็นสมาชิกประเภท “รอดูที่ท่า” สังเกตว่าคนส่วนใหญ่จะทำอะไร ดีหรือได้ผลไหม ถ้าดีจะร่วมด้วย หรือถ้ามีการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องอาจจะเป็นแบบอย่างที่ดีได้ แต่ในบางครั้งถ้าได้ข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง อาจจะไม่มาร่วมกิจกรรมหรือมาบ้างไม่มาบ้าง

บัวประเภทที่ 3 อยู่ใต้น้ำ เป็นสมาชิกประเภท “ไม่กล้าตัดสินใจหรือการรับรู้ไม่เท่าคนอื่น” สมาชิกประเภทนี้คิดไม่ทัน ต้องฟังหลายรอบจึงจะเข้าใจ รอให้คณะกรรมการหรือผู้นำบอกว่าจะทำอะไร การจัดการต่างๆ ในครอบครัวอาจยังไม่ชัดเจนทำให้วุ่นวายใจ คิดไม่ตก ทำให้คิดไม่ทันเหตุการณ์ ทำให้ไม่มาร่วมกิจกรรมหรือหายไปจากกลุ่ม

บัวประเภทที่ 4 อยู่ในดง เป็นสมาชิกประเภทไม่คิดมาก ไม่สนใจอะไร อยู่ไปวันๆ มาร่วมประชุมก็มักจะนั่งหลับ เดินไปเดินมา บางครั้งแอบหนีกลับบ้าน ต้องใช้เวลาและกระบวนการที่มีกิจกรรมเป็นสื่อในการเข้าร่วมกลุ่ม ต้องติดตามสนับสนุนอย่างใกล้ชิด

ดังนั้นบัวประเภทที่ 1 เปรียบได้กับคนที่ เป็นแบบอย่างที่จะช่วยกันในการดึงให้สมาชิกที่ยังไม่เข้าใจหรือประเภทที่ 4 ได้เข้าใจและร่วมมือกันในการพัฒนากลุ่มให้อยู่รอดได้ แต่ถ้ากลุ่มมีแต่คนที่ เป็นบัวประเภท 3 และ 4 มาก อาจทำให้คณะกรรมการต้องทำงานหนัก ต้องพัฒนาสมาชิกให้เข้าใจกระบวนการทำงานกลุ่ม

สมาชิกต้องมีความเข้าใจเป้าหมายของกลุ่มหรือวิสัยทัศน์ของกลุ่ม การเกิดของกลุ่มโดยทั่วไปจะเกิดจากปัญหา หรือความต้องการของสมาชิกกลุ่มโดยใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา การมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่สำคัญ เนื่องจากกิจกรรมกลุ่มจะเป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรมแก่สมาชิกกลุ่มให้เกิดการแก้ปัญหาอย่างเป็นกระบวนการและมีรูปธรรม ให้สมาชิกกลุ่มรู้จักสามัคคี ตลอดจนศึกษาค้นคว้า เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหามีประสิทธิภาพ

1.1.4 สถานที่ทำงานกลุ่ม

สถานที่ทำงานกลุ่มเป็นลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งของโครงสร้างและกระบวนการทำงานในด้านนี้ แต่การมีสถานที่ทำงานอย่างเดียวยังไม่เพียงพอเนื่องจากสถานที่ทำงานเป็นศูนย์การทำงานของกลุ่มของทุกคน ดังนั้น สมาชิกจึงต้องมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของสถานที่ทำงานกลุ่มอีกด้วย และสถานที่ทำงานกลุ่มต้องมีการแสดงข้อมูลผลการดำเนินงานที่เป็นปัจจุบัน

1.1.5 กระบวนการทำงาน

นายทองใบ สิงสีทา ได้ยกตัวอย่างของการทำงานในกลุ่มว่า คณะกรรมการเปรียบเหมือนเต่า สมาชิกเปรียบเหมือนปลา ซึ่งเต่าต้องเรียนรู้เรื่องราวของสมาชิกในกลุ่มให้หมด เพราะเต่ามีโอกาสในการที่จะเดินขึ้นบกเพื่อไปเรียนรู้ข่าวสารภายนอกว่ามีเหตุการณ์เคลื่อนไหวอย่างไรบ้าง เพื่อบอกกับปลาหรือสมาชิกให้ทันสถานการณ์ภายนอก จะได้ไม่ไปหลงเชื่ออะไรได้ง่าย แต่ถ้ากรรมการไปเรียนรู้ภายนอกแล้วไม่กลับมาบอกสมาชิกเลย ในที่สุดกรรมการคนนั้นก็หลุดจากกลุ่มไปมีบทบาทอื่นๆ ไม่ใช่ตัวแทนสมาชิกอีกต่อไป อาจไปเพื่อผลประโยชน์ตัวเอง แต่ถ้าสมาชิกมีปัญหาอะไรที่ไม่เข้าใจไม่บอกกรรมการตรงๆ ก็จะทำให้กลุ่มไปไม่รอดเหมือนกัน ดังนั้นเต่าและปลาต่างต้องรู้หน้าที่ของกันและกันว่าใครกำลังทำหน้าที่อะไรถึงจะอยู่รอดได้

ตามมาตรฐานโครงสร้างและกระบวนการทำงานด้านกระบวนการทำงานนั้นจะต้องประกอบด้วยรายละเอียดในเรื่องต่อไปนี้ เช่น คณะกรรมการและสมาชิกร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการดำเนินงานของกลุ่มฯ มีระบบข้อมูลที่ครบถ้วนเป็นปัจจุบันและสามารถนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ได้จริง มีการวางแผนการพัฒนากลุ่ม ทั้งในระยะสั้นระยะยาว มีแผนการทำงานที่ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร จำนวนโครงการ/กิจกรรมที่ดำเนินการได้สำเร็จตามแผน มีการติดตามผลความก้าวหน้าในการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ มีการประเมินผลการดำเนินงาน มีการติดต่อสื่อสารภายในองค์กร มีการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก มีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ มีการประชุมใหญ่ของกลุ่มเป็นประจำทุกปี มีการประชุมสรุปผลการดำเนินงานของกลุ่ม สมาชิกมีความพึงพอใจในกระบวนการทำงานของกลุ่ม

ดังนั้นชุมชนหรือสมาชิกกลุ่มจึงจำเป็นที่จะต้องกำหนดเป้าหมายหรือวิสัยทัศน์ของการรวมกลุ่มในการขับเคลื่อนงานเพื่อการแก้ปัญหา รวมถึงการติดตามผลการดำเนินงานของกลุ่ม ซึ่งเป็นความจำเป็นในการพัฒนาการทำงานของกลุ่ม ในการที่จะได้ทบทวนตนเอง การทำงาน เป้าหมาย วัตถุประสงค์ และพัฒนาแนวทางในการพัฒนาการดำเนินในกลุ่มต่อไป

ภาพ 12 สมาชิกกลุ่มเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ในวันที่อาทิตย์ที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548 ณ ที่ทำการกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระหมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน จังหวัดสิงห์บุรี

เมื่อคณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระได้รับความรู้ในเรื่องโครงสร้างและกระบวนการทำงานแล้ว เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง นางนันทิยา สิงส์ทา ผู้วิจัย ได้ระดมความคิดของคณะกรรมการและสมาชิกในการร่วมกันเพื่อให้ทุกคนมีส่วนร่วมและรู้สึกเป็นเจ้าของในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มในด้านต่างๆ มีรายละเอียดพอสรุปได้ดังนี้

- 1) มีการพัฒนาเป้าหมายของกลุ่มร่วมกันคือ สร้างความสามัคคีในชุมชน ลดต้นทุนการผลิตด้วยกิจกรรมเกษตรชีวภาพ ลดรายจ่ายในครัวเรือน ลดหนี้สิน เป้าหมายนี้ตั้งใจให้บรรลุภายใน 5 ปี
- 2) การรับสมัครใหม่โดยให้สมาชิกในกลุ่มมาเรียนรู้การทำงานร่วมกับคณะกรรมการและเปิดโอกาสให้สมาชิกจากบ้านใกล้เคียง เช่น หมู่ 3 มาร่วมกลุ่มได้ เพื่อขยายแนวคิดและสนับสนุนสมาชิกที่ตั้งใจให้มีโอกาสมาร่วมกันทำงานมากขึ้น
- 3) ปรับบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการตามความถนัดและความสมัครใจ
- 4) ร่วมกันกำหนดวาระการดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการให้มีวาระ 2 ปี
- 5) ร่วมกันกำหนดให้มีแผนการประชุมประจำเดือน
- 6) ร่วมกันวางระเบียบข้อตกลงของกลุ่ม
- 7) ร่วมกันวางแผนการปฏิบัติภารกิจกรมเพื่อพัฒนาการทำงานร่วมกันในกลุ่ม โดยการฝึกปฏิบัติการกิจกรรมผลิตสารชีวภาพ การทำแปลงสาธิตปลูกผักปลอดสารร่วมกัน และกิจกรรมอื่นๆ เช่น การศึกษาดูงานที่หน่วยงานต่างๆ มีงบประมาณสนับสนุนโดยตกลงกันว่า ในวันพุธที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2548 จะเริ่มดำเนินกิจกรรมเกษตรชีวภาพร่วมกัน

ภาพ 13 นางนันทิยา สิงสีทา ผู้วิจัยได้ระดมความคิดคณะกรรมการและสมาชิกในการร่วมกันวางเป้าหมาย ระเบียบข้อตกลงของกลุ่ม ในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วยมะระ หมู่ที่ 5 เมื่อวันที่อาทิตย์ที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548

2. การจัดทำเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้อง

การจัดทำเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการโดยคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่ม ซึ่งมีผู้วิจัยเป็นผู้เสี่ยงในการจัดทำดังกล่าว เอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับ กำหนดบทบาทหน้าที่ ระเบียบข้อตกลง ผลการดำเนินงาน ข้อมูลต่างๆ การทำกิจกรรมโครงการที่ผ่านมา

3. การฝึกปฏิบัติการให้ความรู้เรื่องเกษตรชีวภาพ

เนื่องจากการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานนั้นจำเป็นต้องมีการปฏิบัติจากสิ่งที่ทำอยู่จริงในการที่จะต้องเรียนรู้การทำงานร่วมกัน ดังนั้น การฝึกปฏิบัติการให้ความรู้เรื่องเกษตรชีวภาพจึงมีความจำเป็นที่จะทำให้กลุ่มเกิดการฝึกทำงานตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละส่วนให้สัมพันธ์กัน เนื่องจากเกษตรชีวภาพเป็นเรื่องที่ประกอบไปด้วยรายละเอียดของเนื้อหาและวิธีการที่หลากหลาย ดังนั้นเพื่อสร้างทางเลือกและความรู้ความเข้าใจที่เหมาะสมกับสมาชิกแต่ละคนตามความสมัครใจ ความสนใจหรือความชอบแล้วนั้น การให้ความรู้เรื่องนี้จึงจำเป็นต้องใช้ผู้ที่มีความรู้และเชี่ยวชาญในเรื่องเกษตรชีวภาพและใช้เวลาในการเรียนรู้อย่างจริงจัง ซึ่งจำเป็นต้องแบ่งเวลาออกเป็น 2 ครั้ง เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

3.1 การฝึกปฏิบัติการให้ความรู้เรื่องเกษตรชีวภาพ ครั้งที่ 1

การฝึกปฏิบัติการให้ความรู้เรื่องเกษตรชีวภาพ ครั้งที่ 1 จัดขึ้นเมื่อวันพุธที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2548 สถานที่จัดคือ ที่ทำการกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วยมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารัณ จังหวัดสิงห์บุรี วิทยากรให้ความรู้ คือ นายคืนดิน เจริญสอน วิทยากรผู้เชี่ยวชาญด้านเกษตรชีวภาพ โรงเรียนเจริญสอนวิทยา อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี มีคณะกรรมการและสมาชิกเข้าร่วมจำนวน 17 คน (ดังรายละเอียดปรากฏในภาคผนวก ฉ) กระบวนการฝึกอบรมมีวิทยากรให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการผลิตเกษตรแบบชีวภาพ แนวคิดที่เชื่อมโยงกับการทำงานกลุ่มและสูตรการผลิตชีวภาพแบบต่างๆ ตามที่สมาชิกกลุ่มสามารถนำไป

ใช้จริง ได้แก่ การทำน้ำหวานหมักจากสะเดา การทำน้ำหวานหมักจากพืชสีเขียว การทำน้ำหวานหมักจากผลไม้ สารสกัดชีวภาพเพื่อความสะดวกสุตรหมักขยะในครัวเรือน สูตรจุลินทรีย์เพื่อการชำระล้าง สารสกัดชีวภาพเพื่อความงาม โดยวิทยากรได้นำเสนอถึงกระบวนการผลิตเกษตรแบบชีวภาพที่ต้องมีการทำงานโดยอาศัยความร่วมมือของกลุ่มและกระบวนการแลกเปลี่ยนแบบเครือข่ายความร่วมมือ จึงจะทำให้กลุ่มเกษตรกรชีวภาพมีความยั่งยืนและสืบเนื่องต่อไป การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันนั้นจะทำให้กลุ่มพัฒนาสูตรชีวภาพ เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่เหมาะสมกับพื้นที่ และการนำไปใช้ในการผลิตตามสภาพพื้นที่จริงที่เหมาะสม

ภาพ 14 นายคินดิน เจริญสอน วิทยากรให้ความรู้กิจกรรมเกษตรชีวภาพ เมื่อวันพุธที่ 7 ธันวาคม 2548

ภาพ 15 การฝึกอบรมให้ความรู้กิจกรรมเกษตรชีวภาพ เมื่อวันพุธที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2548

3.2 การฝึกปฏิบัติการให้ความรู้เรื่องเกษตรชีวภาพ ครั้งที่ 2

การฝึกปฏิบัติการให้ความรู้เรื่องเกษตรชีวภาพ ครั้งที่ 2 จัดขึ้นเมื่อวันอังคารที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 เป็นการให้ความรู้เรื่อง การทำสารขับไล่แมลงแบบง่ายและการหมักแห้งชีวภาพ เพื่อพัฒนากระบวนการทำงานร่วมกันของกลุ่มจากการปฏิบัติจริง สถานที่คือ ที่ทำการกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้านห้วงมะระหมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน จังหวัดสิงห์บุรี ผู้เข้าร่วม จำนวน 25 คน (ดังรายละเอียดปรากฏในภาคผนวก ข) วิทยากรให้ความรู้ คือ

นายชะลอ รุ่งกำจัด วิทยากรผู้เชี่ยวชาญด้านเกษตรชีวภาพ อดีตประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านจำ อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี นักศึกษาปริญญาโทเกษตรศาสตร์การพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี มีลายละเอียดดังนี้

สารขับไล่แมลงชาวนาคิดว่าเป็นเรื่องยุ่งยาก วัตถุประสงค์ในท้องถิ่นไม่มี ทำให้เกษตรกรตัดสินใจในการซื้อสารเคมีมาใช้ในการเกษตร ทำให้ทำลายสุขภาพและสิ่งแวดล้อมที่สำคัญคือการทำให้ต้นทุนในการผลิตสูง

การทำสารขับไล่แมลงแบบง่าย มีสูตรดังนี้

1. เหล้าขาว	2	ขวด
2. น้ำส้มสายชูกลั่น 5%	2	ขวด
3. กากน้ำตาล	1	ลิตร
4. น้ำส้มควันไม้	1	ลิตร
5. จุลินทรีย์	1	ลิตร

ผสมโดยการคนให้เข้ากันดีเก็บไว้ 1 คืน นำไปผสมกับน้ำในอัตราส่วน 1 ลิตร ต่อ น้ำ 200 ลิตร ฉีดพ่นข้าวที่มีอายุตั้งแต่ 20 วันขึ้นไป ทุกๆ 7-15 วัน จะช่วยในการขับไล่แมลงได้ หรือใช้ในรดผักให้ลดลงตามส่วน เช่น น้ำ 10 ลิตร ใช้ 2 ซ่อนได้

นอกจากนี้ได้มีการฝึกอบรมการทำปุ๋ยหมักแห้งชีวภาพหรือปุ๋ยโบกาชี มีอัตราส่วนผสมและวิธีการ ดังนี้

1. มูลสัตว์	400	กิโลกรัม
2. ขี้เถ้าแกลบหรือกากอ้อย	100	กิโลกรัม
3. รำละเอียด	30	กิโลกรัม
4. กากน้ำตาล	1	กิโลกรัม
5. น้ำสะอาด	200	ลิตร
6. หัวเชื้อจุลินทรีย์	5	ลิตร

วิธีทำ 1. ผสมมูลสัตว์ ขี้เถ้าแกลบหรือกากอ้อย รำละเอียด ให้เข้ากัน

2. ผสมกากน้ำตาล น้ำสะอาดและหัวเชื้อจุลินทรีย์ แล้วคลุกเคล้าให้เข้ากันกับส่วนผสมในข้อ 1 จะได้ส่วนผสมที่มีความชื้นประมาณ 40% ซึ่งทำเป็นก้อนได้

3. กองส่วนผสมในที่ร่มเกลี่ยกองสูงประมาณ 30 เซนติเมตร ใช้กระสอบป่านชุบน้ำคลุมทิ้งไว้ 3-7 วัน กลับกองปุ๋ย ทุก 2 วันเพื่อลดความร้อนที่เกิดขึ้นเมื่อปุ๋ยเย็นลงประมาณ 7 วัน นำไปใช้กับพืชผักในอัตราส่วน 2 กิโลกรัมต่อตารางเมตร หรือหว่านในนาข้าวได้ในช่วงที่ข้าวมีอายุ 20 วันในอัตราส่วน 400 กิโลกรัมต่อไร่ ในคราวแรก ในคราวต่อไปลดลง 25% หรือลดลงครึ่งละ 100 กิโลกรัมต่อไร่ จนในที่สุดไม่ต้องใช้ปุ๋ยแต่ต้องมีกระบวนการควบคุมไปกับการไม่เผาฟางและหมักฟางทำปุ๋ยในทุกครั้งที่ทำนา

การขยายจุลินทรีย์มีอัตราส่วนผสมและวิธีการ ดังนี้

หัวเชื้อจุลินทรีย์	1	ลิตร
กากน้ำตาล	1	ลิตร
น้ำสะอาดไม่มีส่วนผสมของคลอรีน	20	ลิตร

วิธีทำ นำกากน้ำตาลผสมกับน้ำให้เข้ากัน นำหัวเชื้อจุลินทรีย์มาผสมคนให้เข้ากันนำไปใส่ภาชนะที่ปิดสนิทไม่มีอากาศเข้าได้ เปิดฝาคนทุก 2 วัน ครบ 7 วัน ครบ 7 วัน นำไปใช้ในการทำสารชีวภาพต่างๆ ได้

ผลจากการฝึกอบรมทำให้คณะกรรมการและสมาชิก ได้พัฒนากระบวนการทำงานร่วมกันของกลุ่มจากการปฏิบัติจริงกิจกรรมเกษตรชีวภาพ มีความเข้าใจในกระบวนการทำงานร่วมกัน บทบาทหน้าที่ของแต่ละส่วนที่ต้องสัมพันธ์กัน ในการขับเคลื่อนกระบวนการทำงานกลุ่ม

ภาพ 16 คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้านห้วงมะระร่วมกันปฏิบัติการกิจกรรมเกษตรชีวภาพ วันอังคารที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549

4. การจัดเวทีสรุปทเรียน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ กระตุ้นและติดตามประเมินผลเป็นระยะๆ รวมทั้งจัดให้มีการพบปะพูดคุยอย่างต่อเนื่อง

การจัดเวทีสรุปทเรียน จัดขึ้นเมื่อวันอังคารที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 ได้มีการสรุปทเรียนการทำงานร่วมกัน เพื่อสร้างโอกาสและสอนงานการติดตามประเมินผล กิจกรรม/โครงการ ให้แก่คณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้านห้วงมะระ เพื่อการส่งเสริม

ให้เกิดการพัฒนา เพิ่มพูนทักษะและเสริมสร้างทัศนคติที่ดีในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ผู้เข้าร่วม จำนวน 25 คน (ดังรายละเอียดปรากฏในภาคผนวก ข) ซึ่งมี นายทองใบ สิงสีทา วิทยากรผู้เชี่ยวชาญกระบวนการกลุ่ม และผู้วิจัยมาเป็นผู้จัดกระบวนการระดมความคิดสรุปทเรียนผลการดำเนินงาน ซึ่งกระบวนการนี้เป็นการกระตุ้นและติดตามประเมินผลเป็นระยะ ๆ

ผลจากการระดมความคิดสรุปทเรียนผลการดำเนินงานพบว่า คณะกรรมการที่ได้ผ่านการพัฒนาตามกระบวนการกลุ่มมีความพร้อม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่สมาชิก โดยเฉพาะนำผลจากการศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติจริงไปใช้ในครอบครัว สมาชิกเมื่อได้มามีส่วนร่วมในการปฏิบัติการกิจกรรมจริงร่วมกันพบว่า มีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบมากขึ้น นายภาณุ สว่างดี ประธานกลุ่มได้เสนอว่า ต่อไปกลุ่มต้องเข้มข้นในเรื่องกระบวนการเรียนรู้ให้มากขึ้น โดยเฉพาะการเรียนรู้ที่ให้สมาชิกสามารถนำกลับไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ครอบครัวและชุมชน ที่ต้องเสริมความรู้แก่สมาชิกให้มากขึ้น นั่นคือการมีกระบวนการที่ทำให้สมาชิกได้ทบทวนตนเอง เช่น การบันทึกรายรับ รายจ่ายและต้นทุนการผลิต ต่อไปต้องนำข้อมูลจากแต่ละครอบครัวมาวิเคราะห์ร่วมกันให้มากขึ้นในเวทีประชุมประจำเดือนของกลุ่ม

สมาชิกและกรรมการมีความคิดเห็นตรงกันว่า เมื่อมีการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง ทำให้มีความเชื่อมั่นต่อการทำงานกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาร่วมกัน มีความเชื่อมั่นเรื่องเกษตรชีวภาพมากขึ้น การเรียนรู้ในกลุ่มร่วมกันสามารถนำไปปรับใช้กับครอบครัวได้ นางสาวไย แดงตัว เจริญญิกกลุ่ม กล่าวว่า ต่อไปจะไม่ยอมขาดการเข้าร่วมกับกิจกรรมกลุ่มอย่างแน่นอน เพราะกลัวว่าจะไม่รู้เท่ากับเพื่อน นางทองสุข แป้นพงษ์ สมาชิกที่ไม่ยอมขาดกิจกรรมกลุ่มแม้แต่ครั้งเดียว เสนอความคิดว่า การเข้าร่วมกลุ่มทำให้ได้แลกเปลี่ยนความคิดกับสมาชิกคนอื่นและได้มาเรียนรู้ความรู้ใหม่ๆ จากวิทยากรที่มาหนุนเสริมความรู้ให้ ได้นำความรู้กลับไปใช้ประโยชน์ นางอารีย์ เมืองมัน สมาชิกมีความเห็นว่ากลุ่มทำให้ตนเองได้มีการพัฒนาความคิด ยอมสละเวลางานในการมาร่วมกิจกรรมกันเพราะได้รับความรู้และได้มาแลกเปลี่ยนความคิดกับเพื่อนสมาชิก และวิทยากรจากภายนอกมาช่วยในการทำให้กลุ่มมีทิศทางในการพัฒนาไปข้างหน้า เดิมมีความคิดว่าจะทำได้ไม่มากก็ได้ แต่เมื่อได้มาทำกิจกรรมร่วมกัน มีความรู้สึกผูกพันกันมากขึ้น

ผลการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน จังหวัดสิงห์บุรี

จากการจัดกิจกรรมการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ที่ดำเนินการไปเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและปรับทัศนคติของคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มนั้น มีผู้เข้าร่วมกระบวนการพัฒนาจำนวน 25 คน ผลของการพัฒนา แบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ

1. การเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา
2. การมีความรู้ความเข้าใจ และทัศนคติที่เหมาะสมเพิ่มขึ้น
3. การลงมือปฏิบัติการจริง คณะกรรมการและสมาชิกนำความรู้ที่ได้รับไปปฏิบัติจริง
  - 3.1 การจัดทำเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้อง
  - 3.2 การเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง
  - 3.3 การเชื่อมโยง ติดตามสนับสนุนกระบวนการที่ต่อเนื่อง
4. การมีโครงสร้างและกระบวนการทำงานได้ตามมาตรฐานกลุ่ม/องค์กรชุมชน กำหนดรายละเอียดของผลการพัฒนา ทั้ง 4 ระดับ ปรากฏดังรายละเอียดต่อไปนี้
  1. การเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา

การเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ สามารถจัดได้ตามเป้าหมายที่กำหนด

รายละเอียดดังปรากฏในตาราง 11

ตาราง 11 การเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา และจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา

กิจกรรมการพัฒนา	จำนวนครั้งที่จัด	จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม	ผลการพัฒนา
1. การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพิ่มพูนความรู้ และการจัดเวทีระดมความคิด	1 ครั้ง	25 คน	เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนา
2. การจัดทำเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างและกระบวนการทำงาน	ดำเนินการอย่างต่อเนื่องจนครบตามข้อกำหนด	25 คน	เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนา
3. การให้ความรู้และปฏิบัติการเกษตรชีวภาพ	2 ครั้งและปฏิบัติการต่อเนื่อง	25 คน	เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาและเกิดการขยายผลต่อเนื่อง
4. การจัดเวทีสรุปบทเรียน	1 ครั้ง	25 คน	เป็นไปตามที่กำหนดไว้ในดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาและมีการดำเนินงานต่อเนื่อง

2. การมีความรู้ความเข้าใจ และทัศนคติที่เหมาะสมเพิ่มขึ้น

คณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระทุกคน ได้พัฒนาความรู้ ความเข้าใจเรื่องโครงสร้างและกระบวนการทำงานขึ้น โดยพิจารณาจากผลการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจที่เป็นไปตามดัชนีชี้วัดความสำเร็จ (KPI) ของการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจที่กำหนดไว้ จากคะแนนทดสอบความรู้ ความเข้าใจในเรื่องโครงสร้างและกระบวนการทำงานของคณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่ม ที่เข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการ มีคะแนนเฉลี่ยก่อนการฝึกอบรม = 22.68 คะแนน (จากคะแนนเต็ม 31 คะแนน) และคะแนนเฉลี่ยหลังการฝึกอบรม = 31 คะแนน (จากคะแนนเต็ม 31 คะแนน) คิดเป็นร้อยละ 100 ซึ่งคะแนนทดสอบหลังการอบรมมากกว่าคะแนนทดสอบก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p\text{-value} = .000$)

รายละเอียดดังปรากฏในตาราง 12

ตาราง 12 ค่าสถิติทดสอบ t (t-test) ของคะแนนทดสอบความรู้ ความเข้าใจเรื่องโครงสร้างและกระบวนการทำงาน ก่อนและหลังการฝึกอบรม

ก่อนการอบรม		หลังการอบรม		t	p-value
$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
22.68	5.69	31.00	0.00	7.31	.000

คณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ได้พัฒนาทัศนคติเรื่องโครงสร้างและกระบวนการทำงานขึ้น โดยพิจารณาจากผลการพัฒนาทัศนคติที่เป็นไปตามดัชนีชี้วัดความสำเร็จ (KPI) ของการพัฒนาทัศนคติที่กำหนดไว้ จากคะแนนทดสอบทัศนคติเรื่องโครงสร้างและกระบวนการทำงานของคณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่มที่เข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการ มีคะแนนเฉลี่ยก่อนการฝึกอบรม = 25.20 คะแนน (จากคะแนนเต็ม 30 คะแนน) และคะแนนเฉลี่ยหลังการฝึกอบรม = 28.80 คะแนน (จากคะแนนเต็ม 30 คะแนน) ซึ่งคะแนนสอบหลังการฝึกอบรมมากกว่าคะแนนสอบก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p\text{-value} = .000$)

รายละเอียดดังปรากฏในตาราง 13

ตาราง 13 ค่าสถิติทดสอบ t (t-test) ของคะแนนทดสอบทัศนคติ เรื่องโครงสร้างและกระบวนการทำงาน ก่อนและหลังการฝึกอบรม

ก่อนการอบรม		หลังการอบรม		t	p-value
$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
25.20	3.31	28.80	.82	5.41	.000

3. การลงมือปฏิบัติการจริง

สืบเนื่องจากกระบวนการพัฒนาที่จัดให้ตามสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาของคณะกรรมการและสมาชิกแล้ว ทำให้สมาชิกมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้นเกี่ยวกับเรื่องโครงสร้างและกระบวนการทำงาน จึงนำไปสู่การปฏิบัติการจริงของคณะกรรมการและสมาชิก ในเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

3.1 การจัดทำเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้อง

จากการใช้มาตรฐานกลุ่ม/องค์กร มาเป็นเกณฑ์ของโครงสร้างและกระบวนการทำงานนั้น คณะกรรมการและสมาชิกจึงต้องจัดทำเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ตามข้อกำหนดได้แก่

3.1.1 วาระการดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการ มีการระบุเป็นลายลักษณ์อักษรให้มีวาระการดำรงตำแหน่ง 2 ปี

3.1.2 ปรับโครงสร้างของคณะกรรมการและสมาชิกให้เป็นไปตามสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนา โดยคัดเลือกคณะกรรมการใหม่ ปรับจำนวนสมาชิกให้อยู่ตามความสมัครใจ และเปิดรับสมาชิกเพิ่มจากหมู่บ้านเคียง คือ หมู่ที่ 3 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี การสนับสนุนให้ทุกคนกล้าแสดงออก กล้านำเสนอสิ่งที่ตนเองคิด ฝึกการจัดการประชุม ฝึกการจัดบันทึกรายงานการประชุม การทำบัญชีรายรับรายจ่ายในกลุ่ม

3.1.3 กำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของคณะกรรมการอย่างชัดเจน เป็นลายลักษณ์อักษรตามความถนัดของกรรมการแต่ละคน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) นายเกริ่น เชื้อนิล	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 เป็นที่ปรึกษา
2) นายประสิทธิ์ อินทะนะ	ประธานสภาองค์กรบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่มเป็นที่ปรึกษา
3) นายแดง จังสถิต	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่มเป็นที่ปรึกษา
4) นายภาณุ สว่างดี	ประธานกลุ่ม
5) นายสมชาย เมืองมัน	รองประธาน

6) นางสาวชูศรี สว่างดี	เลขานุการการ และผู้ประสานงานกลุ่ม
7) นางลำไย แต่งตัว	เหรัญญิก
8) นางยุพิน พักศรี	กรรมการ
9) นายประภัสร์ ผลเกิด	กรรมการ
10) นายสุทิน เมืองมัน	กรรมการ

3.1.4 จัดทำระเบียบข้อตกลงของกลุ่มโดยผ่านเวทีประชาคม และระบุเป็นลายลักษณ์อักษร โดยกำหนดให้

- 1) คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มต้องประชุมร่วมกัน ทุกวันที่ 7 ของทุกเดือน
- 2) สมาชิกกลุ่มต้องมีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 3 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
- 3) คณะกรรมการมีวาระการดำรงตำแหน่ง 2 ปี
- 4) มีคณะกรรมการจำนวน 7 คน
- 5) กำหนดการประชุมใหญ่ของกลุ่มในวันที่ 7 ของเดือน มกราคมของทุกปี

3.2 การเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง

3.2.1 การพัฒนาสถานที่ทำงานกลุ่มให้ชัดเจนและเป็นไปมาตรฐานกลุ่ม/องค์กรชุมชน จากการระดมความคิดของคณะกรรมการและสมาชิกได้ร่วมกันกำหนดให้ ระบุสถานที่ทำงานให้ชัดเจนไม่ต้องเคลื่อนย้ายการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ตามความเหมาะสมดังที่ผ่านมา โดยเห็นทุกคนเห็นพ้องต้องกันให้ตั้งสถานที่ทำงานไว้ ณ บ้านของนายภาณุ สว่างดี ซึ่งเป็นประธานกลุ่มคนปัจจุบัน และร่วมกันพัฒนาสภาพแวดล้อมของสถานที่ทำงานให้สะดวกเหมาะสม พร้อมการจัดแสดงข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน ต่อมาหมู่บ้านได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากทางราชการ กลุ่มจึงนำมาสร้างที่ทำการกลุ่มถาวรที่ข้างสถานีอนามัยตำบลหนองกระทุ่ม อยู่ติดบ้านของนายภาณุ สว่างดี

3.2.2 การพัฒนาข้อมูลสมาชิกให้ทันสมัยสถานการณ์ โดยการให้สมาชิกจดบันทึกกรายรับ รายจ่ายและต้นทุนการผลิต ให้เป็นปัจจุบันและนำมาทบทวน แลกเปลี่ยนในกลุ่มทุกเดือน เพื่อที่กลุ่มจะได้ทราบบทเรียนและปัญหาสมาชิกอันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาาร่วมกัน และเป็นแนวทางในการทำแผนการดำเนินงานของกลุ่มต่อไป

3.2.3 ปลูกผักปลอดสารพิษ โดยการนำปุ๋ยหมักแห้งชีวภาพ น้ำหมักชีวภาพ หัวเชื้อจุลินทรีย์ ที่กลุ่มได้ร่วมกันฝึกปฏิบัติจริง เมื่อวันอังคารที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 มาใช้จริงที่แปลงสาธิตปลูกผักปลอดสารพิษของกลุ่ม ผู้เข้าร่วมฝึกปฏิบัติ จำนวน 25 คน (ดังรายละเอียดปรากฏในภาคผนวก ข) มีรายละเอียดการดำเนินการดังนี้

กิจกรรมเริ่มจากการที่คณะกรรมการและสมาชิกได้วางแผนร่วมกัน แบ่งหน้าที่ในดำเนินงาน เช่น การเตรียมแปลงปลูกผักเป็นแบบยกร่อง เตรียมฟาง เศษหญ้าแห้งใส่ในร่องเป็นต้น จากนั้นวิทยากรได้ให้ทุกคนช่วยกันนำกากน้ำตาลและจุลินทรีย์รดให้ทั่วร่อง ใช้ดินกลบฟาง และหญ้าให้สนิท นำฟางมาคลุมอีกครั้งให้ทั่วแปลงรดด้วยกากน้ำตาลและจุลินทรีย์ให้ทั่ว ประมาณ 7 วัน จึงนำเมล็ดผักมาหว่าน ซึ่งผักแต่ละชนิดที่จะปลูกลงนั้น คณะกรรมการได้ระดมความคิดเห็นจากสมาชิกว่าต้องการผักอะไรบ้างมาทดลองปลูกในแปลงสาธิต คณะกรรมการเป็นผู้ไปจัดซื้อ มาตามมติกลุ่ม ในช่วงสุดท้ายของกิจกรรมได้มีการสรุปทบทวนการเรียนรู้การปฏิบัติการที่ได้ดำเนินการร่วมกันในครั้งนี้ว่าเกิดอะไรขึ้นบ้าง คณะกรรมการและสมาชิกได้บทเรียนเรียนอะไร ปัญหาอุปสรรคที่พบ การแก้ไขปัญหา การนำไปปรับใช้กับครอบครัวและการดำเนินงานของกลุ่ม

ผลจากการฝึกปฏิบัติจริง ได้เห็นความพร้อมเพียงของกลุ่ม มีความเข้าใจ กระบวนการทำงานร่วมกัน เกิดความคิดที่จะทำให้ตนเอง ครอบครัว กลุ่ม มีการทำงานที่เชื่อมโยงกันเพื่อที่จะได้บรรลุเป้าหมายของการมาร่วมกันทำกิจกรรมกลุ่มคือ สร้างความสามัคคี ในชุมชน ลดต้นทุนการผลิตด้วยกิจกรรมเกษตรชีวภาพ ลดรายจ่ายในครัวเรือน ลดหนี้สินได้ในอนาคต

ต่อมากิจกรรมนี้ได้ขยายผลโดยคณะกรรมการและสมาชิกได้ร่วมกันเพาะกล้าผักแจกให้สมาชิกนำไปปลูกที่บ้าน ตามความสนใจและความชอบของแต่ละคน คณะกรรมการลงพื้นที่ติดตามการปลูก และสรุปปัญหาอุปสรรคร่วมกันทุกเดือน ต่อมาสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอค่ายบางระจัน มีโครงการภายใต้หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงจึงสนับสนุนงบประมาณ จำนวน 10,000 บาท จึงขยายผลกิจกรรมนี้ทั้งหมู่บ้าน จนได้รับรางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงดีเด่นระดับจังหวัดและระดับเขต

ภาพ 17 การปฏิบัติการกิจกรรมการนำปุ๋ยหมักแห้งชีวภาพ น้ำหมักชีวภาพ จุลินทรีย์มาทดลองในแปลงสาธิตการปลูกผักปลอดสารพิษร่วมกัน เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549

3.2.4 การทำสปู๊ก่อนสมุนไพโร ซึ่งคณะกรรมการและสมาชิกได้ศึกษาดูงานและฝึกร่วมกับศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนอำเภอค่ายบางระจัน แล้วนำความรู้ที่ไปปฏิบัติจริงร่วมกันในกลุ่ม ผู้เข้าร่วม จำนวน 15 คน (ดังรายละเอียดปรากฏในภาคผนวก ข) สถานที่คือที่ทำการกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้านห้วงมะระหมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ผลจากการปฏิบัติจริงกิจกรรมนี้เป็นการเสริมกระบวนการทำงานร่วมกันในกลุ่ม โดยการฝึกการทำงานร่วมกัน โดยนำกิจกรรมมาเป็นสื่อในการเรียนรู้ ทำให้ทุกส่วนสามารถทำงานร่วมกันได้ มีแนวทางในการที่จะพัฒนากลุ่มต่อไป

3.3 การเชื่อมโยง ติดตามสนับสนุนกระบวนการกลุ่มที่ต่อเนื่อง

3.3.1 คณะกรรมการเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระบวนการทำงาน แนวคิดสุขภาพองค์กรร่วมในการลดทุกข์สร้างสุขของคนในชุมชนกับเครือข่ายกลุ่ม/องค์กรชุมชน ภายใต้โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนเป็นสุข ภาคกลาง ทุกเดือน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์จากชุมชนอื่นๆ มาปรับใช้ในกลุ่มทั้งในส่วนของพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่ม และด้านอื่นๆ ที่จำเป็นต่อกระบวนการทำงานของกลุ่ม โดยมีนักวิจัย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นเป็นผู้เชื่อมโยงหนุนเสริม สนับสนุน กระตุ้นและติดตามให้คณะกรรมการมีกระบวนการทำงานที่มีความต่อเนื่องในช่วงแรก และค่อยๆ ให้คณะกรรมการได้แสดงบทบาทตามหน้าที่ของแต่ละส่วนเอง

3.3.2 การประสาน เชื่อมโยงทรัพยากรกับหน่วยงานท้องถิ่น ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน คณะกรรมการที่มีบทบาทหลักในการประสานงานภายนอก เช่น นางสาวชุติ สว่างดี เลขานุการ นายประภัสร์ ผลเกิด กรรมการ นายเกริ่น เชื้อนิล ผู้ใหญ่บ้านและที่ปรึกษากลุ่ม นายประสิทธิ์ อินทนะ ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่มและที่ปรึกษากลุ่ม เป็นต้น โดยประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่ม สำนักงานเกษตรอำเภอค่ายบางระจัน สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอค่ายบางระจัน ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนอำเภอค่ายบางระจัน โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนเป็นสุข ภาคกลาง มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี เป็นต้น

การประสานงาน เชื่อมโยงกับหน่วยงานดังกล่าว ใช้กิจกรรมที่ทำอยู่จริงในกลุ่มเชื่อมโยงประสานกับภายนอก เช่น การลดต้นทุนการผลิต การผลิตสารชีวภาพ การลดรายจ่ายในครัวเรือน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ซึ่งต่อมาทำให้หมู่บ้านได้รับรางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงระดับจังหวัดและระดับเขตของกรมพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้นักศึกษาที่กำลังศึกษาในระดับต่างๆ ได้มาศึกษาเรียนรู้ ศึกษาวิจัยในประเด็นต่างๆ ทำให้คนในหมู่บ้านได้มีเวทีในการฝึกคิด ฝึกปฏิบัติในหลายด้าน

คณะกรรมการมีบทบาทในชุมชนและสังคมภายนอกเพิ่มขึ้น เช่น นางสาวชุตี สว่างดี เป็นวิทยากรระดับอำเภอของพัฒนาชุมชนอำเภอดำรงวิทยารจัน เป็นวิทยากรเรื่อง การดำเนินงานตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง การลดรายจ่ายในครัวเรือน การลดต้นทุนการผลิต เช่น การทำสบู่สมุนไพรใช้เอง การทำน้ำยาล้างจาน การทำบัญชีครัวเรือน เป็นต้น รวมทั้งการเปิดโอกาส ให้หมู่บ้านใกล้เคียงได้มาเรียนรู้กระบวนการทำงานกลุ่มและเรียนรู้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เทคนิคการลดรายจ่ายในครัวเรือน การลดต้นทุนการผลิต

4. การมีโครงสร้างและกระบวนการทำงานได้ตามมาตรฐานกลุ่ม/องค์กรชุมชน

จากการที่คณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้านห้วงมะระได้เข้าร่วม กระบวนการพัฒนาด้วยวิธีการสำคัญทั้ง 4 วิธีคือ 1) การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพิ่มพูนความรู้ และการจัดเวทีระดมความคิด 2) การจัดทำเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้อง (กำหนดบทบาทหน้าที่ ระเบียบข้อตกลง ผลการดำเนินงาน ข้อมูลต่างๆ การทำกิจกรรมโครงการ) 3) การฝึกปฏิบัติการ ให้ความรู้เรื่องเกษตรชีวภาพ 4) การจัดเวทีสรุปทบทวน ตามที่กล่าวไว้แล้วนั้น ก่อให้เกิดการ เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา การมีความรู้ความเข้าใจ และมีทัศนคติที่เหมาะสมเพิ่มขึ้น นำไปสู่ การลงมือปฏิบัติจริง และการสรุปทบทวนสิ่งที่ปฏิบัติตลอดเวลาและต่อเนื่อง ซึ่งส่งผล ให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ให้เป็นปัจจุบันและเป็นไปตามมาตรฐานกลุ่ม/องค์กรชุมชน ด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงาน ทั้ง 5 องค์ประกอบ ตามเกณฑ์ของคณะกรรมการจัดทำระบบมาตรฐานงานกลุ่ม/องค์กรชุมชน

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่ม เกษตรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน จังหวัด สิงห์บุรี

การใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงาน ของกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ได้ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้มีส่วนสำคัญ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้าน ห้วงมะระ ทุกฝ่าย โดยเป็นการสร้าง “โอกาส” (space) และ “เวที” (forum) ที่ผู้มีส่วนสำคัญและ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ได้เข้ามาร่วมกันเรียนรู้สภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการการพัฒนา โครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ร่วมกันค้นหาแนวทาง และวิธีการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้านห้วงมะระ และ ร่วมกันปฏิบัติกิจกรรมการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้าน ห้วงมะระ กระบวนการเรียนรู้ของผู้มีส่วนสำคัญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงสร้าง และกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ทุกฝ่ายนี้ อาจจำแนกได้เป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. การเรียนรู้กระบวนการพัฒนา การที่ผู้มีส่วนสำคัญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ทุกฝ่าย ได้มาเรียนรู้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งผู้วิจัยได้เน้นให้เห็นว่าผู้มีส่วนสำคัญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายในฐานะ “คนใน” (insider) จะต้องเป็น “ผู้แสดง” หรือ “ผู้มีบทบาทสำคัญ” (actor) ในกระบวนการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือสำคัญ ซึ่งการเรียนรู้กระบวนการวิจัยแบบนี้ ทำให้ผู้มีส่วนสำคัญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มทุกฝ่าย ได้ปรับความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการศึกษาหาความรู้ และกระบวนการพัฒนาเสียใหม่ว่าต้องเป็นเรื่องของ “คนในท้องถิ่น” ที่จะต้องร่วมกันรับผิดชอบดำเนินการอย่างจริงจังด้วยตนเองเป็นสำคัญ

ในกระบวนการเรียนรู้สภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการการพัฒนากลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระนั้น การที่กระบวนการวิจัยนี้สร้าง “โอกาส” ให้ผู้มีส่วนสำคัญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนากลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระทุกฝ่ายได้มาเรียนรู้ร่วมกันในทุกขั้นตอนนั้น ทำให้ผู้มีส่วนสำคัญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้เรียนรู้ในกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นกระบวนการ ซึ่งนับว่าสำคัญมากเพราะทำให้ทุกคนทุกฝ่ายได้เรียนรู้อย่างเท่าเทียมกัน

นอกจากนั้น ยังได้เรียนรู้ว่า กระบวนการพัฒนา นั้น เป็น “พลวัต” (dynamic) ที่ไม่หยุดนิ่ง จึงเป็นไปได้ที่จะมี “คนนอก” คนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งทำหน้าที่ในฐานะ “นักพัฒนา” แล้วเข้าไป “พัฒนา” คนในท้องถิ่น แต่การพัฒนานั้นต้องเป็นกระบวนการที่ต้อง “เรียนรู้” อย่างต่อเนื่องตลอดเวลาจากตัวคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นวิธีการพัฒนาที่ดีที่สุดคือ การสร้าง “คนใน” ให้แข็งแรงพร้อมเสมอสำหรับการเผชิญปัญหาหรือหาทางพัฒนากลุ่มเกษตรกรชีวภาพ ด้วยการพัฒนา “ศักยภาพ” ของคนท้องถิ่นเอง

2. การเรียนรู้เกี่ยวกับกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ การที่ผู้มีส่วนสำคัญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระทุกฝ่ายเข้ามาร่วมกันเรียนรู้ในครั้งนี้ ทำให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนากลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระหมู่ที่ 5 ในแง่มุมต่างๆ กล่าวคือ

2.1 ได้เรียนรู้สภาพปัจจุบันของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ

2.2 ได้เรียนรู้ปัญหาและความต้องการการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ

2.3 ได้เรียนรู้แนวทางและวิธีการพัฒนาและดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ที่เหมาะสมกับบริบทและศักยภาพของคนในพื้นที่

3. การเรียนรู้กระบวนการวิจัย การที่ผู้มีส่วนสำคัญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ทุกฝ่าย ได้มาเรียนรู้

กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ ทำให้ผู้มีส่วนสำคัญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ได้เรียนรู้ตั้งแต่การปรับกระบวนการทัศนด้านการวิจัยที่เปลี่ยนมาเป็นผู้มีส่วนสำคัญในกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน เริ่มจากการตั้งคำถามวิจัย การแสวงหาคำตอบ การแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนา เป็นต้น กระบวนการวิจัยนี้เป็นการค้นหาความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ โดยใช้ด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงานกลุ่มเป็นกรอบในการวิจัย ซึ่งเป็นวิธีการที่ไม่ยุ่งยากมากนักในเรื่องระเบียบวิธีวิจัย ทำให้ผู้มีส่วนสำคัญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีความมั่นใจที่จะ “ศึกษาและสร้างความรู้” ด้วยตนเองได้ โดยไม่ต้องคอยนักวิชาการจากที่ไหน

นอกจากนั้นยังเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ว่าเป็น “กระบวนการเรียนรู้” ที่ “ผู้วิจัย” (researcher) กับ “ผู้ใช้ผลงานวิจัย” (research consumer) และ “นักพัฒนา” ควรจะเป็นบุคคลกลุ่มเดียวกัน และเนื่องจากการพัฒนากลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระนี้ เป็นเรื่องของประชาชนและองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่มเองโดยตรง ดังนั้น ผู้มีส่วนสำคัญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ทุกฝ่ายจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมอย่างสำคัญในกระบวนการวิจัยนี้ นักวิจัยจากภายนอกทำหน้าที่ในการส่งเสริม สนับสนุน กระตุ้น และสร้าง “โอกาส” ให้เกิดการวิจัยขึ้นในพื้นที่โดยคนในหมู่ที่ 5 เอง เพื่อให้ได้ข้อมูลและองค์ความรู้มาใช้ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ เป็นสำคัญยังสามารถสร้างโอกาสให้ประชาชนในหมู่ที่ 5 ได้ร่วมกันทำวิจัยเกี่ยวกับการกลุ่มเกษตรกรชีวภาพ และขยายไปทั้งตำบลหนองกระทุ่มมากขึ้น ก็จะเป็นการสร้างสรรค์และสั่งสมองค์ความรู้ให้เกิดมากยิ่งขึ้นในพื้นที่ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ซึ่งประสบการณ์จากการวิจัยและพัฒนาครั้งนี้ นอกจากจะสามารถพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ได้ในระดับหนึ่งแล้ว ก็ยังสามารถก่อให้เกิดการสั่งสมความรู้และประสบการณ์ของผู้มีส่วนสำคัญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ที่เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง (interactive learning through action) และยังสามารถถ่ายทอดประสบการณ์นี้ไปสู่การพัฒนาในเรื่องอื่นๆ ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลอื่นๆ ได้ต่อไปด้วย

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ในครั้งนี้ ขอเสนอการสรุป การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ เป็น 3 ตอน ดังนี้

1. สรุปการวิจัย
2. อภิปรายผลการวิจัย
3. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ซึ่งแต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดดังนี้

สรุปการวิจัย

การวิจัยและพัฒนานี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี 2) เพื่อแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนา และกำหนดดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี 3) เพื่อพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

โดยเป็นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่เชื่อมั่นว่าผู้มีส่วนสำคัญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ทุกฝ่าย มีศักยภาพเพียงพอในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ได้ถ้าได้รับการเสริมพลังอย่างเหมาะสม ดังนั้นจึงใช้การวิจัยและพัฒนา (R&D) โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ในการวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมอย่างสำคัญจากผู้มีส่วนสำคัญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายในทุกขั้นตอนของการวิจัยและพัฒนา เริ่มตั้งแต่การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการการพัฒนา การแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนา การกำหนดดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาและการปฏิบัติกิจกรรมการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

การวิจัยและพัฒนานี้เป็นการสร้างโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนสำคัญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ทุกฝ่ายมาร่วมกัน

เรียนรู้และปฏิบัติกิจกรรมการพัฒนาในแต่ละขั้นตอนตามความเหมาะสม โดยใช้โครงสร้างและกระบวนการทำงานกลุ่ม เป็นกรอบการวิจัย ผลการวิจัยเป็นดังนี้

1. สภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการการพัฒนาด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

1.1 โครงสร้างของกลุ่มด้านคณะกรรมการ

คณะกรรมการมีความตั้งใจที่จะดำเนินการกิจกรรมกลุ่มให้เข้มแข็ง มีผู้นำในชุมชนที่เป็นคนรุ่นใหม่ เสียสละ มีใจที่ต้องการพัฒนาชุมชน ยอมรับและเปิดโอกาสให้กับประชาชนได้ค้นหาศักยภาพของตนเอง ในการที่จะแก้ปัญหาของตนเองและชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งสนใจการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากภายนอก การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์กับกลุ่มอื่นๆ ที่สำคัญคือ คณะกรรมการยังไม่มีวาระการดำรงตำแหน่งที่ชัดเจน ไม่มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจน ไม่มีการประชุมที่สม่ำเสมอและครบองค์ประชุม รวมถึงคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ยังขาดความรู้เกี่ยวกับคณะกรรมการ ในเรื่องคณะกรรมการคือผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรม หรือกำหนดระเบียบข้อตกลง (ร้อยละ 58.00) และคณะกรรมการควรมาจากการเลือกตั้งและมีวาระที่แน่นอน (ร้อยละ 74.20) มีทัศนคติที่ไม่ถูกต้องในเรื่องเกี่ยวกับคณะกรรมการคือ คณะกรรมการคือผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรม หรือกำหนดระเบียบข้อตกลง (ร้อยละ 58.00) และคณะกรรมการควรมาจากการเลือกตั้งและมีวาระที่แน่นอน (ร้อยละ 74.20)

1.2 โครงสร้างของกลุ่มด้านระเบียบข้อตกลง

ระเบียบข้อตกลงของกลุ่มเป็นเพียงการตกลง ทำความเข้าใจกันในที่ประชุม ยังไม่มีระเบียบข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษร ไม่มีระเบียบข้อตกลงต้องผ่านความเห็นชอบของเวทีประชาคม ไม่มีการแก้ไขปรับปรุงระเบียบข้อตกลงให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน สมาชิกยังไม่มี ความเข้าใจ/ความพึงพอใจและปฏิบัติตามระเบียบข้อตกลง ที่สำคัญคือ คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ยังขาดความรู้เกี่ยวกับกลุ่มต้องมีระเบียบข้อตกลงของกลุ่มเป็นลายลักษณ์อักษร (ร้อยละ 54.80) และกลุ่มต้องมีกิจกรรมที่สื่อสารให้สมาชิกทราบและเข้าใจระเบียบข้อตกลง อยู่เสมอ (ร้อยละ 64.50) ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องรู้เนื่องจากเป็นความรู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับระเบียบข้อตกลง แต่มีทัศนคติที่ถูกต้องเหมาะสมเกี่ยวกับระเบียบข้อตกลง

1.3 โครงสร้างของกลุ่มด้านสมาชิก

สมาชิกมีความเข้าใจเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของกลุ่มไม่ชัดเจน ปฏิบัติตามระเบียบข้อตกลงไม่ต่อเนื่อง สมาชิกของกลุ่มไม่มีจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้น มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มไม่สม่ำเสมอและไม่ต่อเนื่อง ที่สำคัญคือ คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ยังขาดความรู้เกี่ยวกับสมาชิกกลุ่มต้องมีจำนวนเพิ่มขึ้น (ร้อยละ 6.50) กลุ่มต้องมีจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง (ร้อยละ 41.90) และสมาชิกกลุ่มต้องมีความเข้าใจเป้าหมาย

และวัตถุประสงค์การดำเนินงานของกลุ่ม (ร้อยละ 77.40) แต่มีทัศนคติที่ถูกต้องเหมาะสมเกี่ยวกับสมาชิก

1.4 โครงสร้างของกลุ่มด้านสถานที่ทำงานกลุ่ม

ด้านสถานที่ทำงานกลุ่มขาดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดูแลปรับปรุงสภาพแวดล้อม และไม่มีข้อมูลที่แสดงผลการดำเนินงานของกลุ่มที่เป็นปัจจุบัน กลุ่มขาดการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการดูแลปรับปรุงสภาพแวดล้อม และไม่มีข้อมูลที่แสดงผลการดำเนินงานของกลุ่มที่เป็นปัจจุบัน ที่สำคัญคือ คณะกรรมการและสมาชิกบางส่วนยังขาดความรู้ว่ากลุ่มต้องมีการปรับปรุงแสดงข้อมูลผลการดำเนินงานให้เป็นปัจจุบันอย่างสม่ำเสมอ (ร้อยละ 67.70) และสมาชิกต้องมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของการทำงานกลุ่ม (ร้อยละ 67.70) แต่มีทัศนคติที่ถูกต้องเหมาะสมเกี่ยวกับสถานที่ทำงานกลุ่ม

1.5 กระบวนการทำงานของกลุ่ม

กระบวนการทำงานของกลุ่มนั้นระบบข้อมูลยังไม่ครบถ้วนและเป็นปัจจุบัน ไม่มีการวางแผนระยะยาวและระยะสั้น ไม่มีการติดตามประเมินผลในการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงยังไม่มีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ และขาดการปฏิบัติการร่วมกันเพื่อให้สมาชิกและคณะกรรมการได้เข้าใจกระบวนการทำงานของกลุ่ม ที่สำคัญคือ คณะกรรมการและสมาชิกยังขาดความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานของกลุ่ม ในเรื่อง กลุ่มต้องมีการติดตามผลความก้าวหน้าในการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ (ร้อยละ 48.40) กลุ่มต้องมีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ (ร้อยละ 51.60) กลุ่มต้องมีการประเมินผลการดำเนินงาน (ร้อยละ 61.30) กลุ่มต้องมีระบบข้อมูลที่ครบถ้วนเป็นปัจจุบัน (ร้อยละ 67.70) กลุ่มต้องมีช่องทางการติดต่อสื่อสารภายในกลุ่ม/องค์กรมากกว่าอดีตที่ผ่านมา (ร้อยละ 71.00) และกลุ่มต้องมีแผนการทำงานที่ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร (ร้อยละ 77.40) และมีทัศนคติที่ไม่ถูกต้องในเรื่องเกี่ยวกับคณะกรรมการกลุ่มคือ กลุ่มไม่ควรมีการประชุมสมาชิกบ่อยเพราะสมาชิกไม่มีเวลา (ร้อยละ 19.40) และกลุ่มไม่ควรมีการประชุมสมาชิกบ่อยเพราะสมาชิกไม่มีเวลา (ร้อยละ 61.30)

2. แนวทางและวิธีการพัฒนา และกำหนดดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอกำแพงระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

เพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของกลุ่มจึงใช้ “ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ การปรับทัศนคติและการส่งเสริม สนับสนุน ติดตามเชื่อมโยงให้เกิดการปฏิบัติการจริงเกี่ยวกับโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่ม” เป็นสำคัญ โดยเชื่อว่า “คน” มีศักยภาพในการเรียนรู้และสามารถพัฒนาองค์กรและสังคมได้ ภายใต้การจัดสภาพแวดล้อมแห่งการเรียนรู้การสอนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ ให้คนได้พัฒนาอย่างเต็มศักยภาพตามธรรมชาติตามบริบทของตนเอง และเป็นกระบวนการเรียนรู้ภายใต้สถานการณ์จริงที่จะสร้างให้ “คน” คิดเป็น ทำเป็น ซึ่งประกอบไปด้วย 4 วิธี คือ

1. การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพิ่มพูนความรู้ และการจัดเวทีระดมความคิด
  2. การจัดทำเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้อง (กำหนดบทบาทหน้าที่ ระเบียบข้อตกลง ผลการดำเนินงาน ข้อมูลต่าง ๆ การทำกิจกรรมโครงการ)
  3. การฝึกปฏิบัติการให้ความรู้เรื่องเกษตรชีวภาพ
  4. การจัดเวทีสรุปทบทวน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ กระตุ้นและติดตามประเมินผลเป็นระยะๆ รวมทั้งจัดให้มีการพบปะพูดคุยอย่างต่อเนื่อง
- ดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้านห้วยมะระ คือ

1. การเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา
  2. การมีความรู้ความเข้าใจ และทัศนคติที่เหมาะสมเพิ่มขึ้น
  3. การลงมือปฏิบัติการจริง
    - 3.1 การจัดทำเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้อง
    - 3.2 การเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง
    - 3.3 การเชื่อมโยง ติดตามสนับสนุนกระบวนการที่ต่อเนื่อง
  4. การมีโครงสร้างและกระบวนการทำงานได้ตามมาตรฐานกลุ่ม/องค์กรชุมชน
- กำหนด

5. ผลการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้านห้วยมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารัษฎา จังหวัดสิงห์บุรี

จากการจัดกิจกรรมการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้านห้วยมะระ ที่ดำเนินการไปเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและปรับทัศนคติของคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มนั้น ผลของการพัฒนา แบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ

1. การเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา จำนวน 25 คน
2. การมีความรู้ความเข้าใจ และทัศนคติที่เหมาะสมเพิ่มขึ้น ร้อยละ 80 ของคณะกรรมการและสมาชิกที่เข้าร่วมกระบวนการพัฒนามีความรู้ความเข้าใจ และทัศนคติที่เหมาะสมเพิ่มขึ้นแตกต่างจากก่อนการพัฒนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

3. การลงมือปฏิบัติการจริง
  - 3.1 การจัดทำเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องด้วยการกำหนดบทบาทหน้าที่ ระเบียบข้อตกลง ผลการดำเนินงาน ข้อมูลต่าง ๆ แผนการทำกิจกรรมโครงการ
  - 3.2 การเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริงด้วยการเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจในโครงสร้างและกระบวนการทำงาน มีกิจกรรมเกษตรชีวภาพและอื่นๆ ต่อยอดจากการให้ความรู้เรื่องเกษตรชีวภาพร่วมกัน
  - 3.3 การเชื่อมโยง ติดตามสนับสนุนกระบวนการที่ต่อเนื่องด้วยการลงพื้นที่ของผู้วิจัยในการร่วมจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มที่ต่อเนื่องรวมทั้งการประสาน เชื่อมโยง

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาหนุนเสริม และพัฒนาต่อยอดให้กลุ่มมีความเชื่อมั่น มั่นใจที่จะดำเนินการอย่างยั่งยืน

4. การมีโครงสร้างและกระบวนการทำงานได้ตามมาตรฐานกลุ่ม/องค์กรชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยและพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี สามารถนำมาเป็นข้ออภิปรายที่มีสาระสำคัญดังนี้

1. สภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี จากการวิจัยพบว่าการพัฒนาคณะกรรมการและสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ เคยได้รับความรู้เกี่ยวกับกลุ่มเกษตรกรชีวภาพมาบ้างแล้ว จากการเข้าร่วมโครงการโรงเรียนเกษตรกร การศึกษาปัญหาชุมชนและการทำงานเป็นกลุ่มจากโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนเป็นสุข ภาคกลาง แต่การดำเนินงานที่ผ่านมากลุ่มขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างของกลุ่ม คือ คณะกรรมการ ระเบียบข้อตกลง สมาชิก สถานที่ทำงานกลุ่ม และกระบวนการทำงานของกลุ่ม มีทัศนคติที่ไม่เหมาะสมเกี่ยวกับโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่ม ได้แก่ คณะกรรมการ และกระบวนการทำงาน ทั้งนี้การดำเนินงานที่ผ่านมาเน้นที่กิจกรรมเป็นอันดับแรก ทำให้ความรู้ความเข้าใจ ทัศนคติเกี่ยวกับโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่ม ยังไม่ได้รับการปฏิบัติให้เป็นปัจจุบันและเป็นไปตามมาตรฐานกลุ่ม/องค์กรชุมชนกำหนด

ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากกลุ่มขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่ม เช่น การแบ่งบทบาทหน้าที่ การประชุมที่สม่ำเสมอ ไม่มีระเบียบข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษร การสรุปทบทวนผลการดำเนินงานที่ต่อเนื่อง ไม่มีการติดตามประเมินผลในการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ การติดต่อสื่อสารภายในที่มีการสื่อสารเป็นครั้งๆ ที่จะทำกิจกรรมขาดการปฏิบัติการเกษตรกรชีวภาพร่วมกันแบบต่อเนื่อง สมาชิกไม่มีความเป็นเจ้าของกลุ่มทั้งภาระให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการแต่กลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ มีผู้นำที่เข้มแข็ง เช่น ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่ม ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่ม ซึ่งเป็นสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลจากหมู่ที่ 5 และมีผู้นำในชุมชนที่เป็นคนรุ่นใหม่ มีการศึกษาเรียนรู้ร่วมกับหลายหน่วยงาน เสียสละ มีใจที่ต้องการพัฒนาชุมชน ผู้นำเหล่านี้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ยอมรับและเปิดโอกาสให้กับประชาชนได้ค้นหาศักยภาพของตนเอง ในการที่จะแก้ปัญหาของตนเองและชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม แต่ที่ผ่านมาผู้นำเหล่านี้และคณะกรรมการบางท่านมีการกิจหลายด้าน การกำหนดบทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติงานไม่ตรงกับความเหมาะสมและความพร้อม ทำให้กลุ่มก้าวเดินอย่างไม่มั่นใจ เมื่อได้รับการเสริมพลัง (empowerment)

ได้อย่างเหมาะสมทำให้ผู้นำและคณะกรรมการเข้าใจในบทบาทหน้าที่และเป้าหมายความสำเร็จที่ชัดเจน

การเป็นหมู่บ้านที่เปิดกว้างด้านการพัฒนาคนและกิจกรรมในชุมชน การให้โอกาสในการเรียนรู้กับคนในหมู่บ้าน ทำให้ยอมรับแนวทางและวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการวิจัยครั้งนี้ และสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาที่มีผลเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับการพัฒนาระดับหมู่บ้านและระดับตำบล เช่น การวิจัยและพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองในองค์การบริหารส่วนตำบลของประชาชนหมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ที่ศึกษาโดยสุทธิลักษณ์ ยืนยงค์นาน ในปี พ.ศ. 2548 ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญยิ่งและจุดประกายให้ประชาชนหมู่บ้านนี้และกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ได้พัฒนาในทันทีที่ได้รับทราบถึงความสำคัญของการพัฒนากลุ่มอย่างถ่องแท้ อันเนื่องมาจากการมีส่วนร่วมอย่างสำคัญของผู้ที่ได้นำมาช่วยกันเรียนรู้ ในทุกขั้นตอนของการวิจัยและพัฒนาโดยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั่นเอง

การวิจัยและพัฒนา โดยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงมีความสำคัญยิ่ง ทั้งนี้เพราะวัตถุประสงค์สำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมคือเพื่อปลุกจิตสำนึกให้คนในองค์กรได้ตระหนักในปัญหา และเกิดความตระหนักในบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของตนเอง แล้วมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตนเองและองค์กร โดยการส่งเสริม ให้คนในองค์กรได้เรียนรู้ได้พัฒนา ในการนำไปสู่การพัฒนาตนเองและองค์กรในทุกด้าน

ดังนั้น ในการวิจัยและพัฒนาจึงเน้นการสร้างโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนร่วมและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ทุกฝ่าย มาร่วมกันเรียนรู้และปฏิบัติกิจกรรมการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ในแต่ละขั้นตอนตามความเหมาะสมบนพื้นฐานที่เชื่อมั่นว่าผู้มีส่วนสำคัญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ทุกฝ่าย มีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ได้ ถ้าได้รับการเสริมพลัง (empowerment) ได้อย่างเหมาะสม

2. แนวทางและวิธีการพัฒนาและกำหนดดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี จากสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่ม จึงใช้ "ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ การปรับทัศนคติและการส่งเสริม สนับสนุน ติดตามเชื่อมโยงให้เกิดการปฏิบัติการจริงเกี่ยวกับโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่ม" เป็นสำคัญ โดยเชื่อว่า "คน" มีศักยภาพในการเรียนรู้และสามารถพัฒนาองค์กรและสังคมได้ ภายใต้การจัดสภาพแวดล้อมแห่งการเรียนรู้และ

การเรียนรู้ ให้คนได้พัฒนาอย่างเต็มศักยภาพตามธรรมชาติตามบริบทของตนเอง และเป็นกระบวนการเรียนรู้ภายใต้สถานการณ์จริงที่จะสร้างให้ “คน” คิดเป็นทำเป็น ซึ่งมีวิธีการดังนี้

2.1 การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อเพิ่มพูนความรู้และเสริมสร้างทัศนคติที่ดีและการจัดเวทีระดมความคิดจัดทำเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้อง (กำหนดบทบาทหน้าที่ ระเบียบข้อตกลง ผลการดำเนินงาน ข้อมูลต่างๆ การทำกิจกรรมโครงการ) โดยเชิญวิทยากรผู้เชี่ยวชาญกระบวนการกลุ่มมาให้ความรู้แก่ผู้มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ (นันทวรรณ มีเสาะอด, 2548, หน้า 94) ที่ได้เสนอว่า การพัฒนาพฤติกรรมจำเป็นต้องมีการให้ความรู้ การกระตุ้น ย้ำเตือนให้เกิดความตระหนักและก่อให้เกิดการนำมาปฏิบัติจริง โดยเกษตรกรเองและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ จนกระทั่งสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ถูกต้อง ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มไม่ควรหยุดนิ่ง ต้องมีการเรียนรู้ตลอดเวลาในการที่จะพัฒนาตนเองของคณะกรรมการและสมาชิก จากการวิจัยพบว่า ในระยะแรกจำเป็นต้องมีการกระบวนการกระตุ้น หนุนเสริมจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เมื่อกลุ่มมีความเข้าใจในโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มแล้ว มีความมั่นใจที่จะก้าวไปได้ด้วยตนเอง ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจึงปรับบทบาทในการมีส่วนร่วมในการประเมินผล หรือมีเวทีในการถอดบทเรียนเป็นระยะ เพื่อตั้งคำถามกระตุ้นให้กลุ่มคิดทบทวนเป็นระยะ

2.2 การฝึกปฏิบัติการให้ความรู้เรื่องเกษตรชีวภาพ และปฏิบัติการจริงกิจกรรมเกษตรชีวภาพร่วมกัน (interactive learning through action) โดยการเชิญวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญเรื่องเกษตรชีวภาพมาให้ความรู้ พร้อมกับการลงมือทำจริงให้เข้าใจทั้งภาคทฤษฎีและการปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ (สมคิด บางโม, 2544, หน้า 14-15) ที่ได้เสนอว่าการฝึกอบรมเป็นการเพิ่มพูนความรู้ความสามารถในการทำงานเฉพาะอย่าง เรียกว่า KUSA คือ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ (knowledge: K) ให้มีความรู้ หลักการทฤษฎี แนวคิดในเรื่องที่อบรมเพื่อนำไปใช้ในการทำงาน เพื่อเพิ่มพูนความเข้าใจ (understand: U) เป็นลักษณะที่ต่อเนื่องจากความรู้ กล่าวคือเมื่อรู้ในหลักการและทฤษฎีแล้วสามารถตีความ แปลความ ขยายความ และอธิบายให้คนอื่นทราบได้ รวมทั้งสามารถนำไปประยุกต์ได้ ด้านทักษะ (skill: S) คือความชำนาญหรือความคล่องแคล่วในการปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งได้โดยอัตโนมัติ ด้านทัศนคติ (attitude: A) เจตคติหรือทัศนคติ คือความรู้สึกที่ดีหรือไม่ดีต่อสิ่งต่างๆ การฝึกอบรมมุ่งให้เกิดหรือเพิ่มความรู้สึกที่ดีๆ ต่อองค์กร และต่องานที่มีหน้าที่รับผิดชอบ

2.3 การสรุปบทเรียนผลการทำงาน แลกเปลี่ยนประสบการณ์ กระตุ้นและติดตามประเมินผลเป็นระยะๆ รวมทั้งจัดให้มีการพบปะพูดคุยอย่างต่อเนื่อง ในช่วงพฤศจิกายน 2548 - ธันวาคม 2550 การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน การประสานความร่วมมือกับองค์กรบริหารส่วนตำบลในการเป็นที่ปรึกษาและการสนับสนุนการช่วยเหลือด้านงบประมาณกิจกรรมในโอกาสต่อไป เป็นการสร้างกระบวนการที่ทำให้กลุ่มมีกำลังใจ มีเพื่อนคู่คิด มีความมั่นใจที่จะก้าวเดินไปได้เองอย่างยั่งยืน เป็นไปตามที่คณะกรรมการจัดทำระบบมาตรฐาน

งานพัฒนาผู้นำชุมชน กลุ่ม/องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชนและชุมชน (2547, หน้า1-16) ได้เสนอแนวทางการพัฒนากลุ่ม/องค์กรชุมชนตามระบบมาตรฐานงานชุมชน เรียกโดยย่อว่า มชช. เป็นเครื่องมือสำหรับผู้นำชุมชน กลุ่ม/องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน และชุมชน ใช้เพื่อทำความเข้าใจตนเอง สามารถประเมินและพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนร่วมกับภาคีการพัฒนา โดยผ่านกระบวนการร่วมคิด ร่วมแก้ไขปัญหาและร่วมสรุปถอดบทเรียน รวมทั้งการกำหนดทิศทางพัฒนาที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างเป็นระบบ

3. ผลการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ที่เกิดขึ้น คือ

3.1 ได้พัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และได้พัฒนาการเกิดกระแสแห่งความตระหนัก และตื่นตัวถึงบทบาทหน้าที่ในการที่จะพัฒนาองค์กรชุมชนและตนเอง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ให้ได้ตามมาตรฐานกลุ่ม/องค์กรชุมชนกำหนด นอกจากนั้นยังเป็นการเพิ่มพูนความรู้และทักษะเพื่อให้คณะกรรมการและสมาชิกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มให้เกิดความร่วมมือและดำเนินการที่ต่อเนื่อง ในวิธีการมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น ดังข้อเสนอของสมศักดิ์ ศรีสันติสุข ที่ได้เสนอว่ากระบวนการมีส่วนร่วมจะมีประสิทธิภาพนั้นไม่ได้เกิดขึ้นเพียงเฉพาะปัจเจก หากแต่ต้องมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มภายในชุมชน นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอของสายทิพย์ สุกดีพันธ์ (2534, หน้า 92) ที่เสนอว่าการที่จะให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนต้องเป็นการคืนอำนาจ (empowerment) ในการดำเนินการกิจกรรมที่สอดคล้องกับสภาพบริบทที่เป็นจริง และข้อเสนอของ (เรื่อง สุขสวัสดิ์, 2540, หน้า 23) ที่ได้เสนอว่า กลุ่มต้องมีการปรับการดำเนินงานโดยยุทธศาสตร์เชิงรุก 2 ประการ คือ การดำเนินงานเชิงคุณภาพ โดยเน้นคุณภาพของคนกับคุณภาพของงาน และการดำเนินงานเชิงมิตรภาพ คือการดำเนินงานในลักษณะผูกสัมพันธ์ฉันท์พี่น้องกับภาคีที่เกี่ยวข้อง

3.2 การปรับเปลี่ยนทัศนคติของเกษตรกร เพื่อให้เกิดการยอมรับและเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรม ซึ่งในปัจจุบันเป็นที่ทราบกันอยู่ว่าปัจจัยการผลิตทางการเกษตรที่สำคัญในการทำให้ต้นทุนการผลิตสูงคือการใช้ปุ๋ยเคมีและยากำจัดแมลงศัตรู พืชนอกจากจะทำให้ต้นทุนสูงแล้วยังมีผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกรเอง นอกจากนี้ยังมีผลกระทบกับสภาพแวดล้อม เช่น สารตกค้างในดิน ในน้ำ และในผลผลิต ทั้งระยะสั้นและระยะยาว การเปลี่ยนแปลงทัศนคติให้เกษตรกรมีความรู้สึกที่ดีและยอมรับที่จะรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาและเกิดผลดีกับเกษตรกรโดยตรง โดยเฉพาะในด้านการลดต้นทุนการผลิต ด้วยการผลิตสารชีวภาพทดแทนการใช้ปุ๋ยเคมีและยากำจัดแมลง นั้นจึงจำเป็นต้องมีการเรียนรู้ที่มีการปฏิบัติการจริงไปพร้อมๆ กัน

การรวมกลุ่มของเกษตรกรจึงกล่าวได้ว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งและเป็นเครื่องมือหนึ่งในการต่อสู้เพื่อความอยู่รอด และการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านต่างๆ อันเป็นการเพิ่มพลังทางปัญญา พลังทางสังคม รวมทั้งพลังการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย ที่หน่วยงาน

พัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชนตระหนักถึงความสำคัญของการรวมกลุ่มของเกษตรกรที่สามารถจัดการกับเพื่อแก้ไขปัญหาและและการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น เมื่อเกิดพลังดังกล่าวจะทำให้สังคมอยู่ดีมีสุข

3.3 การใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ได้ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้มีส่วนสำคัญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทุกฝ่าย โดยเป็นการสร้าง "โอกาส" (space) และ "เวที" (forum) ที่ผู้มีส่วนสำคัญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ได้เข้ามาร่วมกันเรียนรู้ตั้งแต่เริ่มศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการพัฒนา ร่วมกันค้นหาแนวทางและวิธีการพัฒนาด้วยชีวิตความสำเร็จ และร่วมกันปฏิบัติกิจกรรมการพัฒนา กระบวนการเรียนรู้ของทุกฝ่ายเหล่านี้ เป็น "พลวัต" (dynamic) ที่ไม่หยุดนิ่ง จึงเป็นไปได้ที่จะมี "คนนอก" คนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งทำหน้าที่ในฐานะ "นักพัฒนา" แล้วเข้าไป "พัฒนา" คนในท้องถิ่น แต่การพัฒนานั้นต้องเป็นกระบวนการที่ต้อง "เรียนรู้" ร่วมกันอย่างต่อเนื่องตลอดเวลาจากตัวคนในท้องถิ่นนั่นเอง แต่คนนอกต้องทำหน้าที่ที่สำคัญคือ กระตุ้น ติดตามประเมินผล สนับสนุน เชื่อมโยง "คนใน" ให้แข็งแรง พร้อมเสมอสำหรับการเผชิญปัญหาหรือหาทางพัฒนา ด้วยการพัฒนา "ศักยภาพ" ของคนในท้องถิ่นเอง

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารัษฎา จังหวัดสิงห์บุรี ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตามกรอบการวิจัยในหลายลักษณะ คือ ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยและพัฒนาครั้งต่อไป ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 การวิจัยและพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารัษฎา จังหวัดสิงห์บุรี ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมจากผู้ที่มีส่วนอย่างสำคัญในการพัฒนาในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การศึกษาสภาพปัจจุบัน การระบุปัญหาและความต้องการ แล้วร่วมกันระดมความคิดเพื่อแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนา กำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนา ร่วมกันปฏิบัติการจริงในกิจกรรมการพัฒนา รวมทั้งร่วมกันตรวจสอบ และปรับปรุงการปฏิบัติกิจกรรมการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ (sense of belonging) ซึ่งทำให้การพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพในระดับชุมชนที่ยั่งยืน อีกทั้งผู้ที่มีส่วนอย่างสำคัญในการพัฒนาโดยเฉพาะคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่ม ได้เกิดการ

เรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถค้นหาและเห็นปัญหา หาแนวทางและวิธีการพัฒนาได้ด้วยกลุ่มของตนเอง เป็นผู้ปฏิบัติ ผู้วิจัย และผู้พัฒนาที่อยู่ในบุคคลเดียวกัน

ดังนั้น จึงสมควรนำกระบวนการมีส่วนร่วมจากผู้ที่มีส่วนอย่างสำคัญในการพัฒนาในทุกขั้นตอนไปใช้ในการพัฒนางานต่างๆ ซึ่งนอกจากจะก่อให้เกิดการพัฒนางานแล้วยังก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้ที่มีส่วนอย่างสำคัญในการพัฒนาคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่ม รวมไปถึงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพสูงสุดขึ้นด้วย ดังนั้นสมควรที่องค์กรบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่ม ผู้นำชุมชนและประชาชนทุกคนในพื้นที่ จะได้พิจารณานำกระบวนการพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมจากผู้ที่มีส่วนอย่างสำคัญในการดำเนินงานต่างๆ มาใช้เป็นแนวทางนำร่องและเป็นบทเรียนสำคัญในการพัฒนาให้ท้องถิ่นของตนเองเกิดการพัฒนาเพิ่มมากยิ่งขึ้นและสามารถใช้เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ (learning organization) ที่จะเกิดทั้งการ “พัฒนางาน” และ “พัฒนาคนทำงาน” ไปพร้อมกัน สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่อื่นๆ ได้ต่อไป

1.2 การวิจัยและพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ครั้งนี้ผู้มีส่วนสำคัญและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ได้ร่วมกันศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการการพัฒนา รวมทั้งได้เสนอแนวทางและวิธีการ และดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระไว้ แต่เนื่องจากข้อจำกัดด้านระยะเวลาจึงสามารถทำได้เฉพาะในพื้นที่ของหมู่ที่ 5 และหน่วยงานอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงเท่านั้น ซึ่งผลการพัฒนานี้ได้ทำให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ อันก่อให้เกิดและเห็นเป็นรูปธรรมอย่างแท้จริงในระดับชุมชนที่จะสามารถสานต่อให้ยั่งยืนได้อย่างเป็นองค์รวม (holistic approach) ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและเป็นไปอย่างมีคุณภาพตามมาตรฐานต่อไป

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยและพัฒนาครั้งต่อไป

การวิจัยและพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ในครั้งนี้ เป็นเพียงการพัฒนาในด้านความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และทัศนคติที่ดีต่อการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ ซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่และความรับผิดชอบโดยตรงเท่านั้น ดังนั้นเพื่อให้การพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ผู้วิจัยขอเสนอแนะ ดังนี้

2.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพ ควรติดตามสนับสนุน เชื่อมโยงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อทำให้กระบวนการเรียนรู้ไม่หยุดนิ่ง

2.2 เนื่องจากการพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพ เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยเวลาและกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง และการปฏิบัติการที่เห็นจริงเป็นรูปธรรม ทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรส่งเสริมให้มีการวิจัยและพัฒนาในด้านอื่นๆ เช่น การพัฒนาศักยภาพของคณะกรรมการและสมาชิกในการถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของกลุ่ม การพัฒนากระบวนการวางแผนปฏิบัติการและการรวบรวมฐานข้อมูลแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ในการพัฒนากระบวนการทำงานของกลุ่ม ที่จะสามารถนำองค์ความรู้ที่หลากหลายรอบด้านมา พัฒนาอย่างเป็นองค์รวม (holistic approach) มาหาแนวทางในพัฒนาโดยการนำหลักการวิจัย และพัฒนามาเป็นเครื่องมือในการศึกษา เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ไม่หยุดนิ่งต่อไป

บรรณานุกรม

การพัฒนาชุมชน, กรม. (2534). รายงานผลการดำเนินงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ: มปป.
โกวิทย์ พวงงาม, และปรีดี โชติช่วง. (2527). คู่มือการสอบพัฒนากร. กรุงเทพฯ:

บพิชการพิมพ์.

เกริ่น เชื้อนิล. (2548, มกราคม 5). ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม จังหวัดสิงห์บุรี.
สัมภาษณ์.

_____. (2548, พฤศจิกายน 12). ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม จังหวัดสิงห์บุรี.
สัมภาษณ์.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2544). ชุมชนนิยม: ฝ่าวิกฤติชุมชนล่มสลาย. กรุงเทพฯ:
ซัคมิเดีย.

คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน (2539). แผนพัฒนาเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540-2544). กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.

คณะกรรมการจัดทำระบบมาตรฐานงานพัฒนาผู้นำชุมชน กลุ่ม/องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กร
ชุมชนและชุมชน. (2547). แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วย
ระบบมาตรฐานงานชุมชน. กรุงเทพฯ: บีทีเอส เพรส.

คมเพชร นัตตศภกุล. (2522). กระบวนการกลุ่ม. กรุงเทพฯ: พีระพัฒนา.

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2526). การบริหารการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ (บก.). (2541). เศรษฐศาสตร์การเมือง (เพื่อชุมชน) คนจนไทยใน
ภาวะวิกฤติ กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

แดง จังสถิตย์. (2548, พฤศจิกายน 8). นายองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่ม
จังหวัดสิงห์บุรี. สัมภาษณ์.

นันทิยา หุตานุวัตร, และณรงค์ หุตานุวัตร. (2546). การพัฒนาองค์กรชุมชน. กรุงเทพฯ:
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).

นัชชา อินทวงษา. (2546). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความสำเร็จในการดำเนินงานกลุ่ม
แม่บ้านเกษตรกรจังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

นนทวรรณ มีสะอาด. (2548). การพัฒนาพฤติกรรมกำนันอันตรรายจากสารเคมีกำจัด
ศัตรูพืชของเกษตรกร หมู่ที่ 6 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน
จังหวัดสิงห์บุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.

26/10/25

- ประมาณ ดันทีกุล. (2538). รายงานการวิจัยเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้าน
การศึกษาและการพัฒนาชนบท. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประเวศ วะสี. (2536). แนวคิดและยุทธศาสตร์สังคมสมานุภาพและวิชา. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประสิทธิ์ อินทนะ. (2548, กันยายน 30). ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่ม
จังหวัดสิงห์บุรี. สัมภาษณ์.
- _____. (2548, ตุลาคม 6). ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่ม จังหวัดสิงห์บุรี.
สัมภาษณ์.
- ปรัชญา เวสารัชช. (2528). รายงานการวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อ
การพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พนัส พงษ์สุนันท์, และคนอื่นๆ (2545). รายงานการวิจัย การวิจัยปฏิบัติการแบบมี
ส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนน่ายู่ : กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี.
ราชบุรี: ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพ เขต 4 ราชบุรี.
- พนม ลีมาอารีย์. (2522). กลุ่มสัมพันธ์. กทม.สันธุ์: จิตรภักษ์การพิมพ์.
- พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา. (2542). พฤติกรรมกลุ่ม. กรุงเทพฯ: วิสิทธ์พัฒนาการพิมพ์.
- ไพฑูรย์ ภูยาธร. (2548, พฤศจิกายน 12). นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร อำเภอค่ายบางระจัน
จังหวัดสิงห์บุรี. สัมภาษณ์.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. (2527). นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชน ยุทธศาสตร์การ
พัฒนา: การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ภาณุสว่างดี. (2548, กันยายน 30). ประธานกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วยมะระหมู่ที่ 5 ตำบล
หนองกระทุ่ม จังหวัดสิงห์บุรี. สัมภาษณ์.
- มารีศา โทเคะโยธิน. (2538). การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมด้านเกษตรธรรมชาติ
สำหรับครัวเรือนเกษตรกรบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2526). หลักการพัฒนาชุมชนและหลักการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ:
ไทยอนุเคราะห์ไทย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2524). พจนานุกรมสังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ:
ไทยวัฒนาพานิช.
- เรือง สุขสวัสดิ์. (2540). องค์กรชุมชนกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: กองวิชาการ สำนัก
วิชาการและแผน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร.

- วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. (2531). การพัฒนาชนบทไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สนิท สัตโยภาส, และคนอื่นๆ. (2544). รายงานการวิจัยเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน: กรณีศึกษา ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย บ้านแม่ละงอง ตำบลน้ำแพร่ อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่และตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เชียงใหม่: สำนักวิจัยและบริการวิชาการ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2528). หลักสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สายทิพย์ สุกดีพันธ์ (บรรณาธิการ). (2534). ปัญหาผู้นำกับการกำหนดนโยบายแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สิทธิณัฐ ประพุทธนิตินสาร. (2545). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม : แนวคิดและแนวปฏิบัติ (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุทธิลักษณ์ ยืนยงค์นาน. (2548). การมีส่วนร่วมทางการเมืองในองค์การบริหารส่วนตำบลของประชาชนหมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน จังหวัดสิงห์บุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี.
- เสน่ห์ จามริก. (2527). นโยบาย กลวิธี การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมคิด บางโม. (2544). เทคนิคการฝึกอบรมและการประชุม (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: วิทยพัฒน์.
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2536). สังคมวิทยาชุมชน: หลักการศึกษา วิเคราะห์และปฏิบัติงานชุมชน. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสอบถามสภาพปัจจุบันของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพ
บ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอ
ค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ตอนที่ 1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่ม

คำชี้แจง : โปรดเลือกทำเครื่องหมาย/ลงในช่องคำตอบด้านขวามือ ให้ตรงกับความรู้ ความเข้าใจของท่านให้มากที่สุด

ชื่อ-สกุล .....

ที่อยู่.....หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ที่	รายการ	ใช่	ไม่ใช่	ไม่ แน่ใจ
1.	ด้านคณะกรรมการกลุ่ม			
	1.1 คณะกรรมการต้องมาจากการเลือกตั้งของสมาชิก			
	1.2 คณะกรรมการมีวาระการดำรงตำแหน่งที่ชัดเจน			
	1.3 คณะกรรมการมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน			
	1.4 คณะกรรมการทำงานได้ตามบทบาทหน้าที่			
	1.5 คณะกรรมการมีการประชุมสม่ำเสมอและครบองค์ประชุม			
	1.6 คณะกรรมการมีแผนการทำงานที่ชัดเจนและเป็นลายลักษณ์อักษร			
2.	ด้านระเบียบข้อตกลงของกลุ่ม			
	2.1 กลุ่มต้องมีระเบียบข้อตกลงของกลุ่มเป็นลายลักษณ์อักษร			
	2.2 ระเบียบข้อตกลงของกลุ่มต้องผ่านมติเห็นชอบจากเวทีประชาคมสมาชิก			
	2.3 การแก้ไขปรับปรุงระเบียบข้อตกลงให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันดำเนินการได้โดยการประชาคมสมาชิก			
	2.4 กลุ่มต้องมีกิจกรรมที่สื่อสารให้สมาชิกทราบและเข้าใจระเบียบข้อตกลงอยู่เสมอ			
3	ด้านสมาชิก			
	3.1 กลุ่มต้องมีจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง			
	3.2 สมาชิกกลุ่มต้องมีจำนวนเพิ่มขึ้น			
	3.3 สมาชิกกลุ่มต้องมีความเข้าใจเป้าหมายและวัตถุประสงค์การดำเนินงานของกลุ่ม			
	3.4 สมาชิกกลุ่มต้องปฏิบัติตามระเบียบข้อตกลง			

ที่	รายการ	ใช่	ไม่ใช่	ไม่ แน่ใจ
4	ด้านสถานที่ทำงานกลุ่ม			
	4.1 กลุ่มต้องมีสถานที่ที่เป็นศูนย์กลางในการทำงานร่วมกัน			
	4.2 กลุ่มต้องมีการปรับปรุงแสดงข้อมูลผลการดำเนินงานให้เป็นปัจจุบันอย่างสม่ำเสมอ			
	4.3 สมาชิกต้องมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของการทำงานกลุ่ม			
5	ด้านกระบวนการทำงานกลุ่ม			
	5.1 คณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มต้องร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการดำเนินงานของกลุ่ม			
	5.2 กลุ่มต้องมีระบบข้อมูลที่ครบถ้วนเป็นปัจจุบัน			
	5.3 กลุ่มต้องมีการนำข้อมูลของกลุ่มไปใช้ประโยชน์ได้จริง			
	5.4 กลุ่มต้องมีการระดมความคิดเห็นจากสมาชิกเพื่อยกระดับการดำเนินงานของกลุ่มอยู่เสมอ			
	5.5 กลุ่มต้องมีการวางแผนการพัฒนาทั้งในระยะสั้น ระยะยาว			
	5.6 กลุ่มต้องมีแผนงาน / โครงการที่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกลุ่ม			
	5.7 กลุ่มต้องมีแผนการทำงานที่ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร			
	5.8 กลุ่มต้องมีการติดตามผลความก้าวหน้าในการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ			
	5.9 กลุ่มต้องมีการให้การสนับสนุนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ			
	5.10 กลุ่มต้องมีการประเมินผลการดำเนินงาน			
	5.11 กลุ่มต้องมีช่องทางการติดต่อสื่อสารภายในกลุ่ม/องค์กรมากกว่าอดีตที่ผ่านมา			
	5.12 กลุ่มต้องมีการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก			
	5.13 กลุ่มต้องมีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่			
5.14 กลุ่มต้องมีการประชุมสรุปผลการดำเนินงานของกลุ่ม				

ตอนที่ 2 ทศนคติเกี่ยวกับโครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่ม

คำชี้แจง : โปรดเลือกทำเครื่องหมาย / ลงในช่องคำตอบด้านขวามือ ให้ตรงกับความรู้สึกนึกคิดของท่านให้มากที่สุด

ที่	รายการ	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ
1	คณะกรรมการคือผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมหรือกำหนดระเบียบข้อตกลง			
2	คณะกรรมการควรมาจากการเลือกตั้งและมีวาระที่แน่นอน			
3	ระเบียบข้อตกลงต่าง ๆ ของกลุ่มควรมีเป็นลายลักษณ์อักษร			
4	การแก้ไขระเบียบข้อตกลงไม่จำเป็นต้องผ่านประชาคมสมาชิก			
5	สมาชิกกลุ่มควรมีความเข้าใจเป้าหมายและวัตถุประสงค์การดำเนินงานของกลุ่ม			
6	สมาชิกกลุ่มควรปล่อยให้คณะกรรมการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เอง โดยสมาชิกไม่ต้องเข้ามามีส่วนร่วม			
7	กลุ่มควรมีการปรับปรุงแสดงข้อมูลผลการดำเนินงานให้เป็นปัจจุบันอย่างสม่ำเสมอ			
8	สมาชิกควรมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของการทำงานกลุ่มให้มีสภาพน่าทำกิจกรรม			
9	กลุ่มควรมีการวางแผนการพัฒนากลุ่ม ทั้งในระยะสั้น ระยะยาว			
10	กลุ่มควรดำเนินการไปเรื่อย ๆ แล้วแต่คณะกรรมการ			
11	กลุ่มไม่จำเป็นต้องมีการติดตามประเมินผลเพราะเป็นเรื่องยุ่งยาก			
12	กลุ่มไม่ควรมีการประชุมสมาชิกบ่อยเพราะสมาชิกไม่มีเวลา			
13	คณะกรรมการกลุ่มควรเป็นชุดเดิมเพราะเป็นการเลือกตั้งใหม่			
14	กลุ่มไม่จำเป็นต้องมีการรวบรวมข้อมูลของกลุ่มไว้เป็นหลักฐาน เพราะเรียกถามจากสมาชิกได้ตลอดเวลา			
15	กลุ่มควรมีกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้าใจด้านระเบียบข้อตกลงและเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสมาชิก			

**ตอนที่ 3 ปัญหาหรือความต้องการเกี่ยวกับการพัฒนาโครงสร้าง
และกระบวนการทำงานของกลุ่ม**

1. ด้านคณะกรรมการ

.....
.....

2. ด้านระเบียบข้อตกลง

.....
.....

3. ด้านสมาชิก

.....
.....

4. ด้านสถานที่ทำงานกลุ่ม

.....
.....

5. ด้านกระบวนการทำงาน

.....
.....

.....

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) และเป็นผู้มีส่วนอย่างสำคัญในการพัฒนา
โครงสร้างและกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกร
ชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี

ข้อมูลเกี่ยวกับโครงสร้างและกระบวนการทำงานกลุ่ม

คำชี้แจง : โปรดตอบคำถามที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง ของการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกร
ชีวภาพบ้านห้วยมะระให้มากที่สุด

โครงสร้างและกระบวนการทำงานกลุ่ม	คำตอบ
1. คณะกรรมการ	
1.1 ท่านเคยได้รับข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วยมะระหรือไม่	
1.2 ปัจจุบันคณะกรรมการประชุมกลุ่มสม่ำเสมอหรือไม่	
1.3 ในความคิดเห็นของท่านคิดว่าคณะกรรมการควรมีบทบาทอย่างไรในกลุ่ม	
1.4 ปัจจุบันกลุ่มมีแผนในการทำงานที่ชัดเจนหรือไม่ เพราะอะไร	
1.5 คณะกรรมการมีการประชุมสม่ำเสมอและครบองค์ประชุม	
1.6 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนากลุ่มด้านคณะกรรมการ	
2. ระเบียบข้อตกลง	
2.1 ท่านคิดว่ากลุ่มควรมีระเบียบข้อตกลงของกลุ่มเป็นลายลักษณ์อักษร เข้ากับสถานการณ์โดยผ่านเวทีประชาคมของกลุ่มหรือไม่	
2.2 ท่านคิดว่ากลุ่มควรมีการสื่อสารที่เพื่อให้สมาชิกทราบและเข้าใจระเบียบข้อตกลงอยู่เสมอ หรือไม่	
2.3 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนากลุ่มด้านระเบียบข้อตกลงของกลุ่ม	
3. สมาชิก	
3.1 ท่านคิดว่าสมาชิกกลุ่มมีความเข้าใจเป้าหมายและวัตถุประสงค์การดำเนินงานของกลุ่ม หรือไม่	
3.2 ท่านคิดว่ากลุ่มมีจำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง หรือไม่ เพราะอะไร	
3.3 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนากลุ่มด้านสมาชิก	

โครงสร้างและกระบวนการทำงานกลุ่ม	คำตอบ
4. สถานที่ทำงานกลุ่ม	
4.1 ท่านคิดว่าสถานที่ทำงานกลุ่มเป็นศูนย์กลางในการทำงานร่วมกัน แสดงข้อมูลผลการดำเนินงานที่เป็นปัจจุบันอย่างสม่ำเสมอ หรือไม่	
4.2 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนากลุ่มด้านสถานที่ทำงานกลุ่ม	
5. กระบวนการทำงานกลุ่ม	
5.1 ท่านคิดว่าคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการดำเนินงานของกลุ่มหรือไม่ หรือควรเป็นบทบาทของใคร	
5.2 ท่านคิดว่ากลุ่มควรมีการระดมความคิดเห็นจากสมาชิกเพื่อยกระดับการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอยู่เสมอ หรือไม่ เพราะอะไร	
5.3 ท่านคิดว่ากลุ่มควรมีการติดตามผลความก้าวหน้า การประเมินผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ และมีการวางแผนการพัฒนาทั้งในระยะสั้น ระยะยาว อย่างไร	
5.4 ท่านคิดว่าหน่วยงานในท้องถิ่น เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบลควรมีการให้การสนับสนุนการดำเนินงานอย่างไร	
5.5 ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนากลุ่มด้านกระบวนการทำงานกลุ่ม	

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

ภาคผนวก ค

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม

เมื่อวันเสาร์ที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548

**รายชื่อผู้มีส่วนอย่างสำคัญและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงสร้าง
และกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5
ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน จังหวัดสิงห์บุรี
ในการประชุมแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนา และดัชนีชี้วัดความสำเร็จของการ
พัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงานกลุ่ม
เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2548 ณ ห้องประชุมองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่ม**

ที่	ชื่อ	สกุล	ตำแหน่ง
1	ดร.ประสาร	ฉลาดคิด	อาจารย์ที่ปรึกษา
2	นายแดง	จงสถิตย์	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองกระทุ่ม
3	นายประสิทธิ์	อินทนะ	ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหนอง กระทุ่ม/กรรมการกลุ่ม
4	นายไพฑูรย์	ภูยาธร	นักวิชาการ 6 สำนักงานเกษตรอำเภอดำรง วิทยารจัน
5	นายเกริน	เชื่อนิล	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5/ประธานกลุ่มเกษตรกรชีวภาพ บ้านห้วงมะระ
6	นางยุพิน	พักศรี	รองประธานกลุ่ม
7	นายภาณุ	สว่างดี	กรรมการ
8	นางลำไย	แดงดี	กรรมการ
9	นางสาวชูศรี	สว่างดี	กรรมการ
10	นางอารีย์	เมืองมั่น	สมาชิก
11	นางเรียม	นวลลออ	สมาชิก
12	นางสีนวล	อร่ามรัตมี	สมาชิก
13	นายสุทิน	เมืองมั่น	สมาชิก
14	นายสมชาย	เมืองมั่น	สมาชิก
15	นายเคลือ	ไต้เงิน	สมาชิก
16	นางทองสุข	แป้นพงษ์	สมาชิก
17	นางอารีย์	เมืองมั่น	สมาชิก
18	นางสาวจรรเพ็ญ	รอดน้อย	ผู้ไม่ได้เป็นสมาชิก
19	นางทะแล	อุ้นละไม	ผู้ไม่ได้เป็นสมาชิก
20	นายทองใบ	สิงสีทา	วิทยากร
21	นางนันทิยา	สิงสีทา	ผู้วิจัย

ภาคผนวก ง

รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาโครงสร้างและ
กระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรชีวภาพ
บ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
เมื่อวันอาทิตย์ที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548

รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงาน
 ของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ หมู่ที่ 5
 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน จังหวัดสิงห์บุรี
 เมื่อวันอาทิตย์ที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548

ลำดับ	ชื่อ	สกุล	ตำแหน่ง	ที่อยู่
1	นายเกริน	เชื่อนิล	ที่ปรึกษา ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5	54/1 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
2	นายประสิทธิ์	อินทนะ	ที่ปรึกษากลุ่ม สมาชิกองค์การ บริหารส่วนตำบล หนองกระทุ่มและ ประชาชนสภา	36 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
3	นายแดง	จิ่งสติดัย	ที่ปรึกษากลุ่ม นายกองค์การ บริหารส่วนตำบล หนองกระทุ่ม	องค์การบริหารส่วนตำบลหนอง กระทุ่ม
4	นายภาณุ	สว่างดี	ประธาน	15/2 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
5	นายสุทิน	เมืองมัน	รองประธาน	7 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
6	นางสาวชูศรี	สว่างดี	เลขานุการ	15 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
7	นางลำไย	แดงตัว	เหรัญญิก	8 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
8	นายสมชาย	เมืองมัน	กรรมการ	65 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
9	นางยุพิน	พิภศรี	กรรมการ	7/2 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
10	นายประภัสร์	ผลเกิด	กรรมการ	17/2 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
11	นางสาวน้ำทิพย์	มันคง	สมาชิก	17 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
12	นางสาส์	สอาดเอี่ยม	สมาชิก	35 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
13	นางเรียม	นวลล่อ	สมาชิก	64 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
14	นางทองสุข	แป้นพงษ์	สมาชิก	28/3 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
15	นางลอง	อู่ล้มมี	สมาชิก	31/1 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
16	นางประสาน	อินทนะ	สมาชิก	36/4 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
17	นางอารีย์	เมืองมัน	สมาชิก	7 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม

ลำดับ	ชื่อ	สกุล	ตำแหน่ง	ที่อยู่
18	นายเคลือ	ไต้เงิน	สมาชิก	12 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
19	นางสีนวล	อร่ามรัมย์	สมาชิก	7/2 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
20	นางสาววัลลา	วลาโภค	สมาชิก	15 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
21	นายชม้อย	ประสมพงษ์	สมาชิก	40 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
22	นางสาวยศ	สว่างดี	สมาชิก	15/2 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
23	นางสาวจุฑาทิพย์	มังคลา	สมาชิก	13 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
24	นายสมนึก	ธงชัย	สมาชิก	9 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
25	นางช่อนกลิน	สวนข่า	สมาชิก	47/2 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
26	นายทองใบ	สิงสีทา	วิทยากร	
27	นางนันทิยา	สิงสีทา	นักวิจัย	

ภาคผนวก จ

เอกสารประกอบการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ
เมื่อวันอาทิตย์ที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548

**เอกสารประกอบการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาโครงสร้าง
และกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วยมะระหมู่ที่ 5
ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำยขาวระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
เมื่อวันอาทิตย์ที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548**

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยระบบมาตรฐานงานชุมชน

คณะกรรมการจัดทำระบบมาตรฐานงานพัฒนาผู้นำชุมชน กลุ่ม/องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชนและชุมชน ได้เสนอแนวทางการพัฒนากลุ่ม/องค์กรชุมชนตามระบบมาตรฐานงานชุมชน เรียกโดยย่อว่า มชช. เป็นเครื่องมือสำหรับผู้นำชุมชน กลุ่ม/องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน และชุมชน ใช้เพื่อทำความรู้จักตนเอง สามารถประเมินและพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนร่วมกับภาคีการพัฒนา โดยผ่านกระบวนการร่วมคิด ร่วมแก้ไข ปัญหาและร่วมสรุปถอดบทเรียน รวมทั้งการกำหนดทิศทางการพัฒนาที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างเป็นระบบ

หลักการสำคัญของระบบมาตรฐานงานชุมชน

1. การมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนเป็นเจ้าของ ประชาชนเป็นผู้รับประโยชน์
2. ชุมชนมีความสนใจในการพัฒนาตนเอง
3. กระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง
4. ความยืดหยุ่นสอดคล้องเหมาะสมกับชุมชน
5. ความมีส่วนร่วมและยอมรับเป็นเครื่องมือเชื่อมประสานการทำงานการพัฒนา

ศักยภาพชุมชนของภาคีการพัฒนา

ลักษณะงานมาตรฐานชุมชน

1. มาตรฐานผู้นำชุมชน

มาตรฐานผู้นำชุมชนตามระบบมาตรฐานงานชุมชนแบ่งเป็นการแสดงภาวะผู้นำ 3 ด้าน ซึ่งแต่ละด้านมีองค์ประกอบแตกต่างกันไป ดังนี้

1.1 ด้านการบริหารตนเอง สำหรับด้านนี้แบ่งออกเป็น 4 องค์ประกอบ คือ

1.1.1 บุคลิกภาพดี หมายถึง ความสามารถในการแสดงออกทางกาย และวาจา ในลักษณะที่ทำให้บุคคลรอบข้างเกิดความประทับใจ

1.1.2 ความรู้ ความสามารถ หมายถึง ความสามารถในการค้นคว้าพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องจนเกิดความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องหรือหลายเรื่อง จนสามารถถ่ายทอดความรู้ความสามารถให้ผู้อื่นได้

1.1.3 คุณธรรม ศีลธรรมและจริยธรรม หมายถึง ความสามารถในการปฏิบัติตนตามบรรทัดฐานอันดีงามของสังคมอย่างสม่ำเสมอ

1.1.4 วินัยในตนเอง หมายถึง ความสามารถในการใช้เวลาของตน ตลอดจนแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อชีวิตส่วนตัวอย่างเหมาะสมตามอัตภาพ

1.2 ด้านบริหารสังคม สำหรับด้านนี้แบ่งเป็น 4 องค์ประกอบ คือ

2.1.1 มนุษย์สัมพันธ์ หมายถึง ความสามารถในการรักษาเพิ่มพูนความสัมพันธ์อันเกื้อกูลระหว่างกันและกับบุคคลประเภทต่าง ๆ

2.1.2 ความเป็นประชาธิปไตย หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์ใช้หลักการประชาธิปไตยในการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์

2.1.3 การประสานงานที่ดี หมายถึง ความสามารถในการประสานความเข้าใจประสานกิจกรรมและประสานการรวมกลุ่มจนก่อให้เกิดประโยชน์ที่เกื้อกูลกัน

2.1.4 การเป็นที่ปรึกษาที่ดี หมายถึง ความสามารถในการให้คำแนะนำที่เหมาะสมต่อการแก้ไขปัญหา

1.3 ด้านการบริหารงาน สำหรับด้านนี้แบ่งออกเป็น 7 องค์ประกอบ คือ

1.3.1 การวางแผน หมายถึง ความสามารถในการกำหนดแนวทางไปสู่วิสัยทัศน์โดยวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายนอก ภายในอย่างรอบคอบและรอบด้าน

1.3.2 การแก้ไขปัญหา หมายถึง ความสามารถในการกำหนดวิธีการที่เหมาะสมในการจัดการกับสาเหตุของปัญหาได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์

1.3.3 การบริหารงบประมาณ การเงิน บัญชี หมายถึง ความสามารถในการจัดทำและวิเคราะห์ข้อมูลตัวเลขทางการเงิน เพื่อกำหนดแนวทางการบริหารงานได้อย่างเหมาะสม

1.3.4 การพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง หมายถึง ความสามารถในการปรับปรุงขั้นตอนการทำงานให้ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและนำไปสู่ผลผลิต/ผลลัพธ์อันพึงปรารถนา

1.3.5 การควบคุมและประเมินผล หมายถึง ความสามารถในการติดตามการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาหรือปรับกระบวนการงานได้อย่างทันที่จนสามารถลดผลกระทบทางลบต่อเป้าหมาย

1.3.6 การสร้างและพัฒนาทีมงาน หมายถึง ความสามารถในการสร้างความมุ่งมั่น ความเชื่อมั่น ความรู้ ความสามารถของทีมงานให้ทำงานจนบรรลุมาตรฐานที่กำหนดไว้

1.3.7 ความรับผิดชอบต่องาน หมายถึง ความกล้าแสดงตนเป็นเจ้าของผลงานตามหน้าที่เมื่อพบว่าเกิดความผิดพลาดขึ้น

2. มาตรฐานกลุ่ม/องค์กรชุมชน

มาตรฐานกลุ่ม/องค์กรชุมชนตามระบบมาตรฐานงานชุมชนแบ่งได้เป็น 4 ด้าน ซึ่งแต่ละด้านมีองค์ประกอบแตกต่างกันไปดังนี้

2.1 ด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงาน กลุ่ม/องค์กรชุมชนที่จะดำเนินงานได้อย่างมีมาตรฐาน ควรจะมีโครงสร้างและกระบวนการทำงานที่แสดงถึงการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อเกื้อหนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิก ในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของกลุ่ม/องค์กรชุมชนให้ไปสู่ผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง ซึ่งด้านนี้ แบ่งเป็น 5 องค์ประกอบคือ

2.1.1 คณะกรรมการ ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น คณะกรรมการมาจากการเลือกตั้งโดยสมาชิก มีวาระการดำรงตำแหน่งที่ชัดเจน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบชัดเจน สามารถทำงานได้ตามบทบาทหน้าที่ มีการประชุมสม่ำเสมอ และครบองค์ประชุมมีแผนปฏิบัติงานที่ชัดเจนและเป็นลายลักษณ์อักษร สมาชิกมีความพึงพอใจต่อการดำเนินงานของคณะกรรมการ ฯลฯ เป็นต้น

2.1.2 ระเบียบข้อตกลง ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น มีระเบียบข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษร ระเบียบข้อตกลงผ่านความเห็นชอบของเวทีประชาคม สมาชิกมีการแก้ไขปรับปรุงระเบียบข้อตกลงให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน สมาชิกมีความเข้าใจ/ความพึงพอใจและปฏิบัติตามระเบียบข้อตกลง ฯลฯ เป็นต้น

2.1.3 สมาชิก ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น สมาชิกกลุ่มมีจำนวนเพิ่มขึ้น มีความเข้าใจเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของกลุ่มฯ ปฏิบัติตามระเบียบข้อตกลง มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มฯ อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ฯลฯ เป็นต้น

2.1.4 สถานที่ทำงานกลุ่ม ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น มีสถานที่ที่เป็นศูนย์กลางการทำงานร่วมกัน สมาชิกมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของสถานที่ทำงานกลุ่มในสถานที่ทำงานกลุ่มมีการแสดงข้อมูลผลการดำเนินงานที่เป็นปัจจุบัน ฯลฯ เป็นต้น

2.1.5 กระบวนการทำงาน ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น คณะกรรมการและสมาชิกร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการดำเนินงานของกลุ่มฯ มีระบบข้อมูลที่ครบถ้วนเป็นปัจจุบันและสามารถนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ได้จริง มีการวางแผนการพัฒนากลุ่มฯ ทั้งในระยะสั้นระยะยาว มีแผนการทำงานที่ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร จำนวนโครงการ/กิจกรรมที่ดำเนินการได้สำเร็จตามแผน มีการติดตามผลความก้าวหน้าในการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ มีการประเมินผลการดำเนินงาน มีการติดต่อสื่อสารภายในองค์กร มีการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก มีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่ มีการประชุมใหญ่ของกลุ่มฯ เป็นประจำทุกปี มีการประชุมสรุปผลการดำเนินงานของกลุ่มฯ สมาชิกมีความพึงพอใจในกระบวนการทำงานของกลุ่มฯ ฯลฯ เป็นต้น

2.2 ด้านการบริหารเงินทุนและทรัพยากร กลุ่ม/องค์กรชุมชนที่ดำเนินการได้อย่าง มีมาตรฐาน ควรจะมีการบริหารเงินทุนและทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ คุ่มค่า และโปร่งใส สำหรับด้านนี้แบ่งเป็น 3 องค์ประกอบ คือ

2.2.1 การจัดหาเงินทุนและทรัพยากร ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งของ องค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น มีการระดมทุนภายในกลุ่มฯ มีการเชื่อมโยงแหล่งทุนภายนอก มีการ แสวงหาและนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ ฯลฯ เป็นต้น

2.2.2 การจัดสรรและใช้ประโยชน์จากเงินทุนและทรัพยากร ลักษณะที่แสดง ถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น มีแผนจัดสรรงบประมาณ มีการจัดสรรงบประมาณ ดำเนินการตามลำดับความสำคัญของแผนงานและสอดคล้องกับความต้องการของสมาชิก สมาชิก มีส่วนร่วมในการจัดสรรและใช้ประโยชน์จากเงินทุนและทรัพยากร ฯลฯ เป็นต้น

2.2.3 การควบคุมการใช้ประโยชน์จากเงินทุนและทรัพยากร ลักษณะที่แสดง ถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น มีการจัดทำหลักฐานทางการเงินที่เป็นปัจจุบัน มี การแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบการดำเนินงานสมาชิกมีส่วนร่วมในการตรวจสอบความโปร่งใส ในการบริหารเงินและทรัพยากร จำนวนโครงการ/กิจกรรมที่มีการใช้งบประมาณตามแผนการ จัดสรร ฯลฯ เป็นต้น

2.3 ด้านการพัฒนาขีดความสามารถขององค์กร กลุ่ม/องค์กรชุมชนที่ดำเนินการ ได้อย่างมีมาตรฐานควรจะมีการเสริมสร้างการเรียนรู้ เพื่อพัฒนากลุ่ม/องค์กรชุมชนอย่าง ต่อเนื่องและเชื่อมโยงกับกลุ่ม/องค์กรอื่น ๆ ซึ่งด้านนี้แบ่งเป็น 3 องค์ประกอบ คือ

2.3.1 การพัฒนาการเรียนรู้ ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบ เรื่องนี้ เช่น มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างสมาชิกกลุ่ม/ระหว่างกลุ่ม/องค์กรฯอื่น ๆ มี การจัดกิจกรรมเพื่อเพิ่มขีดความสามารถของสมาชิกกลุ่ม สมาชิกสามารถนำความรู้ใหม่ๆ ไป ประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ มีการถอดบทเรียนการดำเนินกิจกรรมกลุ่มฯ มีการสร้างผู้นำรุ่น ใหม่ ฯลฯ เป็นต้น

2.3.2 การพัฒนาทุนทางสังคม ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบ เรื่องนี้ เช่น มีการส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดำเนินงานมีการจัดเก็บรวบรวมและ บันทึกรวบรวมทุนทางปัญญาของกลุ่มฯ มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานมีการ จัดกิจกรรมเพื่อยกย่องบุคคลที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นปราชญ์ของกลุ่มฯ จัดกิจกรรมเพื่อรักษา ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น จัดกิจกรรมเพื่อเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ เป็นต้น

2.3.3 การเชื่อมโยงกับกลุ่ม/องค์กรอื่น ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งของ องค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น มีการประสานความร่วมมือ/การจัดทำแผนปฏิบัติการ/การร่วมทุน/การ จัดกิจกรรมร่วมกันกับกลุ่ม/องค์กรอื่น มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้/ทรัพยากรกับกลุ่ม/ องค์กรอื่น ฯลฯ เป็นต้น

2.4 ด้านผลประโยชน์ต่อสมาชิกและชุมชน กลุ่ม/องค์กรชุมชนที่ดำเนินการได้อย่าง มีมาตรฐานควรจะมีการแบ่งปันผลประโยชน์ต่อสมาชิกและชุมชนอย่างทั่วถึงเป็นธรรม และตอบสนอง ความต้องการที่เป็นระเบียบที่เห็นพ้องต้องกันของสมาชิก ซึ่งด้านนี้แบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบ คือ

2.4.1 การดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาของสมาชิก ลักษณะที่แสดงถึงความ เข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น มีการจัดลำดับความสำคัญของแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม ตามลำดับความสำคัญของปัญหาของสมาชิก จำนวนกิจกรรม/โครงการที่ประสบความสำเร็จใน การแก้ไขปัญหาของสมาชิกจำนวนปัญหาของสมาชิกที่ได้รับการแก้ไข สมาชิกมีความพึงพอใจ ในการแก้ไขปัญหาของกลุ่ม ฯลฯ เป็นต้น

2.4.2 การแบ่งปันผลประโยชน์ต่อสมาชิก ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็ง ขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น สมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนดการแบ่งปันผลประโยชน์ต่อสมาชิก เป็นไปตามระเบียบข้อตกลง มีกิจกรรมเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ให้กับสมาชิก สมาชิกมีความ พึงพอใจในการแบ่งปันผลประโยชน์ของกลุ่ม ฯลฯ เป็นต้น

2.4.3 การจัดสวัสดิการต่อสมาชิกและชุมชน ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็ง ขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น มีระเบียบ/ข้อตกลงเรื่องการจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกและชุมชน มี การจัดสวัสดิการให้สมาชิก/คนในชุมชน เช่น ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่ม/ องค์กรอื่น ค่ารักษาพยาบาล ทุนการศึกษา เงินสงเคราะห์คนชรา/ผู้พิการผู้ประสบภัยธรรมชาติ สมาชิก/คนในชุมชนมีความพึงพอใจในสวัสดิการที่ได้รับจากกลุ่มฯ ฯลฯ เป็นต้น

3. มาตรฐานเครือข่ายองค์กรชุมชน

มาตรฐานเครือข่ายองค์กรชุมชนตามระบบมาตรฐานงานชุมชนแบ่งได้เป็น 4 ด้าน ซึ่งแต่ละด้านมีองค์ประกอบแตกต่างกันไปดังนี้

3.1 ด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงาน คุณลักษณะสำคัญของโครงสร้างและ กระบวนการทำงาน คือ มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน มีกระบวนการทำงานที่เชื่อมโยงไปสู่ ภารกิจ และเป้าประสงค์ร่วมขององค์กรสมาชิก เนื่องจากคุณลักษณะข้างต้น จะช่วยขับเคลื่อน เครือข่ายไปสู่ผลสำเร็จร่วมกันได้ในที่สุด ซึ่งด้านนี้แบ่งเป็น 3 องค์ประกอบ คือ

3.1.1 องค์กรสมาชิก ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น กลุ่ม/องค์กรสมาชิกเข้าร่วมด้วยความสมัครใจและมีจิตใจพร้อมให้ความร่วมมือ การแบ่งปัน ฯลฯ เป็นต้น

3.1.2 คณะกรรมการ/แกนนำ ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบ เรื่องนี้ เช่น การมีคณะกรรมการหรือตัวแทนในการขับเคลื่อนเครือข่ายไปสู่ความสำเร็จร่วมกัน โดยองค์กรสมาชิกยอมรับว่ามีคุณสมบัติเหมาะสมฯลฯ เป็นต้น

3.1.3 การบริหารจัดการ ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์กรประกอบเรื่องนี้ เช่น กระบวนการทำงานที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลบนหลักการมีส่วนร่วมของสมาชิก และใช้ระบบข้อมูลในการบริหารงาน ฯลฯ เป็นต้น

3.2 ด้านการบริหารงบประมาณและทรัพยากร มีการบริหารงบประมาณและทรัพยากร ทั้งที่เป็นความรู้และบุคลากร โดยยึด 4 หลักการสำคัญ กล่าวคือ โปร่งใส ตรวจสอบได้ มีวินัย ในการหาและจัดสรรรายจ่ายให้สอดคล้องกับรายได้ มีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการขององค์กรสมาชิก สำหรับด้านนี้แบ่งเป็น 5 องค์กรประกอบ คือ

3.2.1 โปร่งใส ตรวจสอบได้ ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์กรประกอบเรื่องนี้ เช่น เครือข่ายมีกิจกรรมที่แสดงถึงการตรวจสอบทางการเงิน โดยสมาชิกมีส่วนร่วมและมีความพึงพอใจ ฯลฯ เป็นต้น

3.2.2 ความมีวินัยทางการบริหารเงินทุน ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์กรประกอบเรื่องนี้ เช่น มีกิจกรรมที่แสดงถึงการวางแผนการใช้จ่ายและควบคุมการใช้จ่ายเงิน ให้เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด ฯลฯ เป็นต้น

3.2.3 ความมีประสิทธิภาพในการบริหารเงินทุน ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์กรประกอบเรื่องนี้ เช่น มีการใช้จ่ายเงินอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด ฯลฯ เป็นต้น

3.2.4 การบริหารภูมิปัญญา/ฐานความรู้ ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์กรประกอบเรื่องนี้ เช่น การแสวงหา/รวบรวมความรู้จากบุคคล/เอกสาร/บันทึกตำนานและนำมาใช้พัฒนาท้องถิ่น ฯลฯ เป็นต้น

3.2.5 การบริหารทรัพยากรบุคคล ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์กรประกอบเรื่องนี้ เช่น การพัฒนาคณะกรรมการ/แกนนำและสมาชิก โดยการฝึกอบรม ศึกษาดูงาน มอบหมายงาน ฯลฯ เป็นต้น

3.3 ด้านการพัฒนาขีดความสามารถของเครือข่าย มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อสั่งสมองค์ความรู้เรื่องกันอย่างต่อเนื่อง สามารถนำบทเรียนที่ได้มา ใช้พัฒนาขีดความสามารถภายในองค์กรสมาชิกหรือเชื่อมโยงขยายผลไปสู่เครือข่ายอื่น อีกทั้งสามารถใช้บทเรียนความรู้ที่ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะขององค์กรภาครัฐ ซึ่งด้านนี้แบ่งเป็น 4 องค์กรประกอบ คือ

3.3.1 การพัฒนาการเรียนรู้ ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์กรประกอบเรื่องนี้ เช่น มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง ฯลฯ เป็นต้น

3.3.2 การนำความรู้สู่นโยบายสาธารณะ ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์กรประกอบเรื่องนี้ เช่น การนำเสนอแนวคิด ความรู้จากการดำเนินงานของเครือข่ายเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกระดับนำไปกำหนดเป็นนโยบายประเด็นหรือยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่น ฯลฯ เป็นต้น

3.3.3 การขยายเครือข่าย ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น องค์กรสมาชิกเข้าร่วมด้วยความสมัครใจเพิ่มขึ้น เพื่อเพิ่มพลังขับเคลื่อนสู่ความสำเร็จร่วมกัน อีกทั้งสามารถขยายแนวร่วมไปสู่เครือข่ายอื่น ฯลฯ เป็นต้น

3.3.4 การเชื่อมโยงการทำงานเครือข่าย ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น มีการประสานความคิดเห็นและสร้างความเห็นพ้องในการขับเคลื่อนงานร่วมกันระหว่างองค์กรสมาชิกภายในเครือข่ายและกับเครือข่ายอื่น ฯลฯ เป็นต้น

3.4 ด้านผลประโยชน์ต่อสมาชิก/ชุมชน มีการจัดสรรผลประโยชน์ตามวัตถุประสงค์การจัดตั้งเครือข่ายให้แก่องค์กรสมาชิกอย่างทั่วถึง เป็นธรรม การรวมตัวเป็นเครือข่ายส่งผลให้เกิดการฉีกพลังในการพิทักษ์ต่อผลประโยชน์ขององค์กรสมาชิกอย่างสร้างสรรค์จนนำไปสู่บรรยากาศการทำงานที่แบ่งปันแก่ส่วนรวม เกื้อกูลและไว้วางใจกันระหว่างองค์กรสมาชิก โดยด้านนี้แบ่งเป็น 5 องค์ประกอบ คือ

3.4.1 การจัดสรรผลประโยชน์ ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น การสนับสนุนช่วยเหลือให้เกิดการแลกเปลี่ยนทุน ที่ดิน แรงงาน และเครื่องมือต่างๆ ที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพของสมาชิก ฯลฯ

3.4.2 การแลกเปลี่ยนปัจจัยการผลิตระหว่างกัน ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น การสนับสนุนช่วยเหลือให้เกิดการแลกเปลี่ยนทุน ที่ดิน แรงงาน และเครื่องมือต่างๆ ที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพของสมาชิก ฯลฯ

3.4.3 การมีพลังสำรอง ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น การรวมตัวเป็นเครือข่ายทำให้องค์กรสมาชิกสามารถฉีกกำลังช่วยในการสำรองเรียกร้องกับกลุ่มผู้เกี่ยวข้องเพื่อรักษาและเพิ่มพูนประโยชน์ของสมาชิกและผลต่อสังคมโดยรวม ฯลฯ เป็นต้น

3.4.4 การเกื้อหนุนประโยชน์ต่อชุมชน ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น เครือข่ายมีบทบาทสำคัญในการเกื้อหนุนการพัฒนาชุมชนและชุมชนได้รับประโยชน์จากกิจกรรมเครือข่าย ฯลฯ เป็นต้น

3.4.5 การจัดสวัสดิการต่อสมาชิก ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น มีการจัดสวัสดิการตามศักยภาพและวัตถุประสงค์ของเครือข่ายโดยยึดหลักความเป็นธรรม สอดคล้องกับความต้องการขององค์กรสมาชิก ฯลฯ เป็นต้น

4. มาตรฐานชุมชน

มาตรฐานชุมชนตามระบบมาตรฐานงานชุมชนแบ่งได้เป็น 7 ด้าน ซึ่งแต่ละด้านมีองค์ประกอบแตกต่างกันไปดังนี้

4.1 ด้านเศรษฐกิจชุมชน มี 3 องค์ประกอบ คือ

4.1.1 คริวเรือนสามารถพึ่งตนเองได้ ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น คริวเรือนมีจำนวนเงินออมเพิ่มขึ้น คริวเรือนมีการดำเนินกิจกรรมที่สามารถเพิ่มรายได้หรือลดรายจ่ายของตนเองได้ เป็นต้น

4.1.2 การส่งเสริมอาชีพที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น มีกิจกรรมส่งเสริมอาชีพที่ตรงกับความต้องการของคนในชุมชน มีการฝึกอาชีพอย่างน้อย 2 ครั้งต่อปี หรือ จำนวนผู้ผ่านการฝึกอบรมด้านอาชีพที่สามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพ เป็นต้น

4.1.3 การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนตามความเหมาะสมของชุมชน ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น มีการพัฒนาการผลิตสินค้า/บริการ จำนวนยอดขายหน่วยที่เพิ่มขึ้น หรือจำนวนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีการบริหารจัดการที่ดี มีผลกำไรที่สามารถเลี้ยงตนเองได้ เป็นต้น

4.2 ด้านการจัดการทรัพยากรในชุมชน มี 3 องค์ประกอบ คือ

4.2.1 การบริหารทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสม ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น มีการทดแทนทรัพยากรธรรมชาติที่นำไปใช้ การทำผิดระเบียบข้อตกลงของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลดลง ชุมชนร่วมกันอนุรักษ์/ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

4.2.2 การเสริมสร้างสภาพแวดล้อมชุมชนที่ดี ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น มีการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหามลพิษหรือสภาพแวดล้อมในชุมชน

4.2.3 ระบบโครงสร้างพื้นฐานเพียงพอต่อความต้องการ ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น การมีไฟฟ้า น้ำประปาใช้อย่างเพียงพอในชุมชน มีการจัดทำผังชุมชน มีถนนเพียงพอและสามารถใช้งานได้ในทุกฤดูกาล เป็นต้น

4.3 ด้านสุขภาพอนามัย มี 4 องค์ประกอบ คือ

4.3.1 ระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสุขภาพจากการมีส่วนร่วมของชุมชน ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น มีการจัดทำแผนชุมชนด้านสุขภาพโดยชุมชนร่วมกับภาคีการพัฒนา มีการนำแผนฯ ไปปฏิบัติจริง จำนวนศูนย์สาธารณสุขมูลฐานเพิ่มขึ้น เป็นต้น

4.3.2 การจัดการเพื่อสร้างเสริมสุขภาพ ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น ชุมชนมีการริเริ่มและดำเนินการจัดกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพ (การวัดความดันโลหิต การจ่ายยาให้กับผู้สูงอายุ ฯลฯ) เป็นต้น

4.3.3 การป้องกันโรคประจำถิ่น (โรคติดต่อและไม่ติดต่อ) ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น ทุกชุมชนร่วมกันดำเนินกิจกรรมเฝ้าระวังโรคระบาด ผู้ป่วยตายโรคระบาดต่างๆ ลดลงจากอดีตที่ผ่านมา

4.3.4 ความสามารถในการดูแลและจัดการด้านสุขภาพได้ด้วยตนเอง ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น ชุมชนมีการจัดการเพื่อให้ความรู้ด้านส่งเสริมสุขภาพการป้องกันโรค และการรักษาพยาบาลเบื้องต้น เป็นต้น

4.4 ด้านศาสนา วัฒนธรรมและประเพณี มี 3 องค์ประกอบ คือ

4.4.1 การนับถือศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของคนในชุมชน การมีผู้นำศาสนาที่เป็นแบบอย่างตามหลักศาสนาเพิ่มขึ้นจากอดีตที่ผ่านมาทั้งนักบวช และฆราวาส

4.4.2 การมีวิถีชีวิตแบ่งปันเอื้ออาทร ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น การมีกิจกรรมช่วยเหลือคนในชุมชนที่ประสบปัญหา เป็นต้น

4.4.3 การอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น ร่วมกันจัดกิจกรรมการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของชุมชน เป็นต้น

4.5 ด้านการพัฒนาคนในชุมชน มี 2 องค์ประกอบ คือ

4.5.1 การจัดการความรู้ของชุมชน ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น มีการเก็บรวบรวม/บันทึกภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการจัดกิจกรรมการสืบทอดเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

4.5.2 การพัฒนาผู้นำ/สมาชิกในชุมชน ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำและคนในชุมชน มีกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างผู้นำรุ่นใหม่ การเข้าร่วมการฝึกอบรม/การศึกษาดูงานของผู้นำ/คนในชุมชน เป็นต้น และลักษณะตัวชี้วัดความเข้มแข็งแตกต่างกันออกไป เช่น

4.6 ด้านการบริหารจัดการชุมชน มี 4 องค์ประกอบ คือ

4.6.1 การจัดระบบฐานข้อมูลในชุมชน ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น ผู้นำ/สมาชิกในชุมชนร่วมกันจัดทำระบบข้อมูลในชุมชน การนำระบบข้อมูลในชุมชนไปในการวางแผนและประกอบการตัดสินใจ เป็นต้น

4.6.2 การจัดทำแผนชุมชน มีลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น ชุมชนร่วมกันจัดทำแผนชุมชน แผนชุมชนได้ถูกนำไปใช้ การสนับสนุนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคีการพัฒนาในการดำเนินงานตามแผนชุมชน เป็นต้น

4.6.3 การจัดสวัสดิการภายในชุมชน มีลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการจัดสวัสดิการชุมชน การให้ทุนการศึกษา การจัดกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือสงเคราะห์คนชรา/ผู้พิการ/ผู้ด้อยโอกาส/ผู้ประสบภัยธรรมชาติ เป็นต้น

4.6.4 การเสริมสร้างการเมืองการปกครองตามระบบประชาธิปไตย ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น การไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมในการจัดเวทีประชาคมของหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นต้น

4.7 ด้านความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มี 2 องค์ประกอบ คือ

4.7.1 การป้องกันรักษาความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น ชุมชนร่วมกันจัดกิจกรรมเพื่อป้องกันรักษาความมั่นคง ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การฝึกกฎหมาย/ระเบียบข้อตกลงของชุมชนลดลง เป็นต้น

4.7.2 การป้องกันภัยธรรมชาติโดยชุมชน ลักษณะที่แสดงถึงความเข้มแข็งขององค์ประกอบเรื่องนี้ เช่น ชุมชนร่วมกันจัดกิจกรรมเพื่อรณรงค์/ให้ความรู้ในการป้องกันภัยธรรมชาติ เป็นต้น

.....

ภาคผนวก จ

รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาโครงสร้าง
และกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพ
บ้านห้วยมะระ หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
อำเภอค่ายบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
เมื่อวันพุธที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2548

**รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงาน
ของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วยมะระ หมู่ที่ 5
ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงราษฎร์ จังหวัดสิงห์บุรี
เมื่อวันพุธที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2548**

ลำดับ	ชื่อ	สกุล	ตำแหน่ง	ที่อยู่
1	นายภาณุ	สว่างดี	ประธาน	15/2 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
2	นายสุทิน	เมืองมัน	รองประธาน	7 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
3	นางสาวชูศรี	สว่างดี	เลขานุการ	15 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
4	นางลำไย	แดงตัว	เหรัญญิก	8 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
5	นายสมชาย	เมืองมัน	กรรมการ	65 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
6	นางยุพิน	พิกศรี	กรรมการ	7/2 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
7	นายประภัสร์	ผลเกิด	กรรมการ	17/2 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
8	นางสาวน้ำทิพย์	มันคง	สมาชิก	17 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
9	นางเรียม	นวลล่อ	สมาชิก	64 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
10	นางทองสุข	แป้นพงษ์	สมาชิก	28/3 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
11	นางลอง	อู่ลมัย	สมาชิก	31/1 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
12	นางอารีย์	เมืองมัน	สมาชิก	7 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
13	นายเคลือ	ไต้เงิน	สมาชิก	12 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
14	นางสีนวล	อร่ามรัศมี	สมาชิก	7/2 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
15	นางสาววัลลา	วลาโภค	สมาชิก	15 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
16	นายคีนดิน	เจริญสอน	วิทยากร	
17	นางนันทิยา	สิงสีทา	นักวิจัย	

ภาคผนวก ข

รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาโครงสร้างและ
กระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรชีวภาพบ้านห้วงมะระ
หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอค่ายบางระจัน
จังหวัดสิงห์บุรี เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549

**รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงาน
ของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วยมะระ หมู่ที่ 5
ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารัณ จังหวัดสิงห์บุรี
เมื่อวันอังคารที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549**

ลำดับ	ชื่อ	สกุล	ตำแหน่ง	ที่อยู่
1	นายภาณุ	สว่างดี	ประธาน	15/2 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
2	นายสุทิน	เมืองมั่น	รองประธาน	7 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
3	นางสาวชูศรี	สว่างดี	เลขานุการ	15 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
4	นางลำไย	แดงตัว	เหรัญญิก	8 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
5	นายสมชาย	เมืองมั่น	กรรมการ	65 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
6	นางยุพิน	พักศรี	กรรมการ	7/2 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
7	นายประภัสร์	ผลเกิด	กรรมการ	17/2 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
8	นางสาวนำทิพย์	มั่นคง	สมาชิก	17 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
9	นางสาส์	สะอาดเยี่ยม	สมาชิก	35 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
10	นางเรียม	นวลลออ	สมาชิก	64 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
11	นางทองสุข	แป้นพงษ์	สมาชิก	28/3 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
12	นางลอง	อุ่นสมัย	สมาชิก	31/1 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
13	นางประสาน	อินทนะ	สมาชิก	36/4 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
14	นางอารีย์	เมืองมั่น	สมาชิก	7 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
15	นายเคลือ	ไถ่เงิน	สมาชิก	12 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
16	นางสีนวล	อร่ามรัศมี	สมาชิก	7/2 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
17	นางสาววัลสา	วลาโภค	สมาชิก	15 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
18	นายชม้อย	ประสมพงษ์	สมาชิก	40 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
19	นางสาวยศ	สว่างดี	สมาชิก	15/2 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
20	นางสาวจุฑาทิพย์	มังคลา	สมาชิก	13 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
21	นายสมนึก	ธงชัย	สมาชิก	9 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
22	นางช่อนกลิน	สวนขำ	สมาชิก	47/2 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
23	นายเอกพันธ์	วลาโภค	สมาชิก	19 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม

24	นายประสิทธิ์	อินทนะ	ที่ปรึกษา สมาชิก องค์การบริหารส่วน ตำบลหนองกระทุ่ม และประชาชนสภา	36 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
25	นายเกริ่น	เชื่อนิล	ที่ปรึกษา ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5	54/1 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
26	นายชลอ	รุ่งกำจัด	วิทยากร	
27	นางนันทิยา	สิงสีทา	นักวิจัย	

ภาคผนวก ช

รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาโครงสร้างและ
กระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วงมะระ
หมู่ที่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำรงวิทยารจัน
จังหวัดสิงห์บุรี เมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2549

**รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาโครงสร้างและกระบวนการทำงาน
ของกลุ่มเกษตรกรชีวภาพบ้านห้วยมะระ หมู่ที่ 5
ตำบลหนองกระทุ่ม อำเภอดำยขาวระจัน จังหวัดสิงห์บุรี
เมื่อวันอังคารที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2549**

ลำดับ	ชื่อ	สกุล	ตำแหน่ง	ที่อยู่
1	นายภาณุ	สว่างดี	ประธาน	15/2 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
2	นายสุทิน	เมืองมัน	รองประธาน	7 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
3	นางสาวชูศรี	สว่างดี	เลขานุการ	15 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
4	นางลำไย	แดงด้ว	เหรัญญิก	8 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
5	นายสมชาย	เมืองมัน	กรรมการ	65 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
6	นางทองเคลือบ	ผลเกิด	สมาชิก	17/2 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
7	นางสาส์	สะอาดเยี่ยม	สมาชิก	35 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
8	นางเวียม	นวลลออ	สมาชิก	64 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
9	นางทองสุข	แป้นพงษ์	สมาชิก	28/3 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
10	นางอารีย์	เมืองมัน	สมาชิก	7 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
11	นายเคลือ	ไถ้เงิน	สมาชิก	12 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
12	นางสีนวล	อร่ามรัมย์	สมาชิก	7/2 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
13	นางสาววัลสา	วลาโชค	สมาชิก	15 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
14	นางสาวยศ	สว่างดี	สมาชิก	15/2 หมู่ 5 ตำบลหนองกระทุ่ม
15	นางนันทิยา	สิงส์ทา	นักวิจัย	

ประวัติผู้ทำวิทยานิพนธ์

ชื่อ - สกุล	นางนันทิยา สิงสีทา
วัน เดือน ปีเกิด	วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2510
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 16/1 หมู่ที่ 9 ตำบลเขาหิน อำเภอดำเนินนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี 72120
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนเป็นสุข ภาคกลาง สถาบันกรุงเก่าเพื่อการพัฒนา 1/12 หมู่ที่ 2 ตำบลไผ่ลิง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13000
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2534 วิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาจิตวิทยาสังคม มหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2550 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขายุทธศาสตร์การพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี จังหวัดลพบุรี